

CZYTELNI KOMUNALNA
ul. Jerozolimskie 28

architektura 10-1958

WARSZAWA

Wyd. i druk. w Warszawie
Przedr.

Две типографии в Варшаве. Представлены две большие типографии, построенные вскоре после войны, однако еще не утратившие своего значения для более подробной, чем это делалось до сих пор, публикации. В типографии им. Октябрьской Революции авторы отошли от часто применяемой схемы размещения отделений по вертикали. По этой схеме на нижнем уровне обычно размещалось машинное отделение, выше — набор, а еще выше — переплетное отделение, хемиграфия и прочие подготовительные отделения. Таким образом типография росла в верх. В данном случае все основные отделения т. е. машинное, набор и переплетное размещены на уровне первого этажа. В типографии Дом Войсковой Печати основной производственный цикл тоже размещен на одном уровне. Архитектор К. Марчевски сообщая данные о типографии Дома Войсковой Печати, которой был соавтором проекта, присоединяет интересные замечания с перспективой семи лет истекших со времени работы над проектом. Экзамен здал те установки проекта, которые простирались из правильного понимания технических или художественных потребностей, прочие установки оказались более шаткими и в последствии могут быть изменены. Здал экзамен принятое решение об оптимальной величине типографии, проверенное многолетним опытом эксплуатации. Что же касается характера архитектуры автор подтверждает, что принятое в свое время в архитектуре направление тогда авторов проекта увлекло, однако в настоящий момент они охотно изменили бы некоторые детали, и что эти изменения в свое время могли бы повлиять на удешевление постройки. Учитывая в целом опыт строительства этого здания, авторы еще раз подписываются под своим проектом сделанным семь лет тому назад.

Конкурс на проект центра квартала Прага в Варшаве. Прага — это восточная, правобережная по отношению к реке Висле часть Варшавы, она не была разрушена во время военных действий. Хотя в условиях капитализма Прага была застроена очень плохо, однако новое послевоенное строительство появилось здесь только лишь на совершенно свободных участках. Остается нерешенной проблема реконструкции центра Праги. Застройка центра Праги особенно низкого качества, хотя территория центра имеет исключительно важное значение для всего города. Она расположена в пределах центральных кварталов Варшавы, соприкасается с рекой Вислой, речным портом и зелеными массивами. Главная цель конкурса в получении материала для перспективного плана на 1980 год. Авторы проекта № 4, награжденные первой премией архитекторы — Г. Реквинович и Т. Тышиньска.

Проект мясокомбината в г. Белостоке. Авторы архитекторы Т. Мечковски, К. Новицки, В. Грошек, Е. Плоньски. Комбинат предвидится для 20 000 тонн годовичного забоя в месте с переработкой на копчености, консервы, жиры и мороженое мясо. Территория комбината 10 га.

Проект прядильного комбината в г. Калише. Авторы проекта архитекторы: Я. Глущевски, С. Сикорски, инж. Залевски. Особенность проекта заключается в широко расставленной сетке колонн (30 м × 31,5 м). Такая расстановка, при некотором удорожании стоимости 1 кв. м полезной площади здания создает возможность установить значительно больше кросен. Конструкция полностью изготовлена заводским методом. Монтаж требует тяжелого оборудования: гусеничных кранов, передвижных лесов.

Жилой квартал Коло-Совиньского. Это проект застройки одного из северных кварталов Варшавы для 15 тысяч жителей. Высота застройки от 4 до 12 этажей. Территория предназначена под застройку 38,5 га. Композиция комплекса характерна свободным распределением на территории зданий, создающим более менее определенные интерьеры хозяйственные и для отдыха, расположенные вокруг большой зеленой территории. Конструкция „традиционная“ с применением продольных кирпичных несущих стен. Авторы проекта: коллектив под руководством арх. Кирова.

Эволюция взглядов на домашнее хозяйство. Проблемная статья архитекторов Я. Маасса и М. Реферовской. Еще совсем недавно было время когда повсеместно преобладало убеждение о том что следует в возможно наибольшей степени высвободиться от занятий связанных с домашним хозяйством, считавшихся потерей времени. Это убеждение подсказало ряд реформ и дало столько практических усовершенствований что в результате домашнее хозяйство превратилось в занятие, которое можно зачислить к разряду приятных занятий. Достигнутый прогресс позволяет использовать имеющееся в настоящий момент оборудование, механизацию и рационализацию методов домашнего хозяйства в двух направлениях: А — использование для работы высококвалифицированных заведений обслуживающих население; В — для ведения собственного домашнего хозяйства. Оба эти направления оказывают влияние на проектирование жилых кварталов, жилых домов и квартир. Авторы подчеркивают что число семейств желающих вести самостоятельные домашнее хозяйство всегда будет превосходить. В Польше в виду еще довольно низкого жизненного уровня, нельзя еще достаточно широко применить для ведения домашнего хозяйства всех технически возможных усовершенствований. Это якобы подтверждает мнение о абсолютной прогрессивности от-

каза от ведения собственного домашнего хозяйства, однако не должно никого вводить в заблуждение.

В кронике помещена обширная рецензия книги Т. Е. Киддер Смифа „Швейцария строит“.

RÉSUMÉ

Deux imprimeries à Varsovie. La publication concerne deux grandes imprimeries, construites peu après la guerre, qui méritent encore d'être présentées en détail. A l'imprimerie du nom de la révolution d'Octobre, on avait renoncé à la méthode répandue d'installation verticale des sections particulières. Suivant cette routine on plaçait d'habitude les machines au plus bas étage, au-dessus la salle des compositeurs, et ensuite l'atelier des relieurs, la chimigraphie et autres sections préparatoires. De cette manière les bâtiments étaient entassés en hauteur. En cette occurrence toutes les sections principales, à savoir la salle des compositeurs, les machines à imprimer et l'atelier des relieurs, avaient été installés communément sur le même niveau de rez-de-chaussée, A l'imprimerie de la Maison de la Presse Militaire, le cycle productif fondamental se tient aussi sur le même niveau. En nous présentant les données concernant la Maison de la Presse Militaire, l'arch. K. Marczewski son coauteur, fait d'intéressantes remarques sur ce bâtiment projeté il y a sept ans. „Ont survécu“ uniquement les décisions dictées par les nécessités techniques ou plastiques, cependant les autres se sont avérées inconstantes et subissent des changements. Après une grande discussion on avait adopté une décision générale concernant la dimension de l'imprimerie, qui s'est maintenue, confirmée par l'expérience de longues années. Quant au caractère de l'architecture, l'auteur est d'avis, qu'actuellement on changerait volontiers certains détails choisis par les auteurs, ce qui permettrait de réaliser la construction à meilleur marché.

Concours pour un projet du centre du quartier Praga à Varsovie. Praga — c'est la partie d'Est de Varsovie, située sur la rive droite de la Vistule, que la guerre avait épargnée. Malgré que tout le quartier était très mal bâti au temps du capitalisme, la nouvelle construction d'après-guerre apparaît seulement sur les espaces libres. Le problème difficile de la reconstruction du Centre de la Praga reste toujours ouvert. La construction actuelle y est extrêmement mauvaise, quoique le terrain du centre de la Praga présente pour la ville une valeur exceptionnelle, vu que ces terrains sont situés au centre de la ville, possèdent une très bonne communication, ainsi que des grandes possibilités de paysage et plastiques, grâce à la Vistule, les eaux du port, la verdure. Le but principal du concours était le projet d'un plan — perspective pour l'année 1980. Le premier prix a été attribué aux auteurs de l'oeuvre Nr. 4, les architectes: G. Rekwirwicz et T. Tyszyńska.

Projet d'un combinat de viande à Białystok. Auteurs: architectes T. Mieczkowski, K. Nowicki, W. Groszek, E. Płoński. C'est un combinat de viande pour 20.000 tonnes d'abattage annuel, ainsi que pour les produits de viande, comme charcuterie, conserves, graisses et viande congelée. La surface de l'usine est de 10 ha.

Projet d'un atelier de tissage à Kalisz. Auteurs: architectes J. Głowczewski, St. Sikorski, ing. W. Zalewski. Le trait caractéristique du projet c'est un large écartement du réseau de poteaux (30 × 31,5 m) qui permet de monter les métiers à tisser en quantité considérablement plus grande, malgré un prix quelque peu plus élevé d'un m² de surface. Construction entièrement préfabriquée. Le montage exige un outillage lourd, des monte-charges à chenilles et des échafaudages pouvant être déplacés.

Quartier Koło — rue Sowinski. C'est un projet de construction d'un des nouveaux quartiers d'ouest de Varsovie, pour 15 milles habitants. La hauteur de la construction s'élève de 4 à 12 étages. La surface prévue à bâtir est de 38,5 ha. Le trait caractéristique de la composition de l'ensemble représente la libre disposition des bâtiments, formant des intérieurs séparés, destinés au repos et au ménage, situés autour d'un grand terrain vert. La construction des bâtiments est „traditionnelle“, aux murs portables en briques, disposés en long. Auteurs du projet: un ensemble dirigé par l'arch. A. Kirow.

Ménage — évolution des opinions. C'est un article de problème des architectes J. Mass et M. Referowska. Les architectes notent qu'il y a 15 à 20 ans régnait une tendance universelle d'affranchissement des occupations ménagères, qu'on traitait comme temps perdu. Cette tendance provoqua des réformes, qui apportèrent des solutions, grâce auxquelles le ménage pût devenir agréable. Le progrès actuel permet d'utiliser des ustensils mécanisés et rationaliser les méthodes du ménage dans deux directions: A — pour le profit du travail aux établissements de service hautement qualifiés, capables d'exécuter tous les travaux domestiques; B — pour diriger les ménages individuels, complètement indépendants. Les auteurs discutent les conséquences provenant de ces deux directions, par rapport à l'établissement de programmes et les solutions des quartiers, des maisons et des logements, et soulignent la prédominance des familles aspirant à la création d'un ménage indépendant, à soi-même. Ensuite les auteurs discutent ces tendances générales qui paraissent dans le monde entier. L'insuffisance actuelle dans notre pays, donc l'impossibilité d'introduire des accommodements au ménage, semble soutenir l'opinion que le ménage individuel subit une complète atrophie, dont nous devons bien nous rendre compte. La chronique montre un ensemble d'habitation expérimental à Edinbourg. Un compte-rendu détaillé discute le livre „Switzerland builds“ de G. E. Kidder Smith.

Organ Stowarzyszenia Architektów
Polskich

Wydawnictwo „ARKADY”

RADA PROGRAMOWA, architekci: Tadeusz
Brzoza, Jan Cieśliński, Stanisław Holc, Andrzej
Korzeniowski, Adam Kotarbiński (z-ca prze-
wodniczącego), Bohdan Lisowski, Zygmunt
Majerski, Bolesław Szmidt (przewodniczący
Rady)

Redaktor naczelny: arch. Tadeusz Filipczak

REDAGUJE KOMITET: arch. Ewa Biegańska,
arch. Juliusz Dumnicki, arch. Tadeusz Filipczak,
mgr Katarzyna Hryniewicka (sekretarz redak-
cji), arch. Stanisław Janicki, arch. Jan Minorski
(redaktor), arch. Barbara Wochnowa
Kazimierz Kardaszewicz (red. techniczny)Adres Redakcji: Warszawa, ul. Foksal 1,
Tel. 6-11-16Adres Administracji: Wydawnictwo „ARKADY”
Warszawa, ul. Sienkiewicza 14Zakłady Graf. im. M. Kasprzaka, Poznań
Nakład 5 050 egz. Zam. 2562/58. R-12.

architektura

10/132 październik 1958

DRUKARNIA IM. REWOLUCJI PAŹDZIERNI-
KOWEJ W WARSZAWIE

DOM PRASY WOJSKOWEJ

✓ KOŁO - SOWIŃSKIEGO

Izak Rozenberg

✓ KONKURS POWSZECHNY NA ZAGOSPODA-
ROWANIE PRZESTRZENNE CENTRUM PRAGI

Opracował J. Smogorzewski

TKALNIA W KALISZU

Olgiard A. Sawicki

KOMBINAT MIĘSNY W BIAŁYMSTOKU

Tadeusz Mieczkowski

GOSPODARSTWO DOMOWE - EWOLUCJA
POGLĄDÓW

Jan Maass i Maria Referowska

ZESPÓŁ BUDYNKÓW MIESZKANIOWYCH
W SIEMIANOWICACH

RECENZJE

KRONIKA SARP

Jubileusz Zdzisława Mączyńskiego

W październiku br prof. arch. Zdzisław Mączyński obchodzi 80-lecie urodzin, 60-lecie swej pracy zawodowej i prawie 40-lecie pracy pedagogicznej na stanowisku profesora na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. Z okazji tych jubileuszy Zarząd Główny SARP, Redakcja miesięcznika „Architektura” i ogół architektów składają Profesorowi Mączyńskiemu wyrazy szacunku, życzenia długich lat życia i dalszej owocnej pracy.

Profesor Zdzisław Mączyński jest wychowankiem Wyższej Szkoły Przemysłowej w Krakowie, posiada dyplom Politechniki Wiedeńskiej i Politechniki Warszawskiej. Swoją pracę zawodową rozpoczął jeszcze w ostatnich latach ubiegłego wieku pod kierunkiem architekta Sławomira Odrzywolskiego przy restauracji katedry na Wawelu. W okresie przed pierwszą wojną światową współpracował na terenie Warszawy z prof. Józefem Dziekońskim i był architektem Towarzystwa Kredytowego m. Warszawy. W okresie całego dwudziestolecia prowadzi ożywioną działalność zawodową, projektując i budując wielką ilość obiektów, wykładając na Wydziale Architektury i kierując jako naczelnik wydziału budowlanego b. Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego całokształtem zagadnienia budowy i typizacji szkół. Podczas okupacji wykłada na tajnych kursach politechnicznych, a po wyzwoleniu staje do

pracy w Biurze Odbudowy Stolicy. W latach 1948—1950 jest dziekanem Wydziału Architektury, a w latach 1946—1948 prorektorem Politechniki Warszawskiej. Od roku 1952 jest członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk. Dorobek architektoniczny Profesora wyraża się liczbą przeszło siedemdziesięciu zaprojektowanych i wybudowanych obiektów, w tym znaczna ilość kościołów, kilkanaście gmachów użyteczności publicznej, szereg szkół i około dwudziestu domów mieszkalnych. Wśród budowli wzniesionych w Warszawie wymienić należy gmach Ministerstwa Oświaty w al. I Armii Woj. Polskiego, gmach b. Izby Przem.-Handl., obecnie Ministerstwo Handlu Zagranicznego, na Frascatti, szkoły przy ul. Białołęckiej, Wolskiej i Konwiktorskiej, domy mieszkalne przy ul. Puławskiej 26, Szpitalnej 4, Wiejskiej 18, Narbutta 7 i inne. Profesor Zdzisław Mączyński jest również laureatem

Profesor Zdzisław Mączyński w swoim mieszkaniu przy pracy

wielu konkursów architektonicznych, w tym na Kościół Opatrzności w Warszawie i na gmach Najwyższej Izby Kontroli.

Jedną z powojennych prac Profesora jest odbudowa i rozbudowa gmachu b. Banku Handlowego przy ul. Traugutta.

Pisząc te słowa, nie kuszę się na podanie jakiejś szczegółowej charakterystyki czy syntezy dorobku architektonicznego Profesora, gdyż ani nie czuję się na siłach, ani nie jestem do tego powołany. Pragnę tylko podkreślić pewne cechy w Jego pracy, jakie wszyscy koledzy, którzy zdobyli wiedzę i praktykę architektoniczną pod Jego kierunkiem, mieli możliwość bliżej poznać.

Jedną z takich cech zasadniczych jest niezwykle rzetelne podejście do wszystkich tych czynników, które składają się na całość architektonicznego dzieła, zarówno do jego strony funkcjonalnej jak plastycznej i wykonawczej. Żaden z tych czynników nie jest w budynkach Profesora ani faworyzowany ani niedoceniany, wszystkie są jednakowo starannie potraktowane, składając się na harmonijną i wartościową całość.

Budowle wzniesione przez Profesora, choć należą do paru okresów rozwoju architektury, zachowują stale własne, mocne zasady dobrej architektury, określające jej trwałą wartość i oblicze.

Gmachy Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Handlu Zagranicznego i inne stanowią trwały wkład do architektury Warszawy w okresie międzywojennego dwudziestolecia. Rozwiązania plastyczne dostosowane są zarówno do charakteru jak i sytuacji budynku. Np. w siedzibie Ministerstwa Oświaty przy stosunkowo wąskiej, zdrzewionej wysokimi drzewami alei — elewacja frontowa dużego gmachu widoczna jest w całości w ostrym skręcie, sterczącym jak w rytmicznym zagęszczeniu kresek pionowych podziałów. Z chwilą zbliżenia się do budynku uwagę przychodnia przyciąga partia centralna — strzelista kolumnada, jeszcze bliżej, i nagle zjawia się za kolumnadą perspektywa partii wejściowej, odsunięta celowo w głąb niedużego lecz bardzo reprezentacyjnego dziedzińca. Jest to żywe, nie papierowe rozwiązanie architektoniczne. Równie monumentalne wejście do gmachu Ministerstwa Handlu Zagranicznego wysunięte jest znowu na przód na łagodnym łuku elewacji i podkreślone skonstrastowaniem jędrnej gradzińowanej faktury okła-

dziny wapiennej z polerowanym czarnym granitem kolumn. (Parter gmachu zszpecono, niestety, po wojnie, skuwając bezceremonialnie, bez zapytania o zdanie autora, mocne boniowanie i pozostawiając tylko nieznacznie wystające pasy rustykowane, co całkowicie zmieniło charakter elewacji).

Urozmaiczone ukształtowanie (wykusze i loggie) wynikające z rozwiązania wnętrza, nowoczesnie potraktowane, bardzo starannie opracowany detal, dyskretnie stosowane partie rzeźbiarskie, wyróżniają dom przy ul. Puławskiej jak i inne domy mieszkalne projektowane przez Profesora. Elewacje i wnętrza wzbogacone są umiejętnym wyborem i zastosowaniem materiałów, podkreślającym ich plastyczne walory.

Rozwiązanie funkcjonalne idzie w parze z rozwiązaniem plastycznym. Proste czytelne plany gmachów użyteczności publicznej, podkreślone bogatszym rozwiązaniem węzłów komunikacyjnych i wnętrz reprezentacyjnych czy uwzględniające wszystkie wymagania użytkownika, nowoczesne rozwiązania i wyposażenie mieszkań, są zawsze jednakowo starannie i szczegółowo opracowane. Mieszkania mają np. kuchnie z całkowitym, racjonalnie zaprojektowanym umeblowaniem oraz z wszelkimi instalacjami, z centralnym usuwaniem śmieci i domofonami włącznie.

Budynki realizowane przez Profesora Mączyńskiego w okresie międzywojennym, o ile nie zostały zniszczone przez działania wojenne, wyglądają dziś nie gorzej niż przed 20 czy 30 laty, i nieraz mają lepszy wygląd niż wiele budynków powojennych. Złożyło się na to zarówno staranne opracowanie projektów jak i osobiste kierownictwo i nadzorowanie budowy przez Profesora. Nie mówiąc już o gmachach reprezentacyjnych, projekt każdego z domów mieszkalnych zawierał średnio około 50 rysunków roboczych. To też na budowach nie było zmian, przeróbek i kucia otworów dla instalacji, panował porządek mimo szybkiego tempa robót. Wykonawcy wiedzieli, że Profesor wymaga dobrej roboty i pilnowali wykonania poleceń, a w rezultacie budowy były nie tylko dobrze wykonane, ale i ekonomiczne mimo bogatego wyposażenia.

Przez Katedrę Budownictwa Ogólnego prowadzoną przez prof. Mączyńskiego przeszło dotychczas ponad 3000 studentów, ucząc się sztuki budowlanej u jednego z najlepszych jej znawców. Profesor wpaja studen-

tom prawdę, że architekt jest nie tylko projektantem ale i głównym koordynatorem całości budowy, który musi znać wszystkie jej zagadnienia w stopniu, który by mu pozwolił ocenić, czy jego koncepcje są realne. Głównym warunkiem do osiągnięcia tego celu jest świadomość, jak dany element budynku pracuje, czego się od niego wymaga, jak takie czy inne warunki wpływają na jego pracę. Jeśli architekt osiągnie tę świadomość, to potrafi rozwiązać swe zadania nie tylko za pomocą znanych, tradycyjnych materiałów ale i przez stosowanie nowych materiałów i konstrukcji.

Profesor Mączyński jest wymagający, nie znosi „puszczenia” i „odwalania” roboty, wszystko jedno, czy to jest rysunek inżyniera, praca robotnika na budowie, czy zadanie studenta. Ale nawet postawiwszy na zadaniu czy arkuszu srogo, czerwoną „dwóję w kółku”, zwraca się do asystentów: „No, ale jak on tam ogólnie?... robi coś?... bo najważniejsze, czy pracuje, czy się interesuje!” Tę troskę o właściwą ocenę człowieka, życzliwość zawsze gotową do wszelkiej pomocy, poszanowanie cudzego zdania, odczuwają wszyscy, którzy się bliżej zetknęli z Profesorem w pracy lub nauce.

W ostatnich latach osobną pozycję w dorobku profesora Mączyńskiego stanowią wydawnictwa, które przygotowuje bądź jako autor bądź jako redaktor. Z prac własnych Profesora w roku 1953 ukazał się b. obszerny „Poradnik budowlany dla architektów”, który w dziale robót wykończeniowych stanowi jedyny tego rodzaju podręcznik wykonawstwa budowlanego. Podręcznik uwzględnia rolę architekta przy powstawaniu budynku i tym podejściem różni się zasadniczo od innych podręczników budownictwa o nastawieniu tylko konstrukcyjnym.

W 1956 roku ukazało się obszerne dzieło „Detal architektoniczny w rozwoju historycznym”, stanowiące przegląd najważniejszych elementów i detali architektonicznych, analizę ich powstawania oraz rozwoju aż do czasów obecnych. Autor przedstawia genezę funkcjonalną i konstrukcyjną elementów i wskazuje, jak „zyskując w miarę rozwoju na dojrzałości i finezji pod względem plastycznym, coraz bardziej odbiegają od pierwotnego przeznaczenia, stając się w końcu tylko symbolem elementu pełniącego pewną funkcję statyczną czy praktyczną”.

Obecnie profesor Mączyński pracuje nad historią stosowania i rozwoju materiałów budowlanych, poświęcając tej pracy każdą wolną chwilę między rozlicznymi zajęciami. A zajęć tych jest niemało. Profesor wykłada, kieruje katedrą, bierze udział b. czynny w pracy organizacyjnej Wydziału Architektury, pracuje w Polskiej Akademii Nauk, jest ekspertem Ministerstwa Kultury, członkiem całego szeregu komisji, rad i instytucji, które skwapliwie korzystają z wiedzy, doświadczenia i uczynności Profesora. Profesor dużo pracuje społecznie, bierze czynny udział w życiu SARP-u.

Bo Profesor nie lubi odpoczywać — traktuje zresztą odpoczynek bardzo specyficznym. Podczas ubiegłych ferii przychodził codziennie o 8 rano do pustego gmachu Architektury i pracował w swoim gabinecie. Zapytany, dlaczego nie korzysta z urlopu i wypoczynku, odpowiedział: „Przecież ja tego nie muszę robić... a jak pracuję nad tym co lubię, to jest to dla mnie najlepszy odpoczynek”.

Zasługi Profesora dla architektury i nauki podkreślone zostały przez dwukrotne przyznanie Mu nagrody państwowej „Za całość twórczej działalności architektonicznej, a w szczególności za ugruntowanie technicznych podstaw wiedzy architektonicznej”.

Życzymy Jubilatowi Profesorowi Zdzisławowi Mączyńskiemu, i nam wszystkim, by jeszcze długie lata służył społeczeństwu architektonicznemu swym doświadczeniem i dorobkiem.

DRUKARNIA im. Rewolucji Październikowej w Warszawie

Budowa ośrodka poligraficznego Centralnego Zarządu Przemysłu Poligraficznego w Warszawie powstała w r. 1948 i wynikała z konieczności odrodzenia przemysłu graficznego w Polsce, prawie całkowicie zniszczonego w okresie wojny. Plan trzyletni (lata 1947—1949) postawił przed przemysłem graficznym nie tylko zagadnienie odbudowy zniszczeń lecz również modernizacji powstających zakładów. W tym stanie rzeczy wyłoniła się koncepcja budowy kombinatu poligraficznego obejmującego dużą drukarnię książkową ze specjalnym działem dla druku wydawnictw naukowo-technicznych, centralne warsztaty napraw maszyn drukarskich, ośrodek szkoleniowy obejmujący średnią szkołę graficzną oraz pierwszą w Polsce wyższą szkołę graficzną. Na przestrzeni lat 1948—1958 z powyższej koncepcji zrealizowano budowę zakładów drukarskich oraz warsztatów napraw maszyn drukarskich, natomiast z uwagi na pilniejsze potrzeby produkcyjne przemysłu zrezygnowano z budowy ośrodka szkoleniowego, postanawiając zamiast niego wybudować w ramach kombinatu fabrykę farb graficznych o zupełnie nowej technologii dotąd w Polsce niespotykanej. Zrealizowanie tak potężnego założenia natrafiło na poważne trudności przede wszystkim od strony lokalizacyjnej. Wynalezienie odpowiedniego terenu o możliwie najlepszych warunkach geofizycznych, o pełnym uzbrojeniu z możliwością budowy bocznic kolejowej oraz położonego dogodnie pod względem komunikacyjnym i o powierzchni ca 50 000 m² — nie było zagadnieniem łatwym, tym bardziej że w ówczesnych warunkach budowa tego typu kombinatu nie budziła wiary w możliwość realizacji u czynników urbanistycznych. Ostatecznie wybrano teren na Pradze o powierzchni 62 889 m² o kształcie wydłużonego ukośnego równoległoboku przylegającego dłuższymi bokami do ulicy Mińskiej i terenów kolejowych, a krótszymi do ulicy Terespolskiej i Podskarbińskiej. Szerokość działki (około 100 m) w wysokim stopniu ograniczała i ogranicza możliwości projektowania, tym bardziej że wzdłuż całego terenu przeprowadzono bocznicę kolejową, która zmniejsza i tak niewielką głębokość terenu. Natomiast układ terenu między trzema ulicami stanowiącymi trzy „fronty” zabudowy oraz narzucający dwa akcenty narożne wysokościowe jest bardzo dogodny pod względem zagospodarowania przestrzennego jak też obsługi komunikacyjnej.

W projekcie drukarni zdecydowano odstąpić od klasycznego szablonu pionowego rozmieszczenia poszczególnych działów, stosowanego powszechnie zarówno w Polsce jak też i w wielu krajach zachodniej Europy. Wg tego szablonu na najniższej kondygnacji umieszczano zwykle maszyny, nad nimi zecernie, a na następnych kondygnacjach intrologatorię, chemografię i inne działy przygotowawcze. W ten sposób budynki drukarni były spiętrzone zazwyczaj w górę, co powodowało przesrost transportu pionowego, ale umożliwiało ograniczenie powierzchni zabudowy. Aby skrócić i usprawnić przebieg produkcji oraz umożliwić czyste rozwiązanie zagadnienia transportu wewnętrznego, rozlokowano wszystkie podstawowe działy, tj. zecernie, maszyny i intrologatorię na jednym poziomie wysokiego parteru, z tym, że pod nimi na niskim parterze umieszczono magazyny papieru oraz pomieszczenia socjalne, a w partiach nieoświetlonych urządzenia mechaniczne obsługujące instalacje, na piętrze umieszczono natomiast tylko działy przygotowawcze.

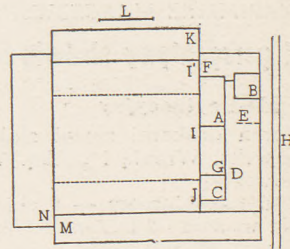
Przebieg produkcji przedstawia się następująco. Biura zakładu mieszczące się na pierwszym piętrze (i dostępne przez oddzielne wejście z ulicy) przyjmują zamówienia i opracowują warunki techniczne wykonania zleceń, następnie oddają otrzymane skrypty autorskie do zecerni maszynowej, składającej się z sali linotypów (A) i sali monotypów (B). Złożone szpalty odbite na prasach korektorskich idą do sali korektorów. Skorygowane szpalty przechodzą do zecerni ręcznej (D), gdzie są mówiący językiem fachowym, „przelamywane” oraz zaopatrywane w nagłówki i tytuły, składane przez zecerów ręcznie. W tejsze zecerni odbywa się formowanie tabel, o ile takie są przewidywane w tekście, a które są składane na monotypach. Układy, z których należy zrobić matryce, przechodzą do kalandrów (E), a następnie do stereotypowni (F), wyposażonej w nowoczesne aparaty do odlewu oraz prasy do przygotowania płyt termoplastycznych. Układy, które nie wymagają odlewu, są kładowane z zecerni bezpośrednio do przyrządalni (G), gdzie są wkładane („klinowane”) w ramy z odpowiednich maszyn. Następnie na maszynach różnych formatów sporządzane są teksty i klisze oraz zostają odbite próbne arkusze do recenzji.

po naniesieniu ewentualnych poprawek, ostatecznie formy przechodzą na halę maszyn, która zawiera trzy działy: maszyn rotacyjnych (H), maszyn drukarskich (I) i dział offsetowy.

Z hali maszyn rotacyjnych gotowe druki nie wymagające wykończenia intrologatorskiego (prospekty, ulotki, gazety itp.) przechodzą bezpośrednio do ekspedycji (K) i na rampę samochodową (L). Natomiast druki, które wymagają wykończenia intrologatorskiego, przechodzą przez intrologatorię opraw miękkich (N) do ekspedycji, bądź też, jeżeli są to oprawy twarde, to przed trafieniem do intrologatori opraw miękkich przechodzą przez dodatkowe obróbki w intrologatori opraw twardych (M), z której idą ostatecznie tą samą drogą co wszystkie druki.

Jak z powyższego wynika, praca w działach ściśle ze sobą powiązanych odbywa się na jednym poziomie bez żadnych kolizji. Natomiast działy przygotowujące druki

Schemat rozmieszczenia działów drukarni
A — linotypy, B monotypy, C — korektornia, D — zecernia ręczna, E — kalandr, F — stereotypia, G — przyrządzalnia, H — bocznic kolejowa, I — maszyny drukarskie, I' — maszyny rotacyjne, J, maszyny offsetowe, K — ekspedycja, L — rampa samochodowa, M — intrologatori opraw twardych, N — intrologatori opraw miękkich.

offsetowe znajdują się na pierwszym piętrze, skąd winda podaje formy. Gotowa produkcja przechodzi potem normalnie do intrologatori, a potem do ekspedycji. Pracownicy produkcyjni drukarni wchodzą specjalnym wejściem kontrolowanym od ul. Terespolskiej i po równi pochylej schodzą na poziom niskiego parteru (poziom magazynów), skąd poprzez szatnie rozchodzą się na poszczególne działy kłatkami schodowymi, które są tak pomyślane, aby pracownik bezpośrednio z szatni mógł znaleźć się w „swoim” dziale możliwie najkrótszą drogą i z pominięciem przechodzenia przez inne pomieszczenia. Ponieważ urządzenia socjalne wraz ze świetlicą znajdują się na niskim parterze, (celem sprowadzenia ich do poziomu ziemi), na całej długości świetlicy został wykonany wykop, architektonicznie tworzący element ogrodowo-wypoczynkowy, w którym basen przeciwpożarowy stanowi element dekoracyjny. W skarpach wykopu zostały ukryte czernie powietrza zasilające instalacje nawietrzające.

W oparciu o powyższy układ funkcjonalny powstała bryła budynku.

Część 10-kondygnacyjowa (element narożny, wysokościowy, zawierająca biura i częściowo mieszkania) powiązana jest łącznikiem trzykondygnacyjnym budynkiem produkcyjnym. W łączniku znajdują się biura współpracujące bezpośrednio z produkcją oraz wejścia dla interesantów. Budynek produkcyjny dzieli się na dwa elementy tj. podpiwniczone parterowe hale maszyn oraz część przestrzenną od ulicy, trzykondygnacyjną zawierającą intrologatorię i chemografię, a pod nimi część socjalną.

Konstrukcja budynku szkieletowa, żelbetowa, wylewana, wypełniona cegłą dziurawką. Częściowo użyto stal do konstrukcji szedów nad halami maszyn oraz konstrukcji ścianek działowych szklonych i okien. Hala maszyn o długości 80 m i szerokości 32 m jest bezsłupowa, pokryta dachem szedowym z podniesionym szklonym plafonem rozpraszającym równomiernie światło. Pod plafonem są ukryte przewody mechanicznego nawietrzania i wentylacji. Dachy zastosowano płaskie. Dla doświetlenia pomieszczeń zastosowano 38 kopuł-sświetlików żelbetowych, które doskonale spełniają zadania. Trzeba podkreślić, że na dobre oświetlenie budynku zwrócono szczególną uwagę i wydaje się, że pod tym względem warunki drukarzy zostały spełnione.

Wysokość pomieszczeń produkcyjnych przyjęto jak następuje: magazyny — 3,20 m, hale maszynowe — 5,50 m, działów przygotowawczych — 4,00 m. Dużo uwagi zwrócono na właściwy dobór nawierzchni i podłóg. W magazynach zastosowano utwardzony asfalt, w zecerniach — linoleum, w halach maszyn i pomieszczeniach sanitarnych — terrakotę, w intrologatori, chemigrafii — fotolito itd. oraz w korytarzach ksyolit, w świetlicy, halach, kłatkach schodowych — lastrico. W bardzo dużym zakresie użyto glazury do okładania ścian — kosztowna w wykonaniu niezastąpiona w eksploatacji.

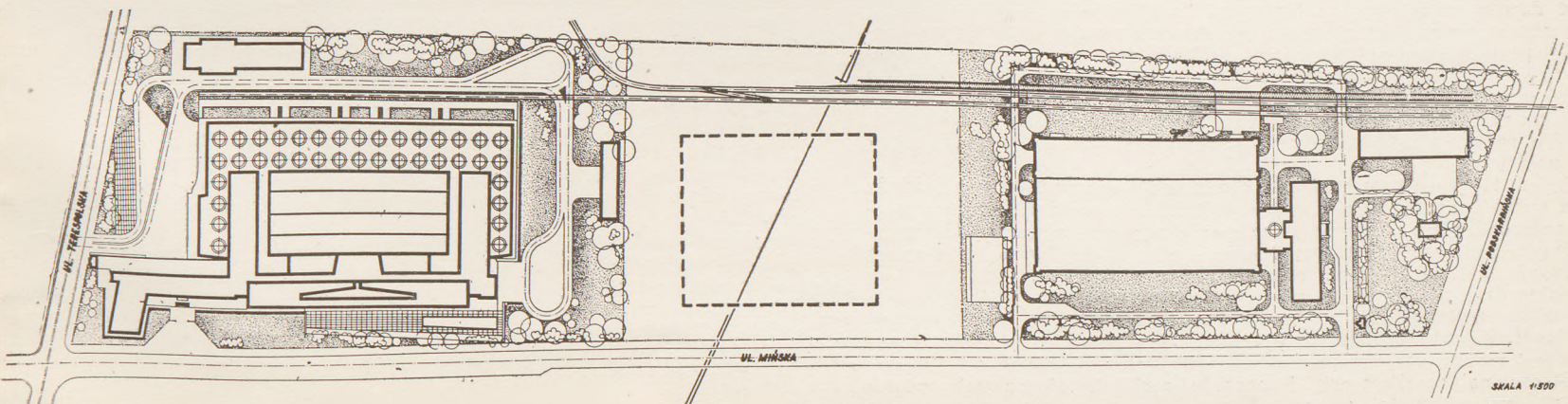
Drukarnia została na ogół zrealizowana zgodnie z projektem architektonicznym, z wyjątkiem fragmentu wejściowego od ul. Mińskiej, który wykończony prowizorycznie na uroczystości otwarcia zakładów do dnia dzisiejszego nie został przerobiony zgodnie z zamierzeniem autora oraz zatwierdzonym projektem. Mając na uwadze reprezentacyjny charakter zakładu oraz okoliczności, że jest on elementem założenia poligraficznego jednego z największych w Europie, byłoby celowe zainteresowanie się tym zagadnieniem przez SUB.

Projekt drukarni zdaniem poligrafów zaspokoił całkowicie wszystkie wymagania technologiczne. Eksploatacja potwierdza słuszność założenia.

Należy zwrócić uwagę, że zastosowane ściany luxferowe w kłatkach schodowych i partii frontowej budynku okazały się bardzo niepraktyczne. Zarówno wskutek błędów wykonawstwa, jak też złej jakości materiałów uległy tak daleko idącym odkształceniom, że musiały ulec całkowitej przeróbce na konstrukcję innego rodzaju. Kubatura budynku wyżej omawianej drukarni wynosi ca 126 000 m³. Kubatura zrealizowanych Warsztatów Napraw Maszyn Drukarskich ca 60 000. Kubatura projektowanej fabryki farb wynosi ca 40 000 m³. Zatem całość kombinatu będzie obejmowała 226 000 m³.

Projektantem drukarni oraz całości kombinatu jest arch. Jerzy Brandysiewicz. Konstrukcję projektował inż. Stanisław Zalewski.

Podał J. B.

SKALA 1:500

Dom Prasy Wojskowej

Autorzy projektu:

KAZIMIERZ MARCZEWSKI i STEFAN PUTOWSKI

Z perspektywy siedmiu lat. Informacje i uwagi o projekcie

Układ sytuacyjny

Teren drukarni został zlokalizowany między ul. Towarową, Grzybowską, Wronią i Łucką. Wejście główne usytuowano od ul. Grzybowskiej.

Budynek biurowy — u zbiegu ulic Towarowej i Grzybowskiej.

Na wschód od budynku biurowego, połączony hallem wejściowym — zespół hal właściwej drukarni. Od strony zachodniej (ul. Towarowa) zaprojektowano redakcje techniczne, korektornie, zecernie oraz na wyższej kondygnacji chemigrafię wraz z innymi działami, pracującymi nad przygotowaniem materiału graficznego do druku.

W następnej kolejności w kierunku wschodnim — właściwe hale produkcji — maszyny płaskie, offsety, rotograwiura, maszyny rotacyjne. Wreszcie ostatni dział — to introligatornia i ekspedycja wychodząca na główny dziedziniec wewnętrzny. Od ulicy Wroniej zaprojektowano zespół garaży i warsztatów. Na południe od hali produkcyjnej umieszczono budynek regeneracji ksylołu.

W południowo-wschodniej części — przedszkole z wybiegiem południowym i placem sportowe.

Zasady kompozycji

1. Podstawowym założeniem projektu było dążenie do uzyskania maksymalnej oszczędności na powierzchniach przeznaczonych na komunikację. Zostało to osiągnięte przez zaprojektowanie głównego cyklu produkcji na jednym poziomie.

2. Wydzielenie czytelnych ciągów komunikacyjnych:

- dla ruchu pracowników z szatni w kierunku poszczególnych działów i stanowisk pracy,
- dla wycieczek i ruchu wewnętrznego do budynku biurowego, pomieszczeń usługowych i socjalnych (stołówka, świetlica, biblioteka itp),
- dla przebiegu papieru obejmującego: wyładunek, rozpakowanie, magazynowanie, przygotowanie do produkcji (w temperowni) i podanie do maszyn.

Przytoczone powyżej trasy funkcjonalne (dla uniknięcia kolizji z zasadniczym kierunkiem produkcji) zostały zaprojektowane w poziomach, zróżnicowanych w stosunku do rzędnej hali maszyn.

3. Równomierne, intensywne naświetlenie poziomu produkcyjnego drukarni. Zastosowano szedy ze światłem północnym oraz wprowadzono duże powierzchnie przeszklone w szczytowych ścianach hali produkcyjnej).

4. W konstrukcji przyjęto zasadę możliwie szerokiego zastosowania elementów o charakterze powtarzalnym, które zostały wypróbowane na budowie Domu Słowa Polskiego. W pierwszym rzędzie dotyczyło to wykorzystania form stalowych dla słupów grzybkowych w kondygnacji magazynów papieru. Poza tym zastosowano również futryny żelbetowe do otworów okiennych prefabrykowanych wg dokumentacji z DSP.

5. Dla uzyskania pewnej jednolitości charakteru obiektów przemysłu poligraficznego, usytuowanych wzdłuż ulicy Towarowej, zastosowano te same materiały do wyposażenia elewacji. Ściany w cegle licowej, profile w betonie młotkowym i tynku.

Dane techniczne

Powierzchnia terenu w obrębie (ogrodzona) 22 093 m², ogólna powierzchnia zabudowy 8 815 m², w tym: budynek drukarni 6 189 m², budynek biurowy 1 288 m², hall wyjściowy 230 m², portiernia 100 m², garaże i warsztaty 775 m², mieszkania 131 m², procent zabudowy 40%, kubatura ogólna 101 000 m³, w tym: budynek drukarni 70 500 m³, budynek biurowy 26 500 m³, hall wyjściowy 2 000 m³, portiernia 200 m³, garaże warsztaty 2 000 m³, mieszkania 1 000 m³.

Prace projektowe i realizacja 1948—1952.

Kierownictwo techniczne drukarni w ciągu siedmiu lat użytkowania zakładu nie wprowadziło żadnych zmian w układzie funkcjonalnym.

Natomiast konieczność zainstalowania w międzyczasie drukarni specjalnej, która nie była przewidziana w programie, zakłóciła czystość przebiegu trasy pracowników na odcinku wejście główne, szatnia — hala produkcji.

Próba podjęcia rzeczowej analizy projektu, który powstał siedem lat temu, w innych warunkach i specyficznym klimacie pracy architektonicznej jest trudna. Chodzi bowiem o obiektywną krytykę od dawna użytkowanego budynku. Spojrzenie autorów na własny zrealizowany projekt z pewnej perspektywy czasu pozwala na konfrontację zamierzonej koncepcji architektonicznej z jej przestrzennym i funkcjonalnym efektem w naturze. Jest to dla architekta ciekawe i nie pozbawione emocji. Dlatego właśnie zdecydowaliśmy się na napisanie kilku skromnych stron. Są to spostrzeżenia i uwagi, które redakcja „Architektury” rozumie jako „informację autorską” o projekcie.

Siedem lat jest wystarczającym okresem dla uporządkowania poglądu na wartość architektoniczną budynku. Z łatwością oddzielamy fragmenty, które się „utrzymały” w czasie, są nadal słusze pod względem technicznym i tworzą trwałe wartości plastyczne. Natomiast decyzje architektoniczne niepodbudowane określoną funkcją, czy konkretnym zamierzeniem plastycznym, po pewnym czasie przestają nam się podobać, nie mają dla nas trwałej treści. Bardzo często takie fragmenty chcielibyśmy zmienić, lub nawet zmieniamy, jeżeli to jest możliwe.

Patrząc na zrealizowaną koncepcję architektoniczną jak gdyby z pewnej odległości, możemy bardziej krytycznie ocenić i łatwiej

zdać sobie sprawę z przesłanek twórczych leżących u podstaw koncepcji architektonicznej.

Bardzo poważnym czynnikiem jest tu wpływ uprzednio zrealizowanych obiektów lub fragmentów architektonicznych, które autorzy uważają za udane.

W Domu Prasy Wojskowej łatwo odnaleźć powtórzenie pewnych zasad, które zdały egzamin czasu w budynku Domu Słowa Polskiego. Pomijając chęć użytkowania istniejących form czy dokumentacji, działa tu pewna inercja upodobań do rzeczy wykonanych zadowalająco. Tak jest niewątpliwie ze sprawą użycia tych samych elementów okien, tych samych słupów, podobnej metody zestawiania rozmaicie traktowanych płaszczyzn cegły licowej z profilami gzymsów, pasów stropowych, ciągniętych w tynku lub wykonanych w betonie młotkowym. Oczywiście, tego rodzaju ujęcie ma także swoje źródło w wielu przykładach współczesnych budynków przemysłowych oglądanych w trakcie powstawania projektu, ale pewne wspólne cechy w doborze i sposobie użycia materiałów łatwo odnaleźć również we wcześniejszym budynku kina Moskwa.

Sama geneza układu i skali zespołu budynków Prasy Wojskowej wywodzi się również z ożywionej dyskusji, jaka się toczyła w trakcie pracy nad programem ostatecznym DSP. Istniały dwa zdecydowanie różne poglądy. Jeden, reprezentowany przez koła kierownicze ówczesnego „Czytelnika”, opowiadający się za wielkimi zakładami drukarskimi, obsługującymi zapotrzebowanie w skali niemal krajowej. Drugi (podzielany również przez autorów Prasy Wojskowej) — skłaniał się ku zasadzie decentralizacji przemysłu drukarskiego w mniejszych, bardziej elastycznych zakładach. W świetle wspomnianej dyskusji skalę drukarni przy ul. Grzybowskiej można uważać za optymalną.

Rozmowa ze specjalistami z kierownictwa drukarni Prasy Wojskowej potwierdziła słusność ówczesnego poglądu autorów i wielu fachowców drukarzy na wielkość nowoczesnej drukarni. Po kilku latach intensywnego użytkowania budynku pogląd ten utrzymuje się nadal. Obecna dyrekcja techniczna zakładu nie zgłasza zastrzeżeń co do wielkości i układu funkcjonalnego zespołu drukarni, nie postuluje żadnych zmian.

Lansowane obecnie za granicą próby wyodrębnienia wyspecjalizowanych działów produkcyjnych (jak np. centralna zecernia) obsługujących jednocześnie kilka mniejszych zakładów drukarskich wg opinii naszych specjalistów w warunkach polskich, nie byłyby słusze ze względu na trudność koordynowania biegu zakładów poligraficznych z nierównomierną pracą wydawnictw. Wspomnieliśmy o specyficznym klimacie pracy architektonicznej w okresie, w którym powstawał projekt Prasy Wojskowej. Nie był on dla architektów łatwy. Opinia jednak, że był to okres architektury przymusowej jest chyba przesadnym uproszczeniem. Szereg architektów zainteresowało się poważnie tym problemem. Sprawa architektury współczesnej, która posiada jakieś odrębne cechy wynikające z warunków geograficznych, klimatu i poziomu technicznego w kraju, jest problemem, który zaprzętał umysły architektów od dawna.

Warto tu przypomnieć jedną ze świetnych uwag prof. Gutta, który zawsze twierdził, że gdybyśmy się znaleźli np. w warunkach, które by nam pozwoliły wznosić wyłącznie budynki glinobite, to i w tej technice można znaleźć współczesne rozwiązania architektoniczne, posiadające odrębny charakter wynikający z tego rodzaju możliwości technicznych.

Wydaje się, że ta zasada znalazła potwierdzenie w warszawskiej praktyce architektonicznej. Wystarczy zacytować osiedle na Białanach. Brak tynkarzy i ogromne trudności z wykańczaniem elewacji przyczyniły się do wprowadzenia cegły sylikatowej jako materiału elewacyjnego. Osiedle mieszkaniowe na Białanach nie nadaje żadnej architektury, ma swoisty charakter, który jest rezultatem gospodarskiej ambicji autorów i twórczego zwalczania przez nich bieżących trudności technicznych.

W Polsce, gdzie zarówno przed wojną, jak i obecnie można stwierdzić duże skłonności do rozwiązań, które by można określić jako modę w architekturze, zagadnienie to jest sprawą ważną.

Stosowanie przeniesionych „żywcem” form architektonicznych stworzonych dla innego klimatu, przy innych warunkach technicznych i materiałach budowlanych jest zrozumiałe w projekcie akademickim: jest to ćwiczenie gimnastyczne w dziedzinie architektury. Wymaga jednak poważnej refleksji przy realizacji konkretnych obiektów architektonicznych. Oczywiście, trzymanie się jakiegś jedynej receptury klasycznej było po prostu błędem metodologicznym, który nie podważa jednak słuszości pewnego nastawienia myślowego. W warunkach pełnego rozwoju postępu w architekturze może ono zbliżyć nas do celu, jakim jest niewątpliwie znalezienie odrębnego wyrazu dla naszej współczesnej twórczości.

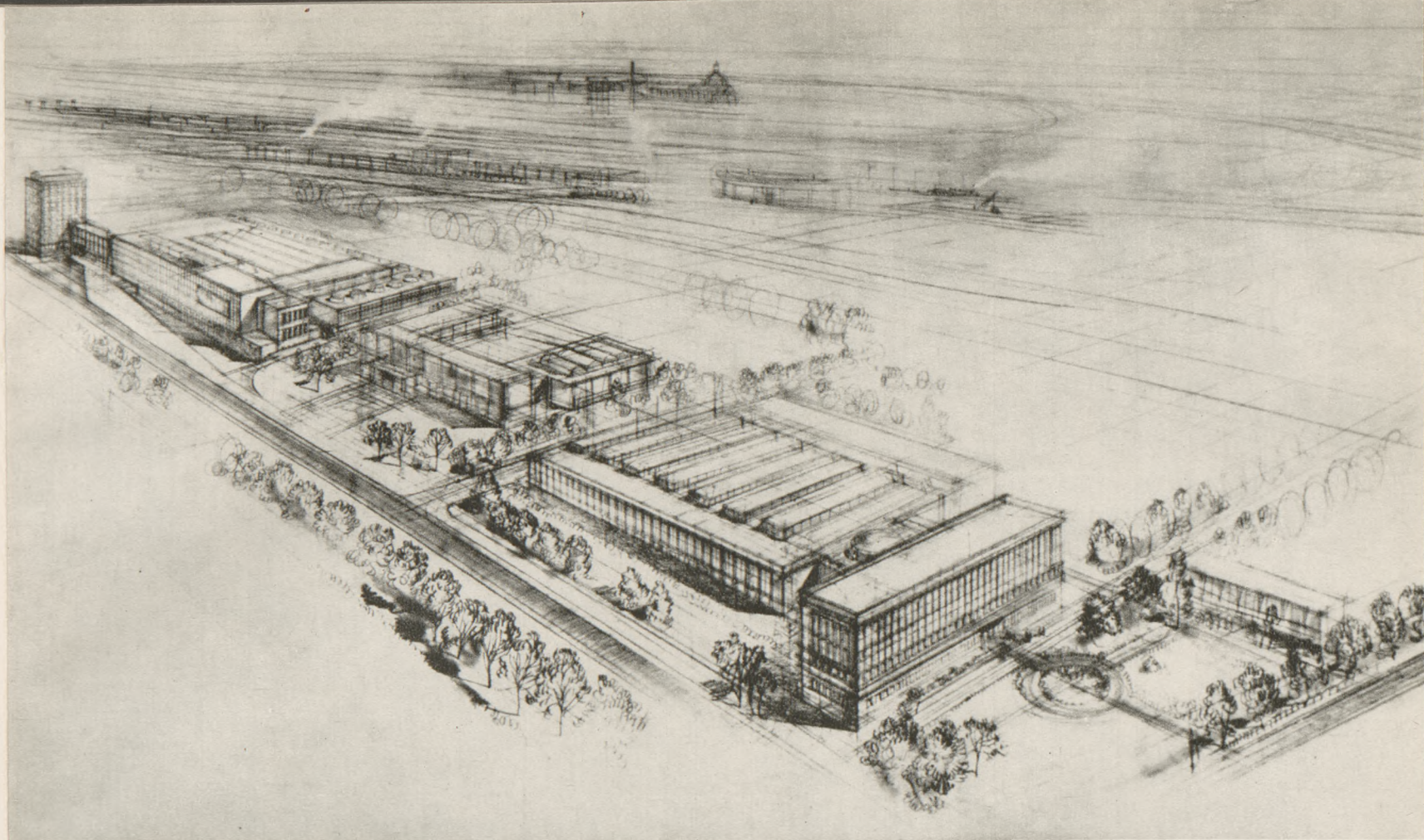
Jeżeli pod tym kątem spojrzymy na zespół architektoniczny Prasy Wojskowej, to z całym obiektywizmem, na jaki nas stać przy ocenie własnego budynku, musimy stwierdzić, że kierunek ówczesnych poszukiwań zainteresował nas również. Widać to w ujęciu detali stosowanych we wnętrzach budynku biurowego w hallu wejściowym, w świetlicy czy stołówce.

Tak jak wspominaliśmy na wstępie, jest kilka fragmentów, których nie zrobilibyśmy obecnie. Na przykład pachołków łączonych łańcuchami. Uprościlibyśmy prawdopodobnie rysunek balustrady na klatce schodowej budynku biurowego, głowice w hallu głównym, można by go wykonać taniej i prawdopodobnie szereg innych rzeczy również.

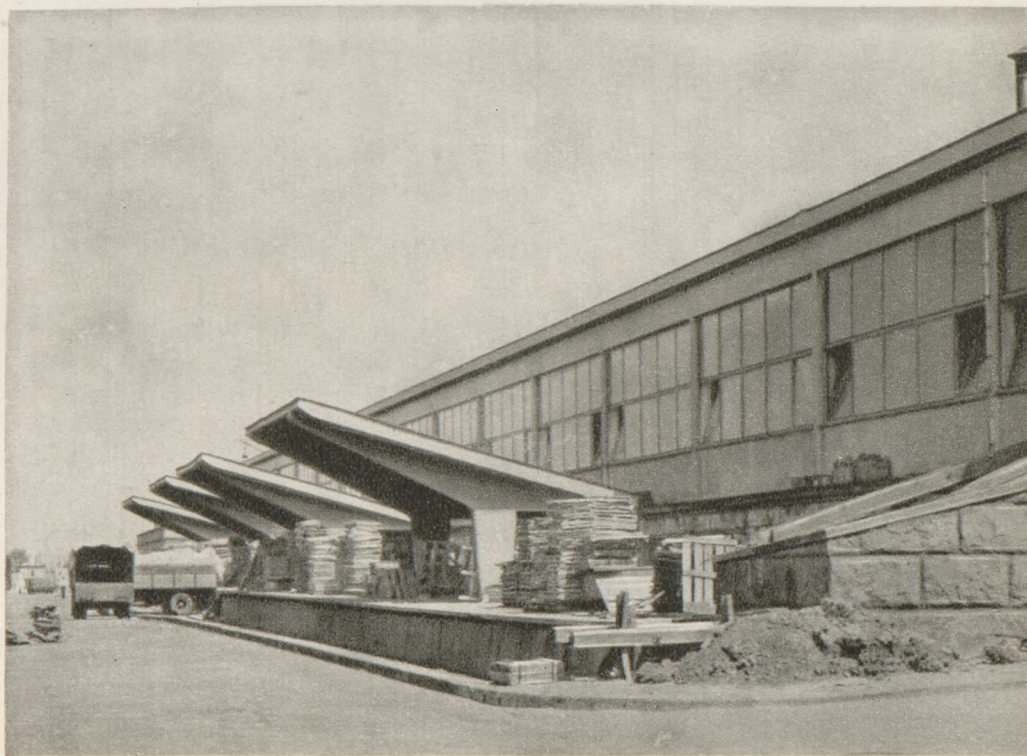
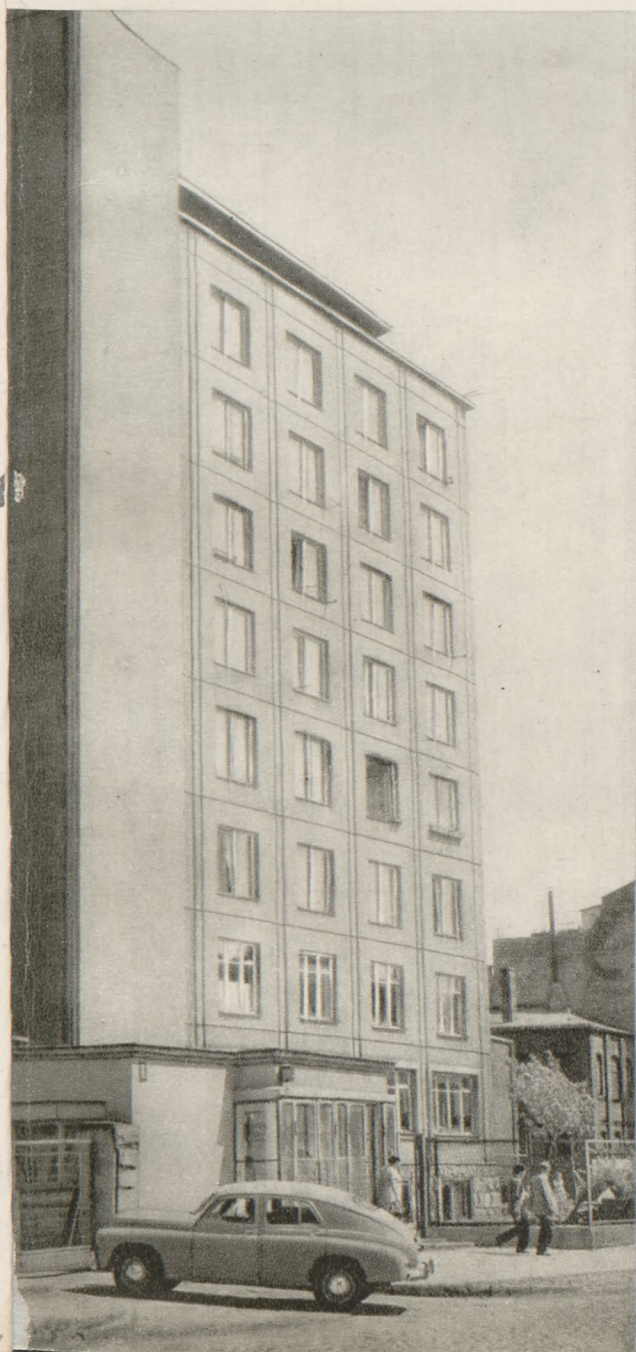
Natomiast zasada układu funkcjonalnego, wnętrza hal produkcyjnych, jak również ogólny ton architektury i wnętrz są proste i dostatecznie konsekwentne.

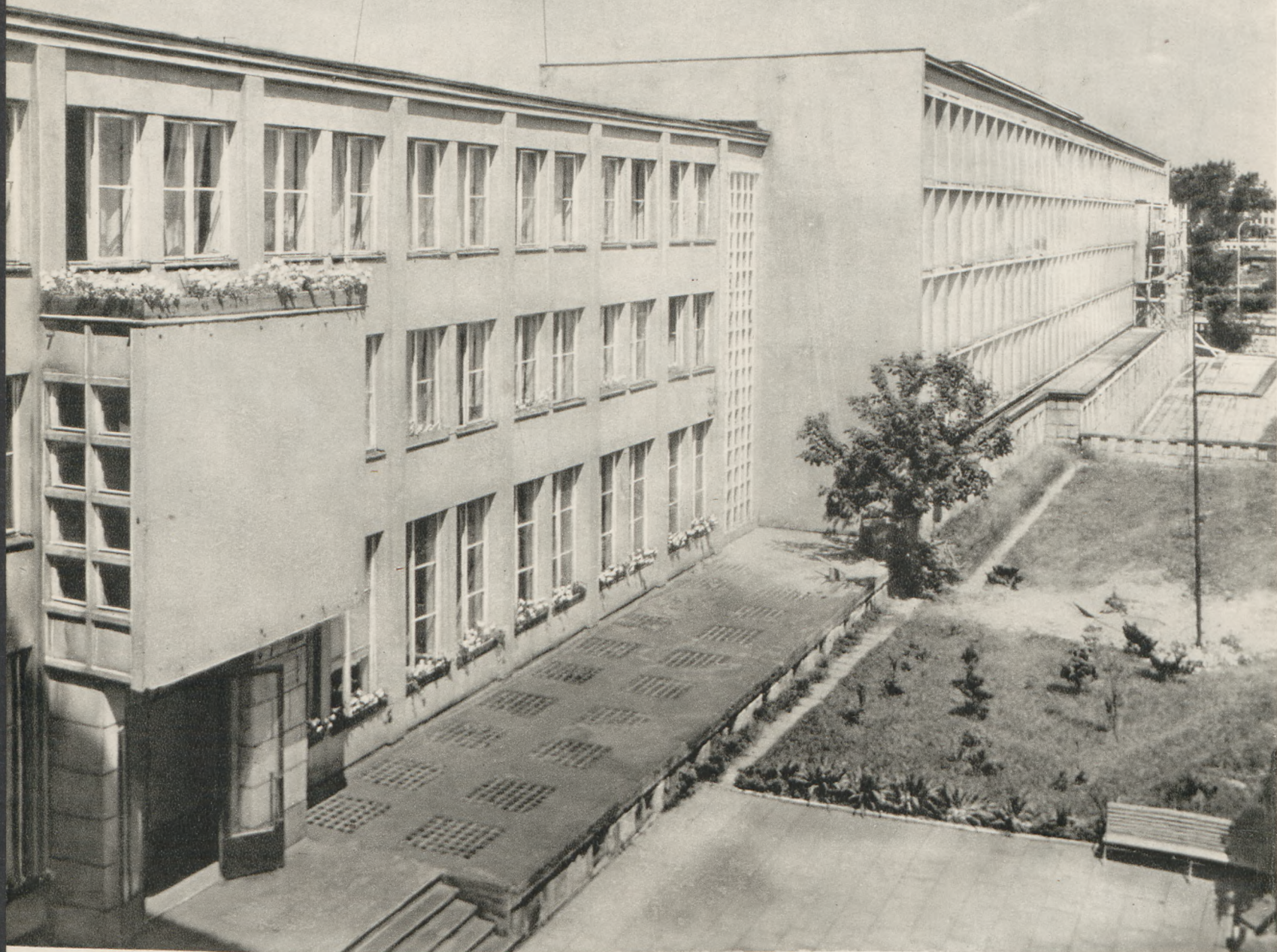
W wyniku przeprowadzonej analizy z całym poczuciem odpowiedzialności możemy się jeszcze raz podpisać pod tym, co zrobiliśmy siedem lat temu, i mówiąc szczerze, jesteśmy zadowoleni, że Prasa Wojskowa przebrnęła przez próbę czasu.

Podał K. M.

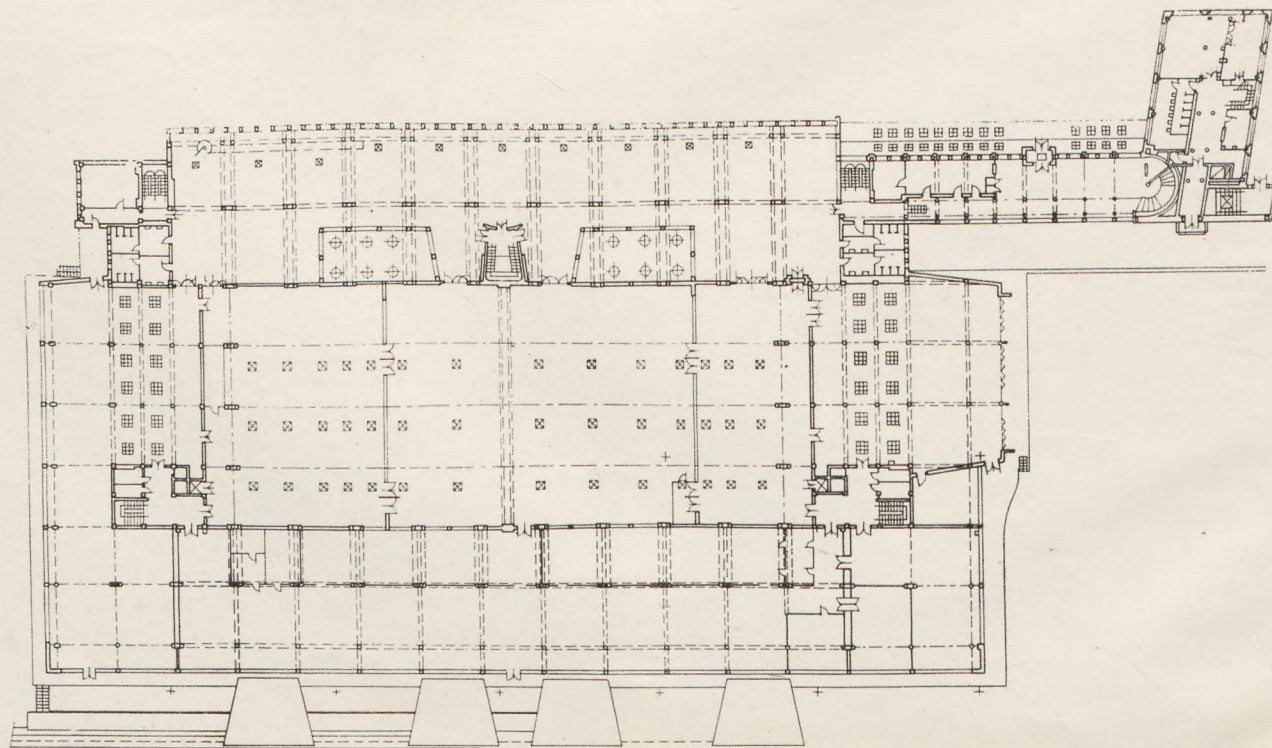
Zakłady Poligraficzne im. Rewolucji Październikowej w Warszawie przy ul. Mińskiej:
aksonometria, budynek administracyjny, magazyn z rampą

Strona południowa zakładów

Hall wejściowy

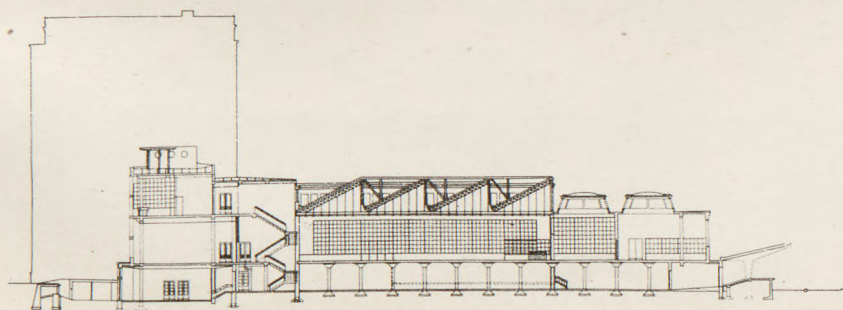
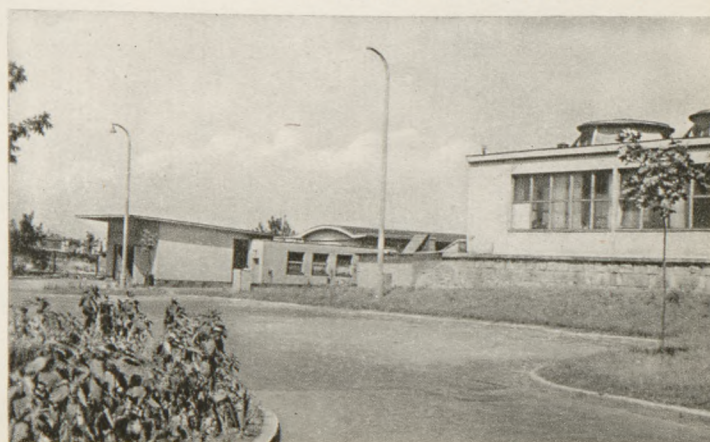

Rzut przyziemia

Fragment elewacji

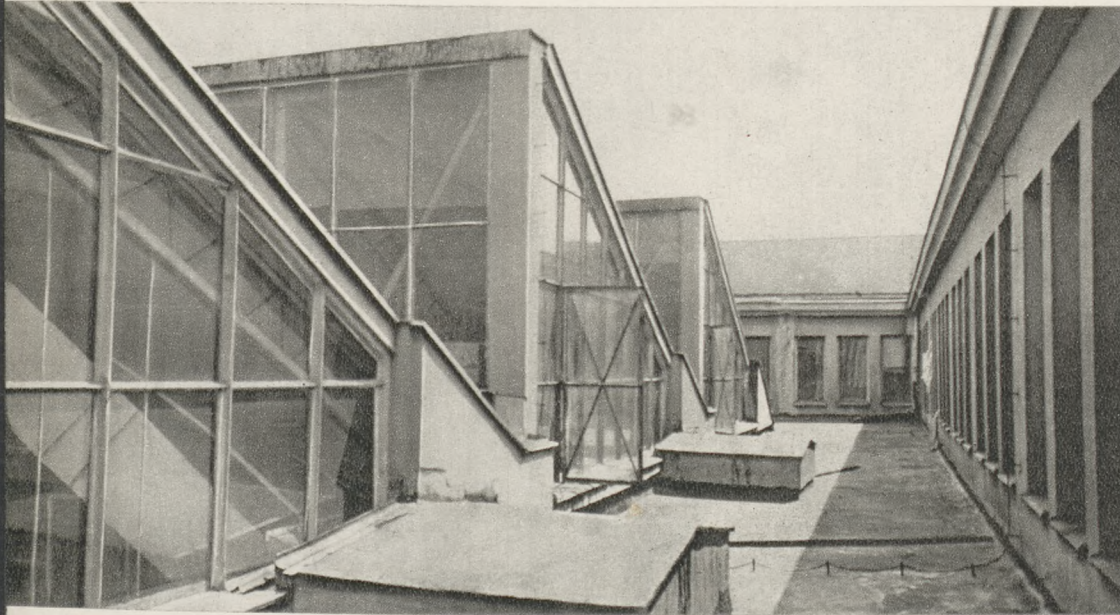
Budynki zakładu od strony północnej

Przekrój

Światliki nad halami produkcyjnymi

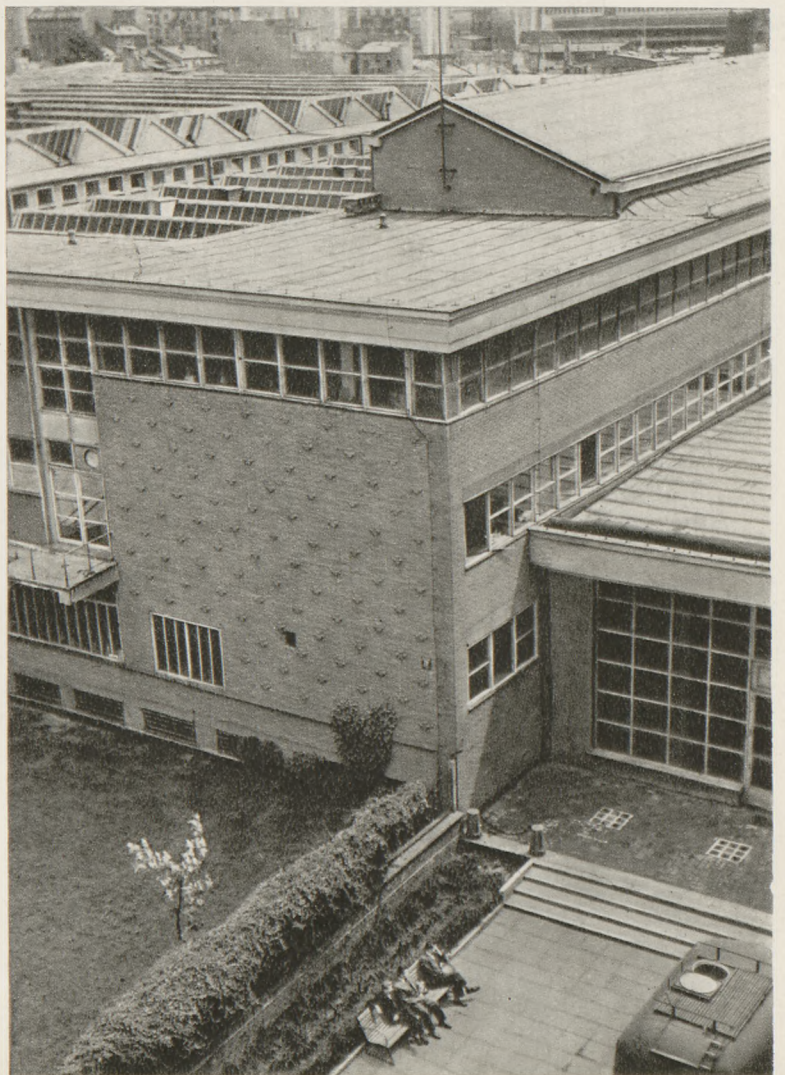
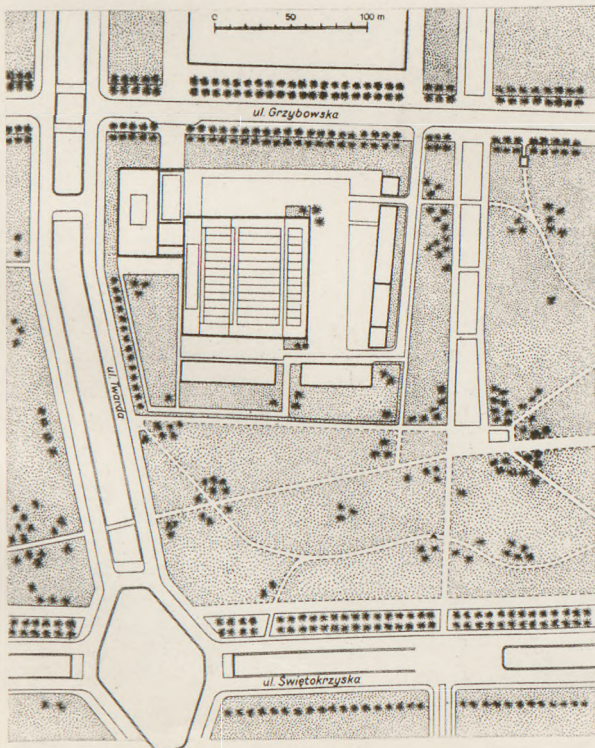
Wnętrze zecerni

Zakłady Poligraficzne MON w Warszawie przy ul. Towarowej.
 Budynek administracyjny i fragment hallu łączącego go z halami produkcyjnymi. Widok z V piętra budynku administracyjnego na hale produkcyjne

Sytuacja

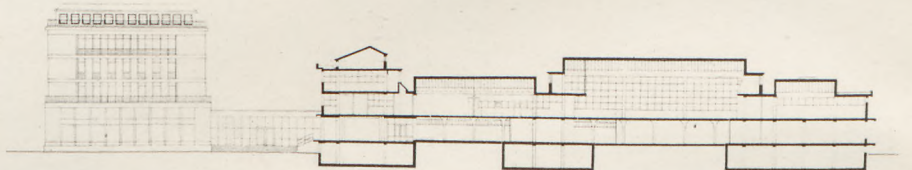

Hala produkcyjna i budynek administracyjny

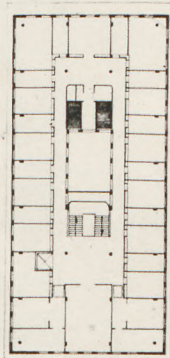

Wnętrze klatki schodowej

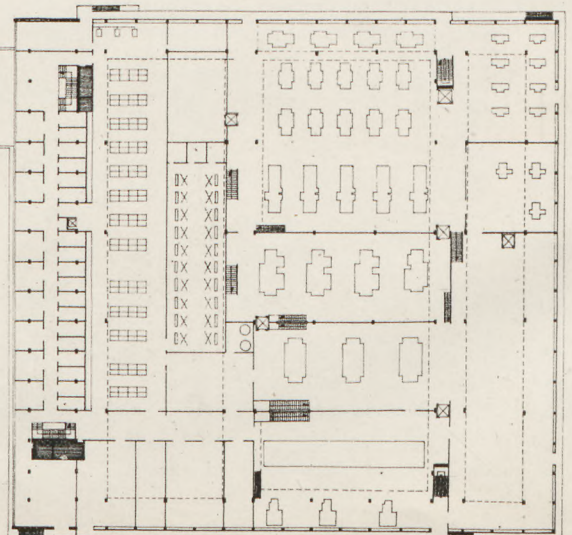
Przekrój

Rzut

0 10 20m

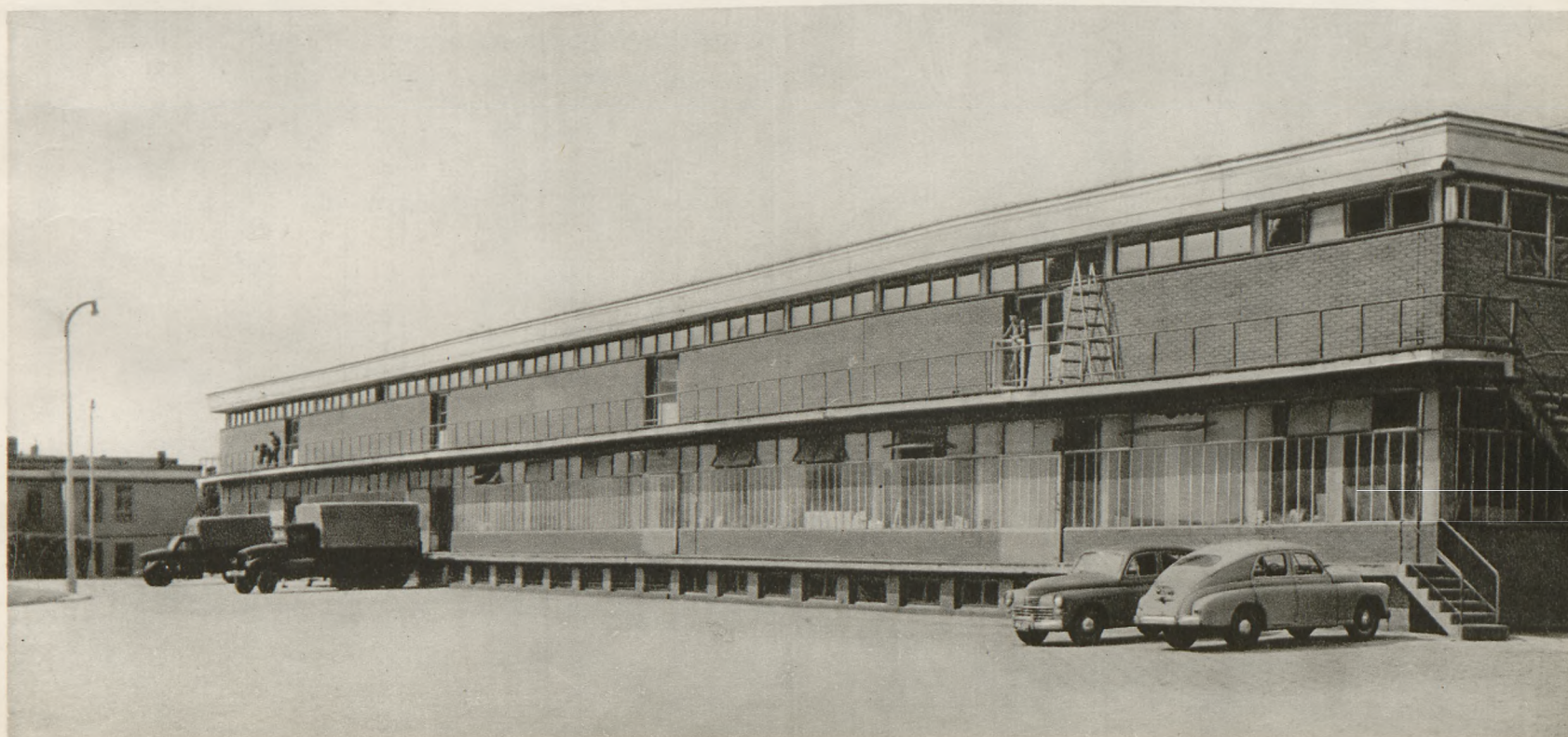
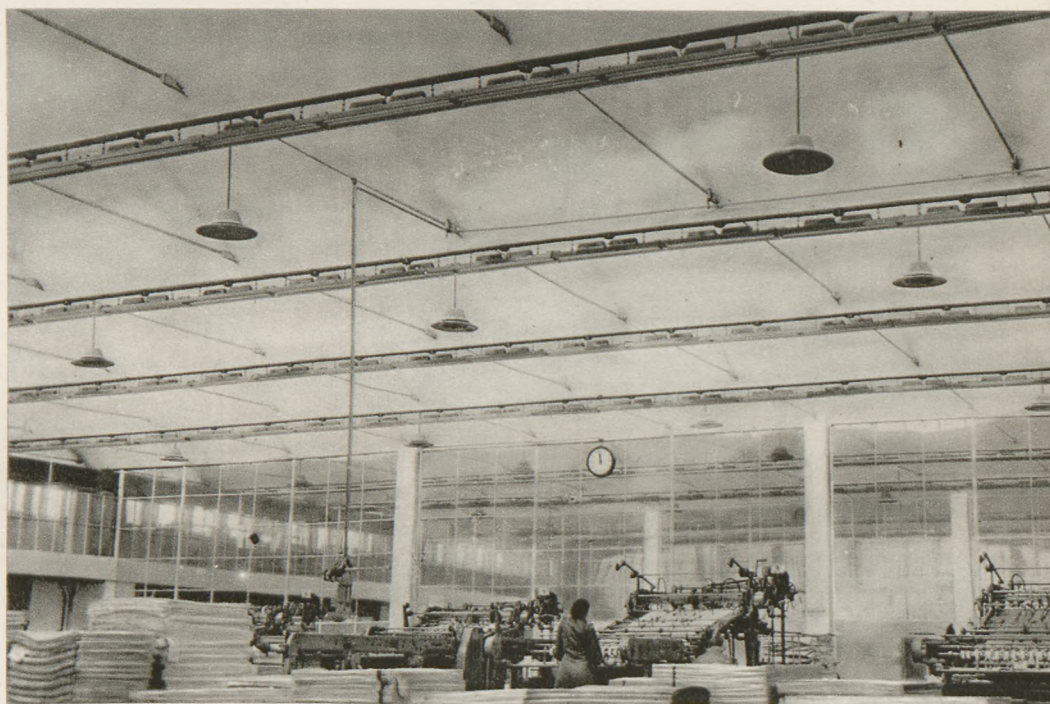

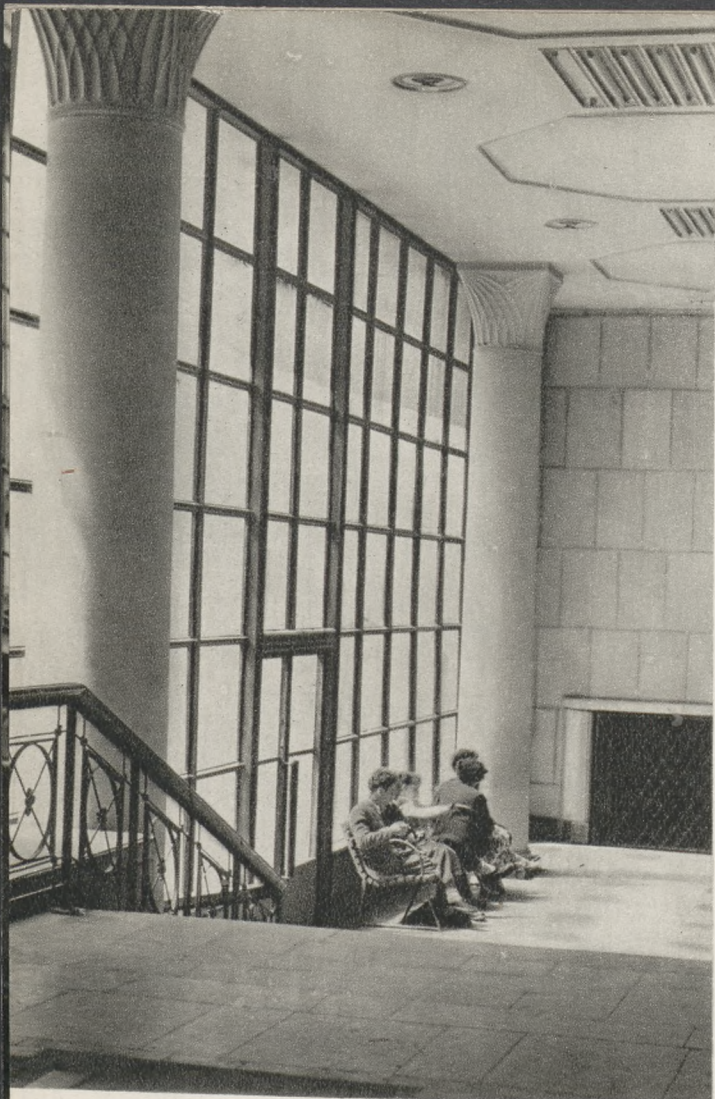
Hala maszyn rotacyjnych

Przekrycie hali maszyn rotacyjnych

Hala maszyn offsetowych

Magazyn z rampą załadowniczą

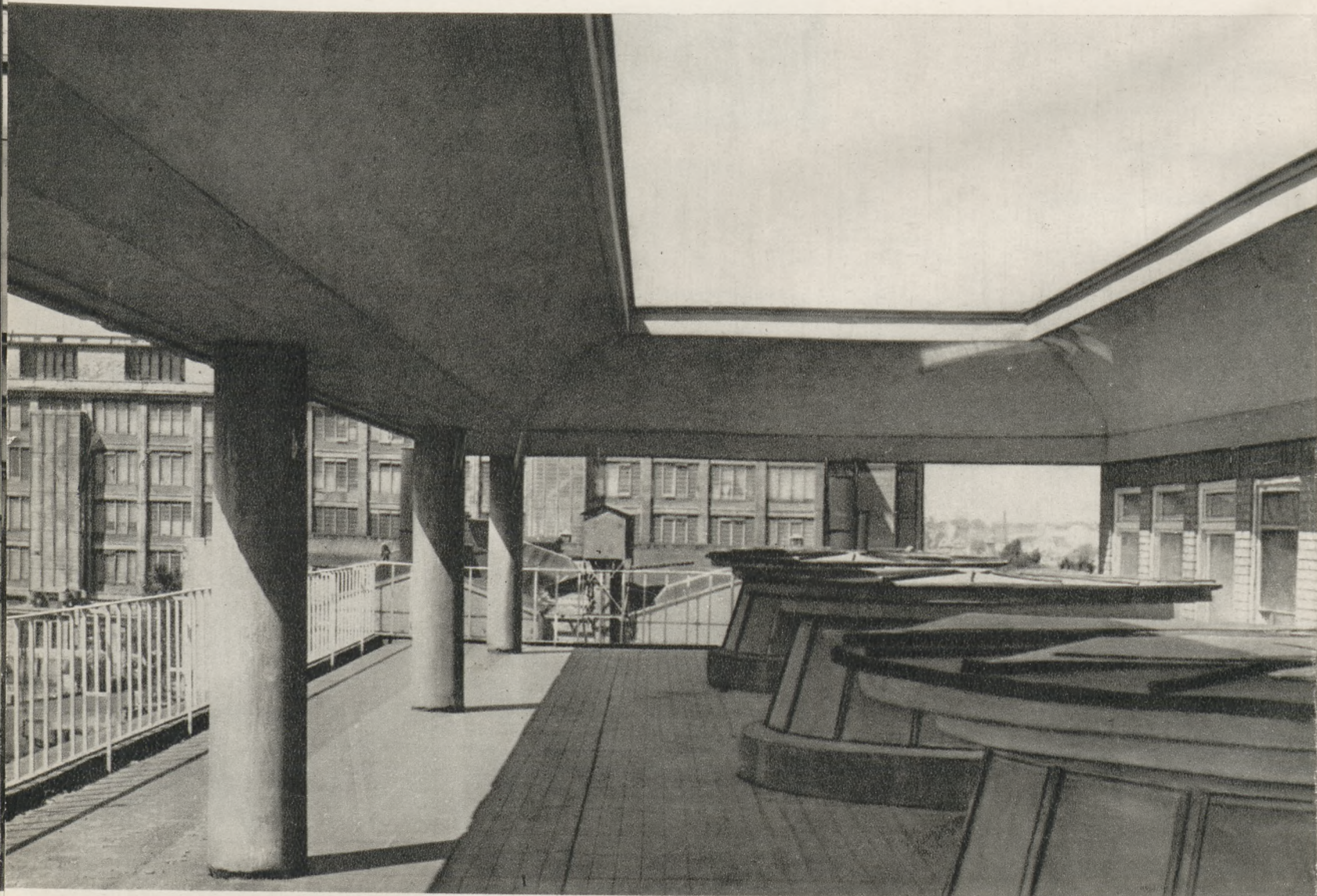

Hall główny w budynku administracyjnym

Wnętrze biblioteki zakładów

Dach budynku administracyjnego

KOŁO – Sowińskiego^{*)}

IZAK ROZENBERG

*) Z prac badawczych I. B. M.

Projekt szczegółowy zespołu mieszkaniowego „Koło-Sowińskiego”, opracowany w miastoprojekcie ZOR przez arch. Aleksandra Kirowa: skala — 1 : 6000
ogólna powierzchnia zespołu — 38,5 ha
powierzchnia obliczeniowa zespołu (netto) — 27,0 ha
wysokość zabudowy — od 1 do 12 kondygnacji
średnia ważona wysokość zabudowy — 4,3 kondygn.
ilość mieszkań — 4000
ogólna powierzchnia użytkowa mieszkań — 165 000 m²
średnia powierzchnia użytkowa mieszkania — 41 m²
gęstość powierzchni użytkowej — 6300 m² na 1 ha obliczeniowy
ogólna ilość mieszkańców — 15 000
gęstość zaludnienia — 570 mieszkańców/ha
towarzyszące urządzenia usługowo-gospodarcze:
3 szkoły podstawowe, 2 żłobki, 4 przedszkola, ośrodek zdrowia, sklepy, usługi
rzemieślnicze, 180 boksów w garażach samochodowych, baza remontowo-konserwacyjna

Lokalizacja

Na zachodnich peryferiach Warszawy w odległości około 5 km od śródmieścia rozpoczęto budowę dużego zespołu mieszkaniowego dla 15 tysięcy mieszkańców. Zespół stanowi integralną część dzielnicy Woli i przylega: od wschodu do arterii wylotowej (ulica Górczewska), łączącej go ze śródmieściem; od południa — częściowo do terenów parkowych, częściowo do przemysłowych; od wschodu — do projektowanej obwodowej arterii towarowej; od północy — do istniejącego zespołu mieszkaniowego o luźnej zabudowie. Uciążliwych dla otoczenia zakładów przemysłowych w bezpośrednim sąsiedztwie zespołu nie ma. Miejska zajezdnia autobusowa na południowej granicy jest dostatecznie odizolowana od budynków mieszkalnych.

Zespół będzie realizowany etapami od wschodu na zachód. Kompletnie zakończenie budowy wraz z zagospodarowaniem wnętrza przewidziane jest na rok 1965.

Dane ogólne

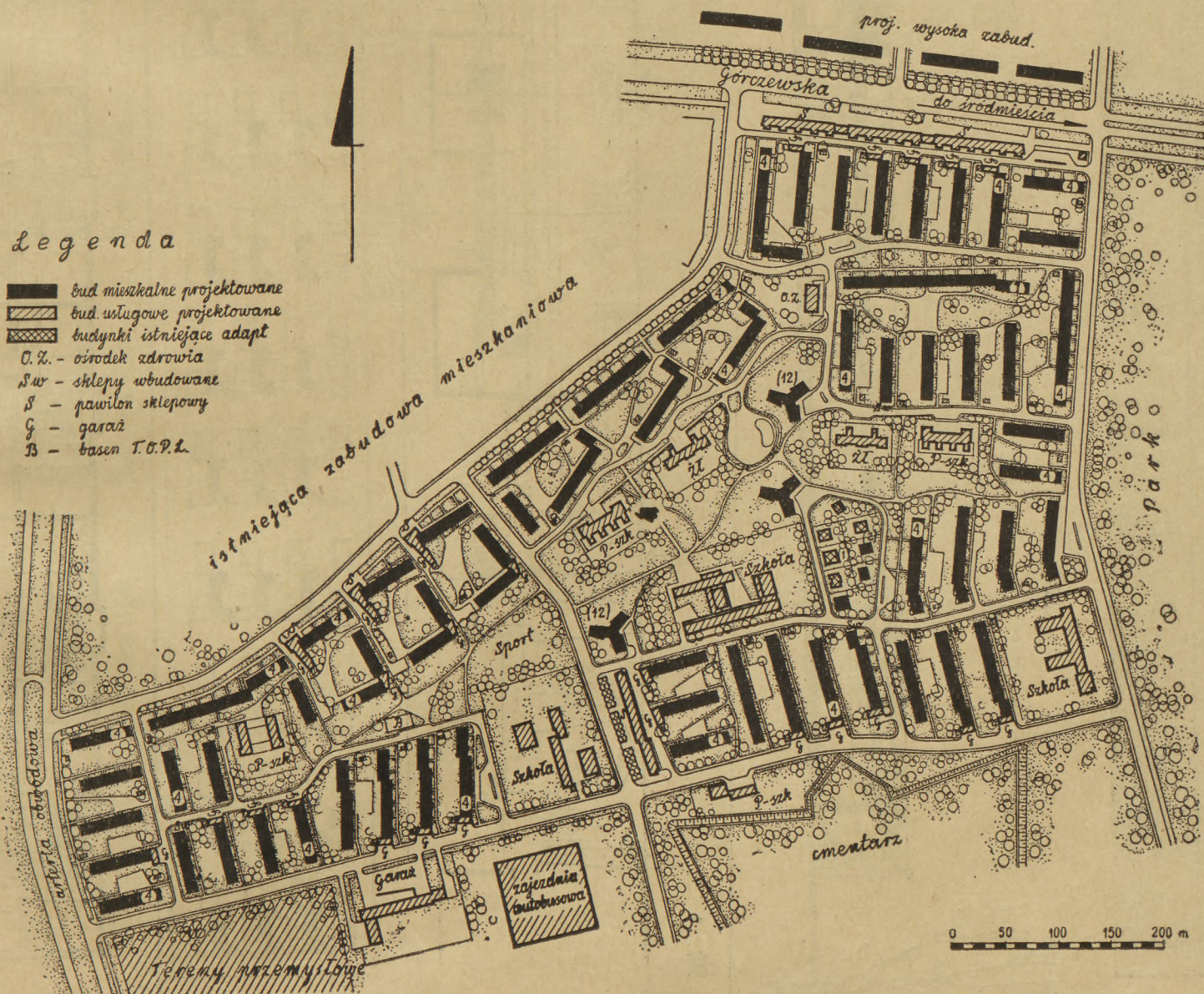
Teren zespołu jest duży (38,5 ha), płaski i minimalnie zainwestowany, co w połączeniu z dość regularnym zarysem zespołu stwarza dobre warunki dla masowej zabudowy mieszkaniowej. Część istniejącej zabudowy w postaci małej kolonii wolnostojących domków mieszkalnych, wyposażonych w ogródki przydomowe oraz część obrzeżnych ulic zostanie zaadaptowana i przystosowana do potrzeb zespołu. Wysokość projektowanych budynków mieszkalnych waha się od 4 do 12 kondygnacji, przy dominującej zabudowie 4-kondygnacyjnej, wynoszącej 85% ogólnej kubatury mieszkaniowej. Na resztę kubatury składają się budynki wysokie, 7–12 — kondygnacyjne (14%) i niskie, 1–2-kondygnacyjne 1%. Niska zabudowa nie jest zamierzaniem „dobrowolnym” ani pod względem lokalizacji, ani ilości. Składa się bowiem przeważnie z adaptowanych wolnostojących domków jednorodzinnych, uzupełnionych nowymi domkami w takim stopniu, w jakim wymagało tego uporządkowanie terenu i ilość własnościowych działek jeszcze nie zabudowanych.

Średnia wysokość zabudowy wynosi 4,3 kondygnacji; intensywność zabudowy — 6300 m² powierzchni użytkowej na hektar obliczeniowy, co przy 11 m² powierzchni użytkowej na mieszkańca daje dużą gęstość zaludnienia — około 600 mieszkańców na hektar; ilość mieszkań przekracza 4000, a średnia powierzchnia użytkowa mieszkania wynosi 41 m², na jedno mieszkanie przypada średnio około 4 osób.

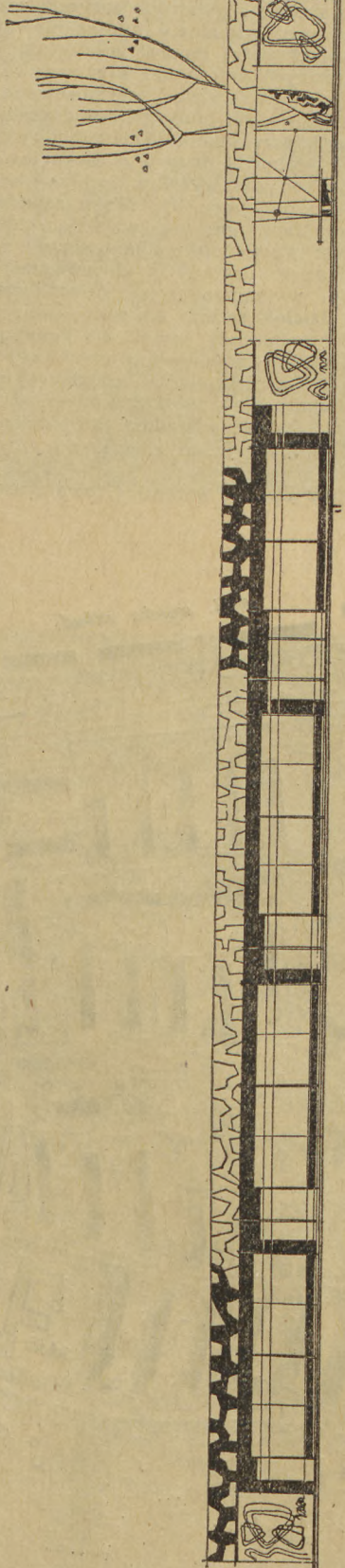
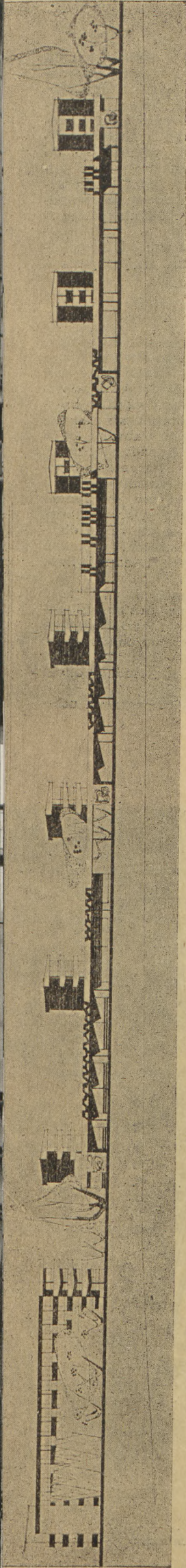
Zespół wyposażony jest we wszystkie towarzyszące urządzenia usłu-

Legenda

- bud. mieszkalne projektowane
- bud. usługowe projektowane
- budynki istniejące adapt
- O.Z. — ośrodek zdrowia
- Skw — sklepy wbudowane
- S — pawilon sklepowy
- G — garaż
- B — basen T.C.P.Z.

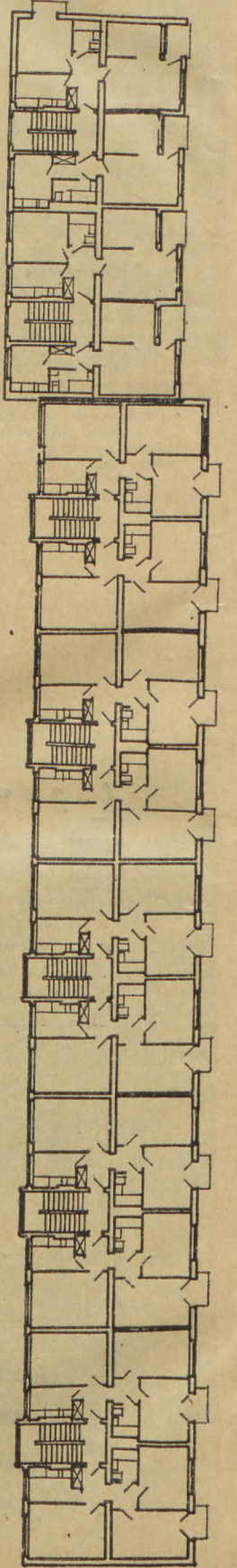
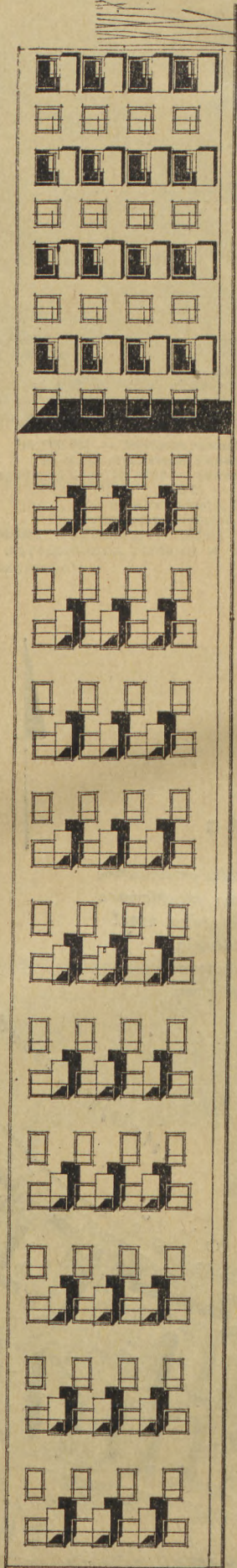
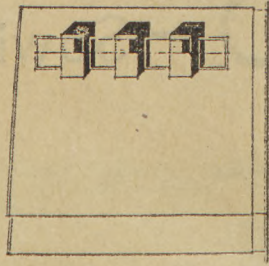
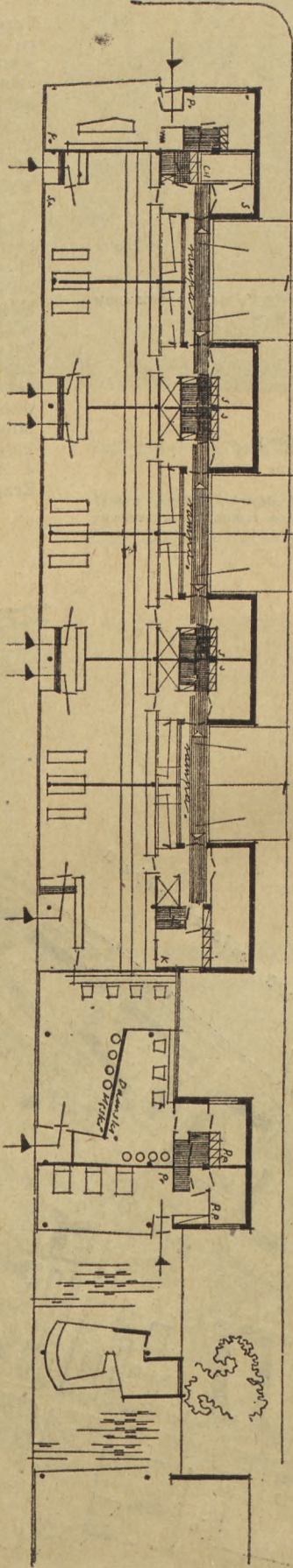
Widok od ulicy Gotczewskiej

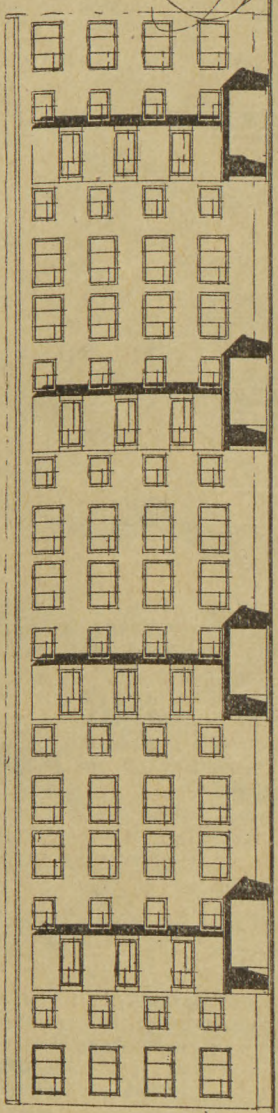
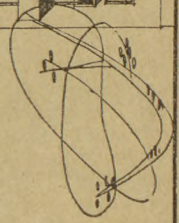
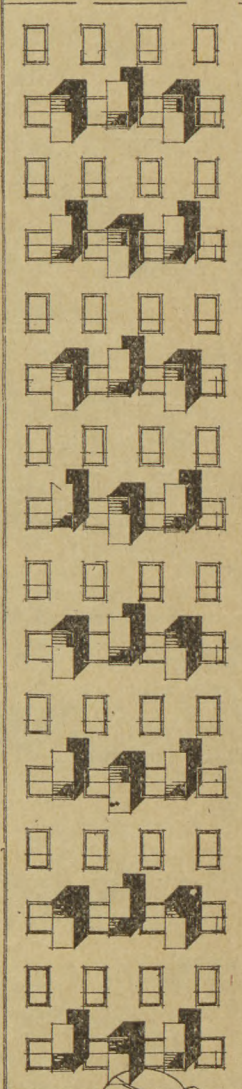
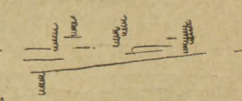

elevacja wejściowa

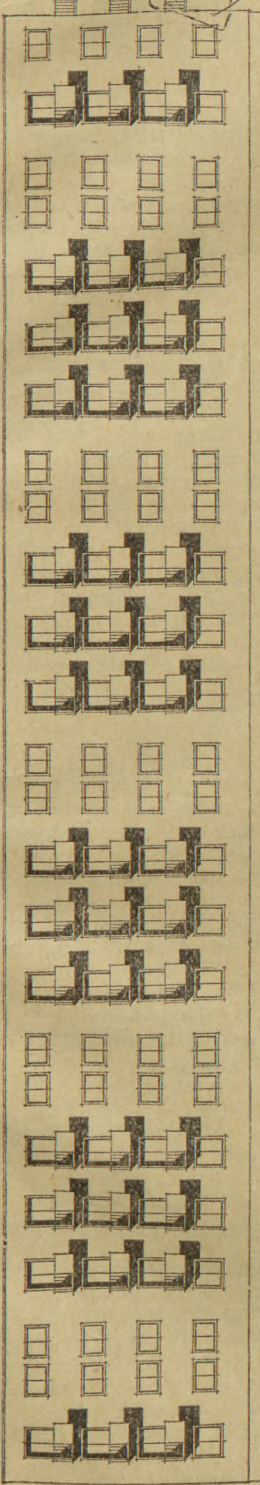
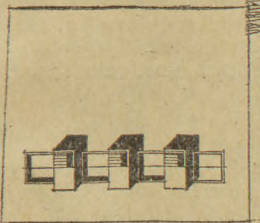
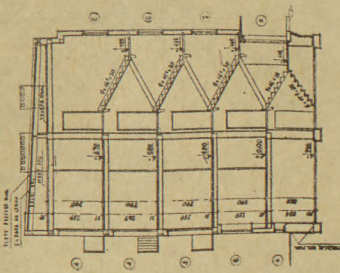
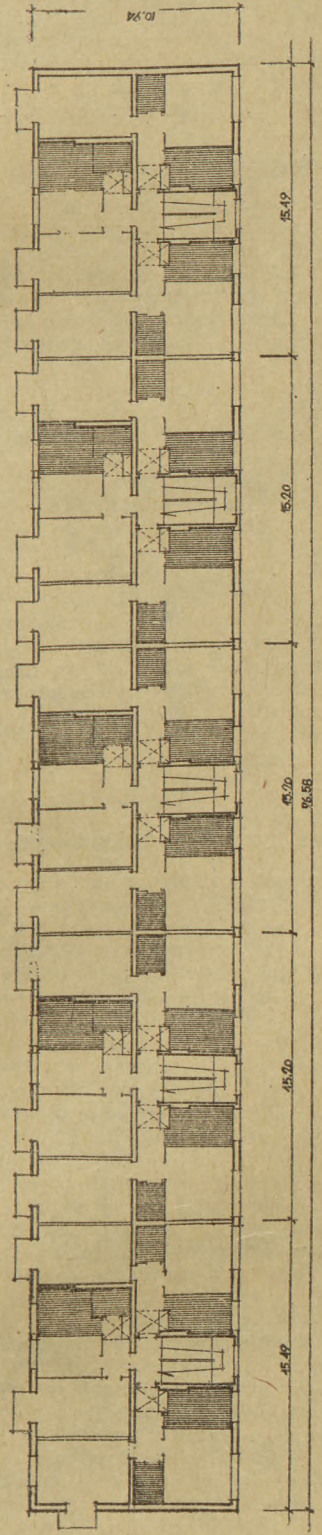
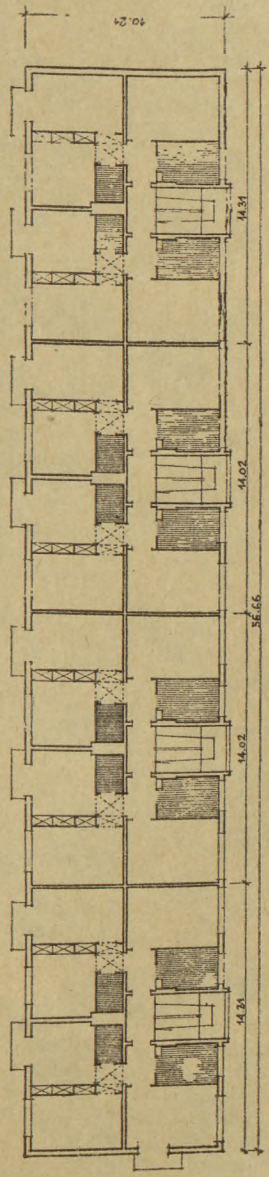
Pawilony sklepowe przy ulicy Górczewskiej; plan i elewacja. Autor: arch. Mirosław Jagiełło

NR. 1

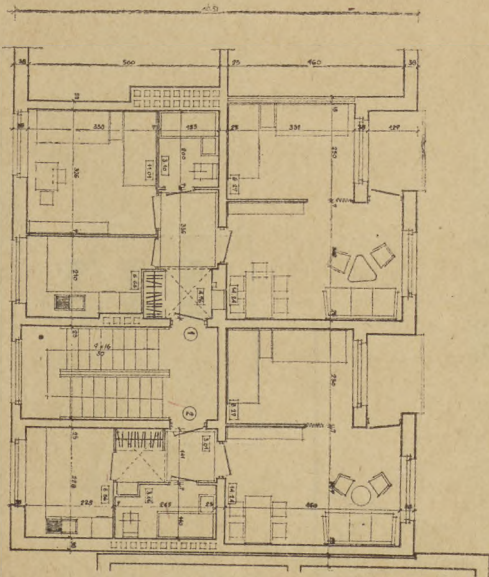

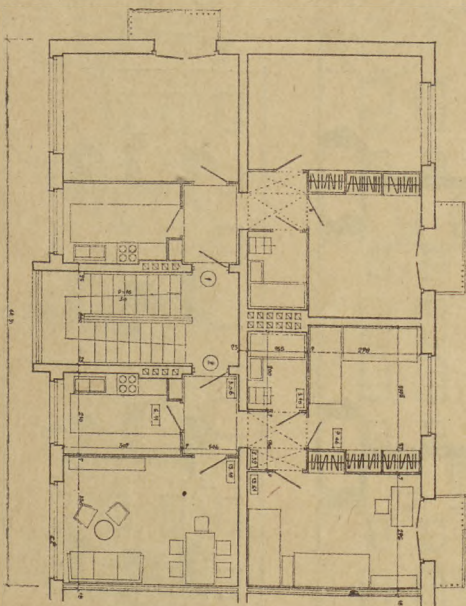
RZUT PIĘTRA

Projekty budynków 4-kondygnacyjnych; rzuty powtarzalnego piętra, przekrój i elewacje; 3 typy mieszkań o powierzchni użytkowej: 36,0 m², 48,0 m², 54,0 m².
Autorzy projektów — architekci: Krystyna Mikucka-Jagiello, Jerzy Binuta, Henryk Ciszewski.

Rzuty powtarzalnych segmentów budynków mieszkalnych; powierzchnia użytkowa mieszkań:
w segmencie 1 — 36,24 m²
i 48,71 m²
w segmencie 2 — 54,25 m²

gowo-gospodarcze, niezbędne dla wygodnego bytowania mieszkańców. Zaprojektowano: 3 szkoły podstawowe o łącznej ilości 2250 miejsc, 4 przedszkola dla 480 dzieci, 2 żłobki dla 160 dzieci, ośrodek zdrowia, zakład remontowo-konserwacyjny, skoncentrowane pawilony sklepowe, sieć rzemieślniczych punktów usługowych, sieć sklepów spożywczych oraz sieć garaży dla samochodów indywidualnych w ilości około 10 boksów na 1000 mieszkańców. Poza tym każdy budynek mieszkalny wyposażony jest w pralnię, schowki dla rowerów i wózków dziecięcych oraz we wszystkie instalacje stosowane obecnie w miastach (centralne ogrzewanie, wodociąg, kanalizacja, elektryczność, gaz i telefon); mieszkania — bez względu na wielkość — wyposażone są w łazienki.

Układ zabudowy

Cechą charakterystyczną kompozycji przestrzennej zespołu jest swobodny, luźny układ budynków mieszkalnych i usługowych, formujących mniej lub więcej wydzielone wnętrza o charakterze wypoczynkowo-gospodarczym, rozmieszczone dookoła dużego zielonego terenu, utworzonego z parku zespołowego i działek urządzeń dziecięcych. Tendencją projektantów była chęć przystosowania układu zabudowy do wymagań podyktowanych otoczeniem, warunkami terenowymi, wartością użytkową mieszkań i wewnątrz blokowych oraz ekonomicznością masowej zabudowy.

Tym chyba tłumaczy się niemal zupełne zaniechanie zabudowy obrzeżnej, w której kierunek wzdłużnej osi budynków mieszkalnych podporządkowany jest kierunkowi przebiegu ulicy, a nie stronom świata i widokowi. Tym też tłumaczy się dążność do odwrócenia, a nawet oderwania budynków mieszkalnych od ulicy, zwłaszcza tam, gdzie nasilenie ruchu jest duże, i powiązania ich z zacisznymi wnętrzami zaś przesunięcia na obrzeże zespołu usług i urządzeń uciążliwych dla otoczenia, wymagających częstych dojazdów. Tym tłumaczy się zastosowanie długich budynków o kierunku wzdłużnej osi zbliżonej na ogół do kierunku N—S, umożliwiającym zastosowanie minimalnych rozstawów między budynkami bez uszczerbku dla właściwego nasłonecznienia i naświetlenia mieszkań. Tym tłumaczy się wreszcie zupełnie wyeliminowanie komunikacji kołowej z wnętrza blokowych, dzięki czemu uzyskuje się dużą zaciśność i kameralność w tych wnętrzach.

Lokalizacja urządzeń

Niemal wszystkie towarzyszące urządzenia usługowo-gospodarcze są wolnostojące. Tylko mała część sklepików spożywczych i garaży

wbudowana jest w niskie partery wysokościowców i w sutereny 4-kondygnacyjnych budynków.

Urządzenia dziecięce usytuowane są w głębi zespołu i powiązane kompozycyjnie z ogrodem zespołowym. Natomiast urządzenia higieniczne lub wymagające częstego dojazdu, wypchnięto na obrzeże zespołu. Nie zastosowano jednak tej słusznej zasady konsekwentnie — zastrzeżenia budzi lokalizacja dwóch szkół w pobliżu zajezdni autobusowej i przelotowej ulicy o dużym nasileniu ruchu.

Struktura mieszkaniowa

Struktura mieszkaniowa zespołu zbliżona jest do średniej struktury krajowej. Projekt przewiduje 10% mieszkań o powierzchni użytkowej około 20 m², 43% o powierzchni około 40 m², 37% — 55 m², 8% — 65 m² i 2% powyżej 70 m². Brak szczegółowych danych o tym, czy i w jakim stopniu ustalona struktura zostanie zrealizowana. A jest to problem bardzo istotny ze względu na powiązanie struktury mieszkaniowej z kubaturą zastosowanych typów budynków oraz na powiązanie różnych typów budynków z różnymi typami mieszkań. Projekt przewiduje wszystkie typy mieszkań w budynkach 4-kondygnacyjnych. Wyłącznie małe mieszkania — w wysokościowcach i wyłącznie duże — w niskich budynkach. Takie rozmieszczenie mieszkań jest chyba słuszne, zwłaszcza jeśli chodzi o powiązanie małych mieszkań z wysokościowcami. Wprowadzenie dużych mieszkań do wysokościowców spowodowałoby w nowszych warunkach społecznych niekorzystne skutki: mieszkania te byłyby na ogół przydzielane wielodzietnym rodzinom, narażonym na wszystkie konsekwencje, wynikające z uzależnienia od windy i z braku łączności wzrokowo-głosowej między matką a dziećmi, które powinny przebywać znaczną część dnia na zielonym dziedzińcu.

Tereny niezabudowane i wnętrza

Tereny niezabudowane stanowią 80% ogólnej powierzchni zespołu, w tym około 30% terenu przypada na działki wydzielonych urządzeń towarzyszących, reszta — na wnętrza, zieleni zespołową i komunikację. Niewydzielonego wolnego terenu przypada na mieszkańca około 17 m², w tym zwartej zieleni (blokowej i zespołowej) około 8 m². Jest to powierzchnia dostateczna dla zapewnienia higienicznych warunków mieszkaniowych, zwłaszcza że wszystkie wnętrza — bez względu na położenie i wielkość — mają charakter bardziej wypoczynkowy aniżeli gospodarczy. Teren wewnątrz przeznaczony jest bowiem wyłącznie na zieleni wraz z placami zabawowymi i na komunikację pieszą. Poza tym wnętrza są dobrze nasłonecznione, przewietrzane i powiązane z ogrodem zespołowym, co bynajmniej nie pozornie zwiększa ich powierzchnię.

Niejednakowy jest jednak stopień kameralności i zaciszności wnętrza, zwłaszcza tych, które przylegają do ulic o dużym nasileniu ruchu i ukształtowane są przez dwa budynki o układzie poprzecznym. Ale słusznie chyba zrezygnowano z tych walorów wnętrza na korzyść właściwego odizolowania mieszkań od hałasów ulicznych.

Należy jeszcze wspomnieć o towarzyszących boiskach sportowych, związanych z zielenią zespołową. Co prawda, projekt przewiduje takie urządzenia, ale w ilości daleko nie wystarczającej dla rzeczywistych potrzeb (choćby tylko młodzieży szkolnej). A przecież z urządzeń sportowych na pewno zechce korzystać i starsza młodzież. Dla ca. 3000 mieszkańców w wieku 7—16 lat przeznaczono około 0,7 ha terenu pod boiska, co jest co najmniej dwukrotnie za mało.

Wykorzystanie terenów mieszkaniowych

Teren zespołu jest racjonalnie zabudowany nie tylko pod względem wartości użytkowej, ale i pod względem ekonomicznym. Intensywność zabudowy jest wysoka — wynosi 6300 m² powierzchni użytkowej mieszkań na hektar obliczeniowy (90% intensywności normatywnej), a gęstość zaludnienia wynosi około 600 osób na hektar terenów mieszkaniowych (netto) i około 400 osób na hektar brutto. Jest to rezultat właściwych rozstawów między budynkami oraz właściwych wymiarów budynków mieszkalnych, zwłaszcza długości oraz wysokości kondygnacji. Dominujący rozstaw między budynkami minimalnie przekracza sumę wysokości przeciwnych budynków i wynosi 2,1—2,2 H, przy jednoczesnym obniżeniu wysokości kondygnacji do 2,90 (łącznie ze stropem). Budynków dwusegmentowych projekt nie przewiduje, średnia długość budynków wielosegmentowych (stanowiących 93% ogólnej kubatury mieszkaniowej) wynosi 73 m.

Wysoka intensywność zabudowy w połączeniu z długimi budynkami o obniżonej wysokości kondygnacji przyczyni się nie tylko do racjonalnego wykorzystania kompletnie uzbrojonego, a więc bardzo kosztownego terenu, ale wpłynie również korzystnie na koszt podstawowego elementu zabudowy terenów mieszkaniowych, jakim są budynki mieszkalne.*)

Na uwagę zasługuje nowy układ mieszkań, zwłaszcza małych i średnich, polegający na wygospodarowaniu dodatkowego pokoju bezpośrednio oświetlonego w ramach normatywnej powierzchni użytkowej na mieszkańca. To znaczy, że w mieszkaniu na przykład typu P₁, dla którego normatyw przewiduje jeden pokój o powierzchni około 20 m², projektuje się 2 pokoje o łącznej powierzchni około 23 m². Zwiększoną powierzchnię mieszkaniową w nowym układzie uzyskuje się kosztem powierzchni pomocniczej, a przede wszystkim komunikacyjnej, bez uszczerbku jednak dla układu funkcjonalnego mieszkania i wartości użytkowej pomieszczeń pomocniczych.

Nie ma chyba potrzeby szczegółowego uzasadnienia wyższości nowego układu małych i średnich mieszkań w naszych warunkach

*) Wpływ zewnętrznych wymiarów budynku na cenę 1 m² powierzchni użytkowej mieszkania jest szczegółowo omówiony w Biuletynie IBM nr 1/1958 r.

KONKURS POWSZECHNY

na zagospodarowanie przestrzenne
centrum Pragi

mieszkańczych, gospodarczych i społecznych, kiedy mieszkania o powierzchni PK przydzielane są w zasadzie trzypersonowym, a czasem nawet czterosobowym rodzinom. Nowy układ w przeciwieństwie do starego układu mieszkania umożliwia wydzielenie funkcji spania z pokoju dziennego lub ograniczenie tej funkcji do jednej osoby. Uzyskanie jednak właściwych proporcji w wymiarach małych pokoi bez jednoczesnego spłylenia traktów budynku — jest rzeczą raczej niemożliwą, przy czym dobre rozwiązanie można otrzymać dopiero przy szerokości budynku około 10,00 m. W omawianym zespole zastosowano szerokość w granicach 10,20—10,70 m.

Ale zawężenie tradycyjnej szerokości budynku (o przeszło 2,00 m) pociąga za sobą dość duże konsekwencje natury ekonomicznej. Powoduje bowiem zmniejszenie intensywności zabudowy, a więc nieracjonalne wykorzystanie terenów mieszkaniowych, zwłaszcza w miastach, gdzie tereny te są kosztowne, bo kompletnie uzbrojone, oraz wzrost kosztów kubatury mieszkaniowej.

W budynkach o szerokości około 12,50 m na 10 mb rzutu powtarzalnego piętra przypada średnio 95 m² powierzchni użytkowej, natomiast przy szerokości około 10,00 m — powierzchnia użytkowa na 10 mb rzutu nie przekracza 80 m².

Uogólniając to zagadnienie, można stwierdzić, że 2-metrowe zawężenie szerokości budynku powoduje 14% „stratę terenu”, to znaczy że w zespole mieszkaniowym zabudowanym 4-kondygnacyjnymi wielosegmentowymi budynkami o szerokości 10,00 m powierzchnia terenów mieszkaniowych musiałaby być o 14% większa niż w zespole o takiej samej kubaturze mieszkaniowej, gdzie szerokość budynków wynosiłaby 12,00 m. W rezultacie intensywność zabudowy w pierwszym zespole byłaby o 12% mniejsza niż w drugim zespole. Jeżeli uwzględnimy:

1) że koszt uzbrojenia podziemnego i naziemnego niezainwestowanych terenów mieszkaniowych w miastach wynosi 20—25% ogólnych kosztów budowy zespołów mieszkaniowych;

2) że ta pozycja kosztorysowa jest w zasadzie stała bez względu na uzyskaną intensywność procentowo tym większa, im mniejsza jest intensywność zabudowy zespołów mieszkaniowych;

3) że na każde 10% zaniżonej w stosunku do normatywu intensywności zabudowy ogólny koszt 1 m² powierzchni użytkowej mieszkania wzrasta o ca 2,5%, to 12-procentowe zmniejszenie intensywności, spowodowane spłyleniem budynku o 2,00 m, spowoduje wzrost ogólnych kosztów zespołu mieszkaniowego o ca 3%.

Podobnie wpływa zawężenie szerokości budynku na jego bezpośrednie koszty: cena 1 m² powierzchni użytkowej wzrasta w miarę spłylenia traktów i przy 2-metrowej różnicy (12,20—10,20 m) wzrost ceny wynosi 3%. Łącznie, zawężenie budynków mieszkalnych o 2 metry spowoduje wzrost ogólnych kosztów zespołu o ca 6%.

Widzimy więc, że problem szerokości budynków mieszkalnych wymaga racjonalnego powiązania dwóch przeciwstawnych elementów:

1) tendencji do zwiększenia wartości użytkowej małych i średnich mieszkań poprzez wygospodarowanie dodatkowego pokoju z normatywnej powierzchni użytkowej, co można osiągnąć przez spłylenie budynku nawet do 10,00 m oraz 2) konieczności uzyskania racjonalnej intensywności zabudowy terenów mieszkaniowych i najmniejszych kosztów kubatury mieszkaniowej, co można osiągnąć przez zwiększenie głębokości traktów nawet do 13,00 m. W tej chwili trudno jednoznacznie stwierdzić, czy uzyskana wyższa wartość użytkowa mieszkania przez zawężenie traktów budynku stanowi dostateczną rekompensatę za ca 6-procentowy wzrost kosztów ogólnych zespołu. Nie ulega jednak wątpliwości, że słuszną tendencją do zwiększenia ilości pokoi w małych i średnich mieszkaniach może mieć znacznie łagodniejsze konsekwencje ekonomiczne w wypadku stosowania nowoczesnej konstrukcji budynków, a mianowicie, konstrukcji poprzecznej o cienkich ścianach przegradzających. Wstępne badania wykazują, że w budynkach tego typu koszt 1 m³ stanu surowego jest o 8—10% tańszy niż w budynkach o tradycyjnej wzdłużnej konstrukcji, a stosunek powierzchni użytkowej do powierzchni ogólnej budynku (współczynnik „W”) jest znacznie lepszy. Przy konstrukcji poprzecznej „W” wynosi średnio 0,80, a przy konstrukcji wzdłużnej — nie przekracza 0,75.

W zespole „Koło-Sowińskiego” na żądanie inwestora zastosowano tradycyjną konstrukcję wzdłużną o zewnętrznych murach z cegły, tynkowanych i malowanych. Odpowiedni dobór kolorów może przyczynić się do ożywienia elewacji i do podkreślenia charakteru mieszkalnego budynków.

Projekt zespołu „Koło-Sowińskiego” pomimo pewnego schematyzmu w układzie zabudowy (zwłaszcza w części wschodniej i południowej), pomimo nie zawsze właściwej lokalizacji towarzyszących urządzeń usługowych — jest niewątpliwie jednym z ciekawszych projektów opracowywanych w ostatnich latach. Jest próbą — i to dość udaną — harmonijnego powiązania wymogów podyktowanych kompozycją przestrzenną, układem funkcjonalnym, wartością użytkową i społeczną oraz ekonomicznością zabudowy terenów mieszkaniowych w dużych miastach

Inwestycje budowlane stolicy skoncentrowały się po wojnie w dzielnicach najbardziej zniszczonych, a więc w dzielnicach lewobrzeżnych oraz na terenach dotychczas niezabudowanych. Na Pradze centralnej natomiast inwestowało się niewiele. Spowodowane to było tym, że dzielnica ta, bardzo upośledzona, jeśli chodzi o wartość zabudowy i wyposażenia, nie ucierpiała prawie w czasie działań wojennych. Zagospodarowanie Pragi cechuje dotąd chaotyczne przemieszanie zabudowy mieszkaniowej z zakładami przemysłowymi, słabe wyposażenie w usługi i bardzo niski stan techniczny zabudowy nadającej się częściowo do rozbioru. Duże tereny niezabudowane są dotychczas użytkowane lub zabudowane prowizorycznie. Dla Warszawy tereny centrum Pragi posiadają wyjątkowe wartości, a mianowicie: są to tereny śródmiejskie, powiązane dobrą komunikacją, o dużych możliwościach krajoobrazowych i plastycznych dzięki powiązaniu z Wisłą, wodami portu i zielenią.

Po ukończeniu pierwszego etapu odbudowy miasta — w poszukiwaniu centralnych terenów dla zabudowy nadszedł obecnie czas, żeby wykorzystywać walory Pragi. W związku z tym wyłoniła się konieczność opracowania planu zagospodarowania, który by, wykorzystując walory terenu, przekształcił dzisiejszą źle zabudowaną dzielnicę we fragment śródmieścia stolicy. Zgodzono się przy tym, że zagospodarowanie centrum Pragi stanowi bardzo poważne zadanie i że konieczne jest wypowiedzenie się ogółu architektów i urbanistów w otwartym konkursie.

Inicjatorem konkursu był naczelny architekt Warszawy oraz BUW, zleceńdawcą finansującym NROW.

Celem konkursu było uzyskanie prawidłowej koncepcji zagospodarowania przestrzennego centrum Pragi, stanowiącego prawobrzeżną część śródmieścia Stolicy oraz ośrodek społeczno-kulturalny i handlowy dzielnic prawobrzeżnych Warszawy. Zasadniczym zadaniem konkursu był projekt planu perspektywicznego na rok ca 1980. Na jego tle należało opracować I-szy etap (na rok 1965 dostosowany do istniejących możliwości realizacyjnych).

Granice terenu opracowania konkursowego stanowiła al. Świerczewskiego (Trasa W—Z), ul. Targowa (z pokazaniem obu ścian i łącznie z węzłem na skrzyżowaniu ulic Zielenieckiej z Grochowską), linia kolejowa średnicowa oraz lewy, warszawski brzeg Wisły. Obszar ten o powierzchni ok. 160 ha był objęty podkładem zasadniczym w skali 1 : 2000.

Centrum Pragi jest otoczone z trzech stron terenami zielonymi i rzeką Wisłą: od północo-zachodu graniczy z parkiem praskim i ZOO, od południowo-wschodu z terenami sportowymi Stadionu X-lecia i parkiem Skaryszewskim i z rzeką Wisłą od południowo-zachodu. Jedynie od strony północo-wschodniej graniczy z zabudową dzielnicy Praga. Takie usytuowanie stwarza wyjątkowe warunki panoramyczne i dlatego należało wiele uwagi poświęcić ukształtowaniu sylwetki zabudowy całości terenu. Zwłaszcza dobrą widocznością odznacza się centrum Pragi z drugiego brzegu Wisły. Skarpa warszawska między mostami Śląsko-Dąbrowskim i Poniatowskiego stanowi naturalny taras widokowy. Również dobrze widoczne jest centrum Pragi z mostów, nasypu linii średnicowej i korony Stadionu X-lecia. Projektowana budowa mostu w przedłużeniu ul. Świętokrzyskiej i linii metro (przebieg dotąd nieustalony) znacznie usprawni dotychczasowe powiązanie obu brzegów. Do zadań projektantów należało również zwrócić uwagę na bezpośrednie powiązanie komunikacyjne centrum Pragi z dalekim zapleczem — z osiedlami WZM (Warszawskiego Zespołu Miejskiego, dzięki przystankom Stadion i Warszawa-Wschódna na linii średnicowej). Komunikację, układ zieleni, widoki itp. należało pokazać na podkładzie pomocniczym w skali 1 : 5000.

Teren centrum Pragi dzieli się wyraźnie na dwie części: zabudowany, wyżej położony **teren praski** oraz niżej położony **teren zalewowy**, stanowiący stosunkowo niedawno jeszcze koryto rzeczne. Na tym terenie nisko położonym została rozpoczęta w okresie międzywojennym budowa portu handlowego nazywanego Portem Praskim, większa część tego terenu jest dotąd niezainwestowana. Port handlowy ma być przeniesiony na Zerań. Od koryta rzeczno oddzielony jest teren portu wałem przeciwpowodziowym (który na tym odcinku stanowi jedynie osłonę przed lodem spływającym wiosną).

Na tym terenie istnieją łatwe możliwości tworzenia ciekawych powierzchni wodnych dla celów wypoczynkowych, widokowych, sportowych itp. Zabudowa lub inne stałe użytkowanie tego terenu wymaga nasypów powyżej wysokich stanów wód w rzece. Przebudowa i zabudowa terenów tarasu praskiego musi się liczyć z istniejącym dosyć intensywnym zainwestowaniem.

Wytyczne szczegółowe. Stan istniejący

Na planszy inwentaryzacyjnej w skali 1 : 2000 podano oznaczenia budynków odnoszące się do planu perspektywicznego: budynki do adaptacji (w dotychczasowych opracowaniach BUW), do wyburzenia i pozostawione do decyzji projektanta. Do adaptacji przeznaczono budynki wielokondygnacyjne, wartościowe.

Do wyburzenia proponowane były budynki drewniane, w złym stanie technicznym oraz konieczne do usunięcia ze względu na budowę tras komunikacyjnych.

Do decyzji projektanta zostawiono kilka budynków o średniej wartości, których wyburzenie powinno być odpowiednio uzasadnione. W wypadku przyjęcia przez projektanta innych wyburzeń konieczne było odpowiednie umotywowanie ich celowości. Przewiduje się przeniesienie na teren innych dzielnic reżni miejskiej, obecnego portu handlowego oraz drobnych zakładów przemysłowych i składów.

Wytyczne dla planu perspektywicznego

Projekt powinien być dać koncepcję plastyczną terenu centrum usługowo-kulturalnego i wypoczynkowego, będącego jednocześnie fragmentem śródmieścia Warszawy.

Dwupoziomowe rozwiązania tego węzła mogą być uzasadnione tylko w wypadku zwiększenia przelotowości przyległego ciągu ul. Zamojskiego i Grochowskiej do rzędu powyżej 2000 poj/g, gdyż w przeciwnym wypadku przelotowość tego ciągu nie harmonizowałaby z przelotowością sumaryczną obu rozgałęzień (Jagiellońskiej i Targowej po uwzględnieniu ponadto dopływu ruchu z Zielenieckiej);

b) ul. Targowa powinna zachować charakter ulicy rozrządowej ruchu tramwajowego oraz ulicy handlowej (lub lekkich dostawowych), ewent. również prowadzący postojom, ku licznym wylotom i związanymi z tym zwrotami wstecznymi. Węzeł z Trasą W-Z powinien ułatwiać wszelkie zwroty tramwaju i pojazdów i może być wobec tego wykonany w postaci obwiedni na ciągu Trasy W-Z, a nie kompletnego „cygara” utrudniającego wszelkie skręty;

c) trasa mostu Świętokrzyskiego powinna być jednym z podstawowych ciągów komunikacyjnych miasta, prowadzących ruch bezkolizyjny o dużej przewadze ruchu samochodów osobowych (lub lekkich dostawowych), ewent. również prowadzący tramwaje. W wypadku prowadzenia tramwaju (sprawa ta jest różnie ujęta w projektach alternatywnych układu generalnego) — należy zapewnić skręty tramwajowe co najmniej ku Targowej oraz ku Trasie „N-S”.

Omawiany ciąg mostowy powinien zapewniać lepsze warunki ruchu samochodowego, aniżeli sąsiednie mosty śródmiejskie zarówno pod względem szybkości, jak i przelotowości. Dlatego też węzły prawobrzeżne nie powinny obniżać sprawności ciągu mostowego, a węzły z trasą nadbrzeżną, z ciągiem Zamojskiego—Nowo-Jagiellońskiej i ciągiem „Praskie N-S” — powinny być dwupoziomowe.

Jeżeli most Świętokrzyski będzie realizowany w I-szym etapie — to trasa mostowa może uzyskać węzły jednopoziomowe, ewent. tymczasowe podłączenia, gdyż wyzyskanie pełnego potencjału przewozowego ciągu mostowego będzie konieczne dopiero przy silnym wzroście ruchu motorowego w przyszłości;

d) trasa nad Wisłą prawobrzeżna może — w odróżnieniu od „Wisłostrady” lewobrzeżnej — prowadzić wyłącznie ruch osobowy o ograniczonym natężeniu; będzie to zarazem ulica spacerowa o wyjątkowych wartościach krajobrazowych.

Z powyższych przesłanek wynika, że najwłaściwszym rozwiązaniem jest trasa nadbrzeżna, prowadzona w sposób ciągły od ul. Miedzeszyńskiej aż po most pod Cytadłą, przy wykonaniu jej np. w postaci jezdni o 4 pasmach ruchu obukierunkowego, z ewent. rozdzieleniem tej jezdni. Należy również rozważyć możliwość bezpiecznego przecinania jezdni tej trasy przez poprzeczny ruch pieszy np. w postaci przejść dolnopoziomowych lub przejść poprzez jezdnię, z wprowadzeniem wysepek bezpieczeństwa itd.

— Należy w większym stopniu niż to zakładał program, wykorzystać teren dla celów budownictwa mieszkaniowego. Przestrzenie zielone powinny tworzyć skomasowane i powiązane w ciągu partie, wykorzystane pod względem programowym (sport, kluby, wesołe miasteczko itp.).

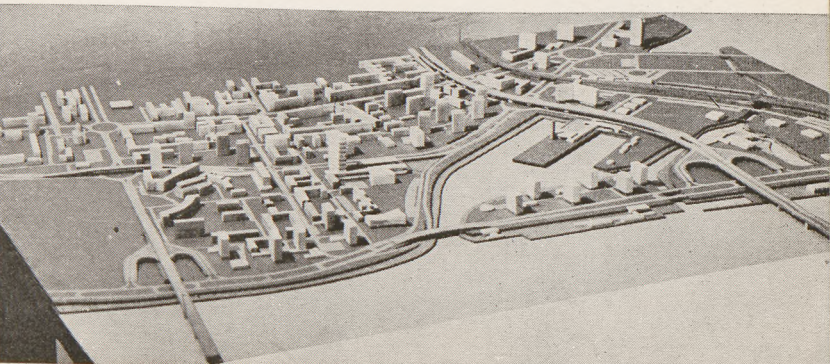
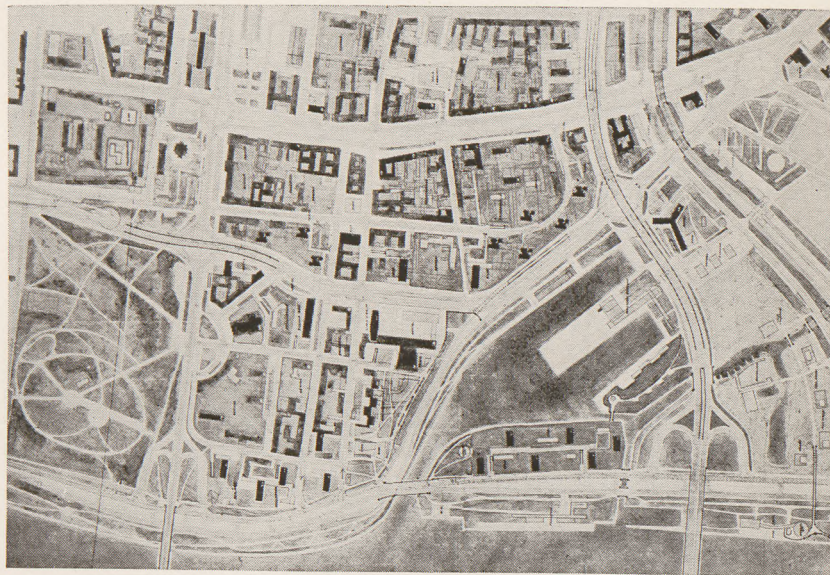
Konkurs nie wykazał istotnej potrzeby powiększenia zakresu portu praskiego.

— Konkurs wykazał, że wyburzenia powinny być utrzymane w granicach określonych programem, ze względu jednak na wagę układu głównego ciągu usługowego należałoby przewidzieć nieco większe możliwości przebudowy stanu istniejącego na terenie pomiędzy Targową i PDT.

— Konkurs wykazał również, że można i należy dążyć do silnego wykorzystania terenu już w etapie, gdyż kosztem wyburzenia małej kubatury można osiągnąć poważne efekty użytkowe i przestrzenne nowej zabudowy.

W zakresie etapowej realizacji układu komunikacyjnego sąd potwierdza słuszność założeń programu konkursowego oraz zwraca uwagę na celowość niezwłocznej realizacji trasy nadbrzeżnej od Stadionu do budowanego obecnie mostu pod Cytadłą. W projekcie trasy nadbrzeżnej należałoby zabezpieczyć możliwości zorganizowania zatok postojowych oraz właściwego rozwiązania przejść pieszych. Tereny przeznaczone pod zieleń powinny być już w etapie wstępnie inwestowane, głównie w postaci zadrzewienia.

Opracował JAN SMOGORZEWSKI

Praca nr 4, nagroda I

Autorzy architektki: Gabriel Rekirowicz i Teresa Tuszyńska

Praca daje prawidłową koncepcję rozwiązania ośrodka usługowego Pragi sprzężonego z całością śródmieścia Warszawy. Układ plastyczny korzystnie akcentuje przyczółek praski oraz właściwie organizuje przestrzeń dokoła zalewu przy wykorzystaniu punktowej zabudowy. Pewne wątpliwości nasuwać może sposób ustawienia budynków izolowanych na wyspie.

Koncepcję cechuje uzyskanie określonej całości zarówno w perspektywie jak i w etapie.

Ośrodek usługowy został zlokalizowany prawidłowo zarówno w relacji do całości Pragi jak i w stosunku do możliwości powiązania z wodą. Słusznie pomyślana forma tego ośrodka w postaci ciągu pieszego pomiędzy Targową a wybrzeżem, niedostatecznie jeszcze wykorzystuje możliwości kompozycji wielopoziomowej (w skrzyżowaniu z ul. N. Jagiellońską).

Słuszna jest tendencja wykorzystania sąsiedztwa przystanku kolejowego Stadion na flotkowy ośrodek usługowy.

Przyjęta zasada komunikacji prawidłowa. W szczególności korzystnie przeprowadzono trasę ul. Jagiellońskiej i trasę mostową, która daje korzystne możliwości rozwiązania w rejonie Dworca Wschodniego.

Zastrzeżenia nasuwają:

1. niepotrzebne rozbudowanie trasy nadbrzeżnej jako arterii dwujezdniowej w perspektywie,
2. kolizyjne skrzyżowania ulic Okrzei i Wójcika z Jagiellońską w stosunku do innych węzłów tej trasy.

Projekt prawidłowo organizuje funkcje mieszkania, wychodząc z założenia adaptacji istniejącego układu i wykorzystania terenu do nowej zabudowy. Powierzchnia wodna zaprojektowana we właściwej skali przy słusznej tendencji maksymalnego zachowania stanu istniejącego.

Przeprowadzenie ciągu wodnego od jeziora Kamionkowskiego do zalewu jest interesująco rozwiązane plastycznie, technicznie jednak trudne do wykonania (nasyt kolejowy).

Prawidłowe zagospodarowanie terenów zielonych.

Proponowane rozwiązanie uzyskane zostało stosunkowo małą ilością wyburzeń oraz robót ziemnych i inżynierskich i słusznie wykorzystuje elementy istniejące. Praca wyróżnia się realnością i gospodarskim podejściem do rozwiązań tematu.

Praca nr 23, nagroda III (4 ilustr. na lewo)

Autorzy architektki: Ludwik Borawski, Wiesław Nowak i Lech Tomaszewski z zespołem.

Praca wyróżnia się konsekwentną kompozycją plastyczną. Na pozytywną ocenę zasługuje w szczególności metoda myślenia, w której koncepcja urbanistyczna podbudowana jest przeprowadzonymi na wysokim poziomie studiami architektonicznymi. Koncepcja odznacza się dużą wrażliwością, wyrażającą się w prawidłowym akcentowaniu przyczółka praskiego i świadomym kontrastem zabudowy na wyspie w stosunku do neutralnie traktowanego ciągu zabudowy nadbrzeża.

Generalny schemat komunikacji konsekwentnie przemyślany, zastrzeżenie jednak budzi brak powiązania trasy mostowej z arterią nad Wisłą oraz trudności wjazdu z ul. Targowej na kierunek mostowy.

Lokalizacja głównego ośrodka pomyślana jest prawidłowo jako ciąg łączący rejon kina „Praha” i PDT z nadbrzeżem portowym.

Rozwiązanie terenów mieszkaniowych w zasadzie prawidłowe, przy zbytnej tendencji postępowania się zabudową obrzeżną.

Ponadto programowo zastrzeżenia budzi przeznaczenie zabudowy na wyspie na cele mieszkaniowe. Propozycja wykorzystania części terenu parku Paderewskiego na mieszkania — niesuszna. Błędna lokalizacja szkoły między nasypem kolejowym i estakadą.

Rozwiązanie przestrzeni wodnych podbudowuje koncepcję plastyczną, ale nasuwa poważne zastrzeżenia realizacyjne. Zagospodarowanie terenów zielonych oparte jest o słusny program. Interesująca koncepcja przestrzenna uzyskana została kosztem znacznych wyburzeń w perspektywie i kosztownych robót inżynierskich, co obniża wartość realizacyjną pracy.

Uzyskany efekt w etapie nie nasuwa zastrzeżeń. Propozycja przeniesienia realizacji mostu Świętokrzyskiego na okres po 1965 r. znajduje potwierdzenie w części prac konkursu komunikacyjnego.

Praca nr 26, nagroda IV

Autorzy architektki: Andrzej Buchner i Monika Buchner.

Przedstawiona w pracy koncepcja rozwiązania śródmieścia Pragi jest prawidłowa zarówno pod względem układu komunikacyjnego jak i zasadniczej dyspozycji terenu.

W koncepcji plastycznej przyczółek praski i potraktowanie nabrzeża basenu zaakcentowane zostało niedostatecznie i w sposób nieco mechaniczny. Schematy potwierdzają te zastrzeżenia. Natomiast praca odznacza się realnością w adaptacji i istniejącego układu. Główny ośrodek między ul. Targową a nabrzeżem jako jedna z możliwych do przyjęcia lokalizacji rozwiązany jest prawidłowo i daje możliwości korzystnego ukształtowania.

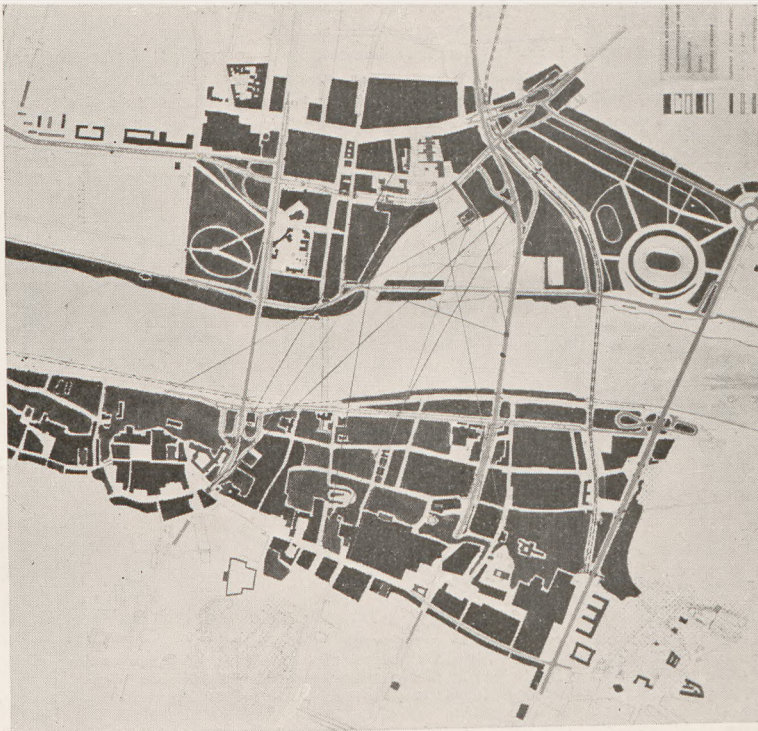
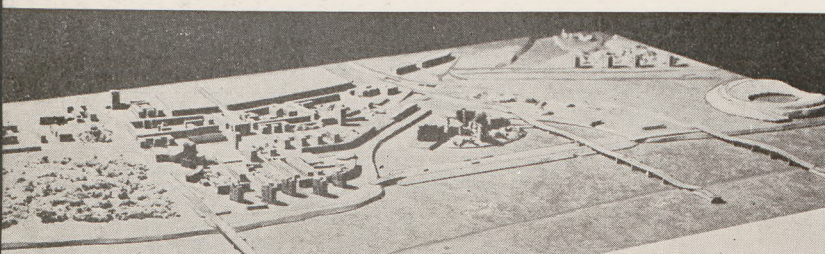
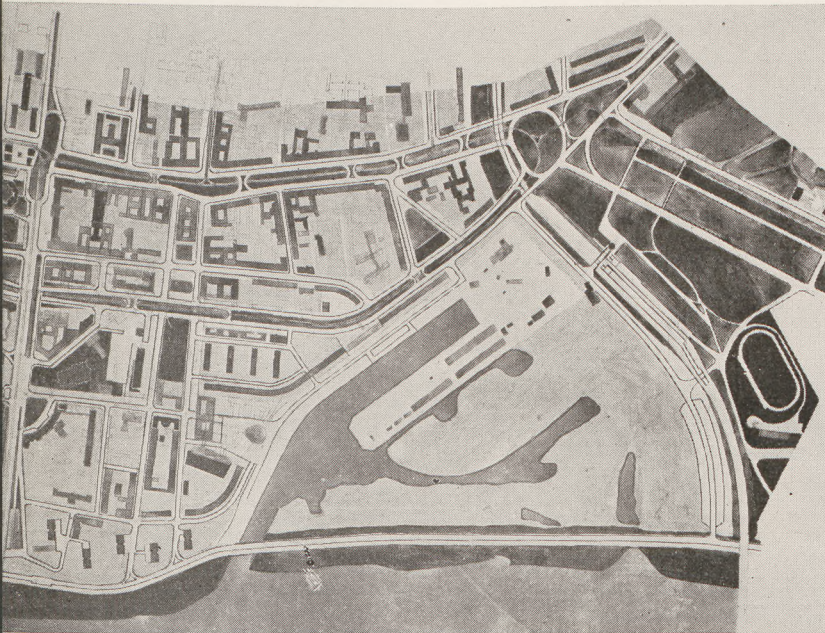
Układ komunikacyjny w zasadzie prawidłowy, budzi zastrzeżenia w szczegółach rozwiązania węzłów przy ul. Zielenieckiej i Targowej, W—Z oraz przez brak powiązania trasy mostowej z arterią nabrzeża i łatwego powiązania od ul. Targowej ku mostowi.

W konsekwencji przyjętej zasady praca stwarza korzystne warunki dla projektowanej zabudowy mieszkaniowej.

Powierzchnia zalewu słusznie wykorzystuje istniejące nabrzeże, w perspektywie jednak jest zbyt rozbudowana, szczególnie przez przekroczenie trasy mostowej przyjętą formą basenu. Zagospodarowanie zieleni, szczególnie w pierwszym etapie, korzystne.

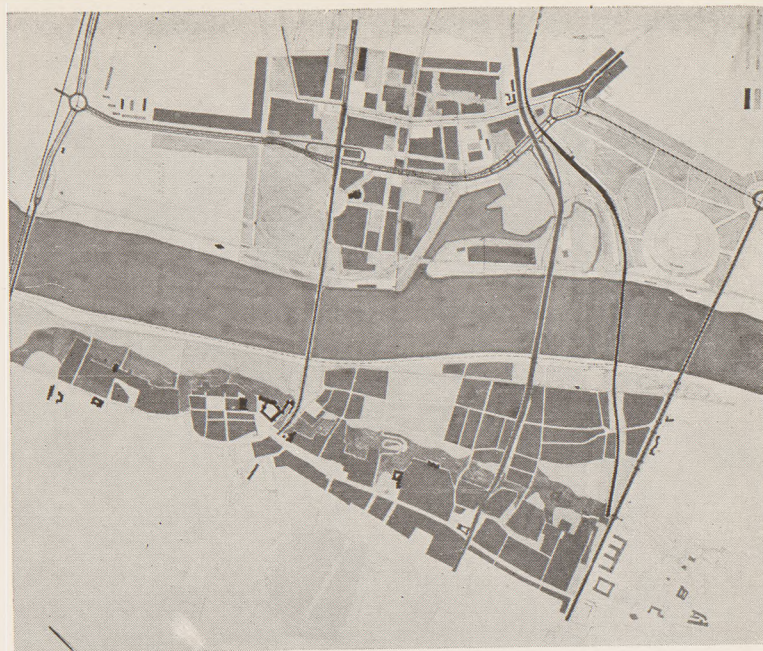
Uzyskany stosunek kubatury nowej do wyburzeń korzystny. Trasa ul. Jagiellońskiej przeprowadzona bez dostatecznej oszczędności wyburzeń.

Praca odznacza się gospodarnym wykorzystaniem etapu.

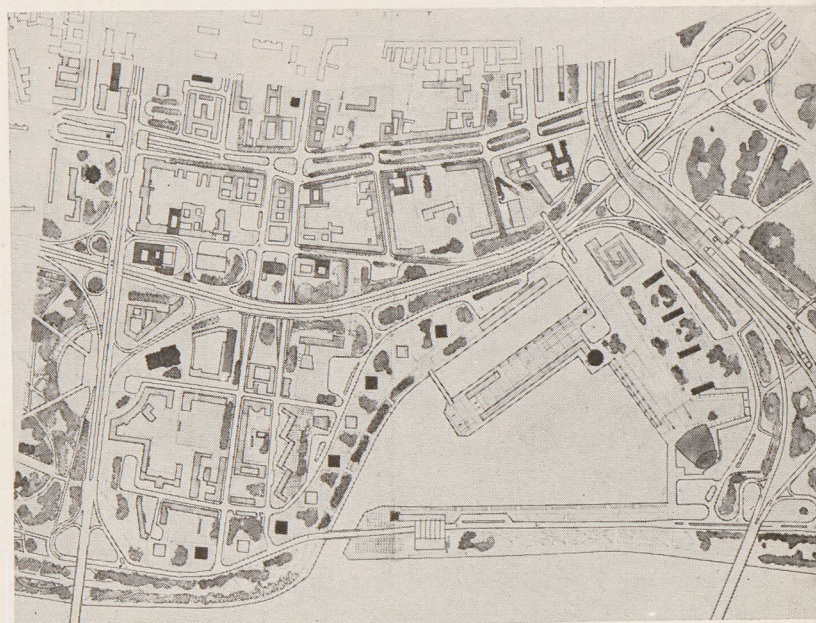
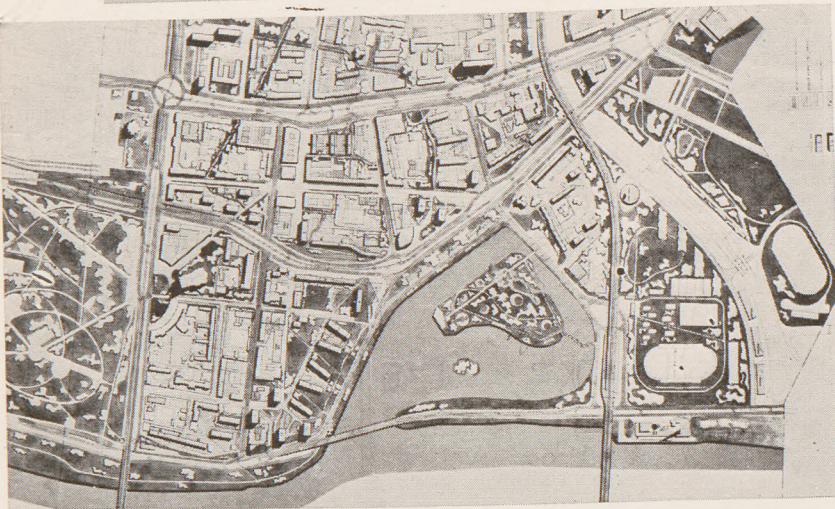
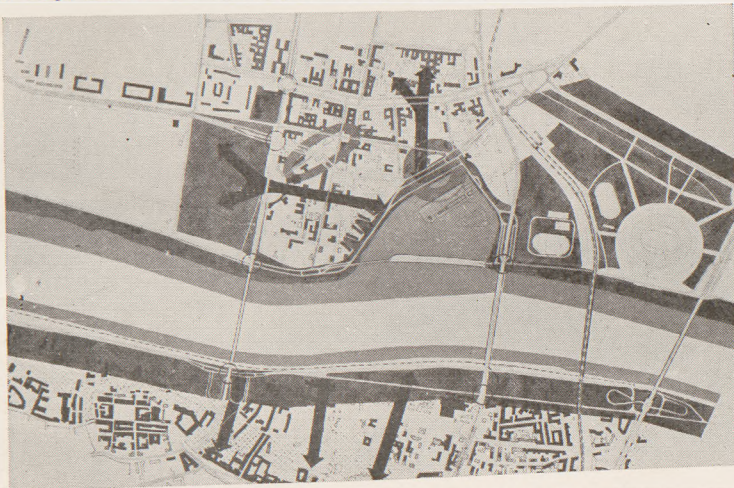
Praca nr 30, nagroda IV (Na prawo 2 ilustr. od góry)

Autorzy architekci: K. Wejchert, Hanna Adamczewska i H. Jurkowski z zespołem.
Przedstawiona w pracy koncepcja rozwiązania śródmieścia Pragi jest prawidłowa, zarówno pod względem założonego układu komunikacyjnego jak i zasadniczej dyspozycji terenowej. Zamierzone jednak rozwiązanie przestrzenne charakteryzujące się wysoką obudową zalewu wodnego uzyskane zostało kosztem znacznych wyburzeń i niesłusznej zmiany ukształtowania basenu portu.
Lokalizacja głównego ośrodka pomiędzy ul. Targową a projektowanym nabrzeżem, jako jedna z możliwych do przyjęcia, rozwiązana jest prawidłowo. Podniesienie podłogi placu pozwala na korzystne, plastyczne rozwiązanie tarasu widokowe i bezkolizyjne powiązanie ruchu pieszego z placu na bulwar.
Zasada układu komunikacji prawidłowo szereguje poszczególne arterie, stwarzając największą przelotowość na kierunku ul. Jagiellońskiej, co uwidacznia rozwiązanie węzła przy Zielenieckiej. Zastrzeżenia natomiast budzi wydłużone powiązanie z trasy mostowej z nabrzeżem oraz nieczytelne powiązanie trasy mostowej na Jagiellońskiej w kierunku północnym. Przyjęta trasa ul. Jagiellońskiej zmusza do znacznych wyburzeń.
Rozwiązanie funkcji mieszkaniowej nie nasuwa zasadniczych zastrzeżeń. Przestrzeń wodna rozwiązana we właściwej skali, aczkolwiek niepotrzebnie koryguje układ nabrzeża.
Program terenów zielonych nie budzi zastrzeżeń.
Koncepcja przedstawiona w projekcie uzyskana została kosztem znacznych wyburzeń, co obniża wartość realizacyjną pracy. Ponadto w etapie projekt wyraźnie lekceważy sprawę zagospodarowania terenów nabrzeżnych, pozostawiając nieopracowany zarówno teren między Wisłą a portem, jak i fragment nabrzeża wzdłuż Nowej Jagiellońskiej. Projekt nie przewiduje w etapie budowy mostu Świętokrzyskiego.

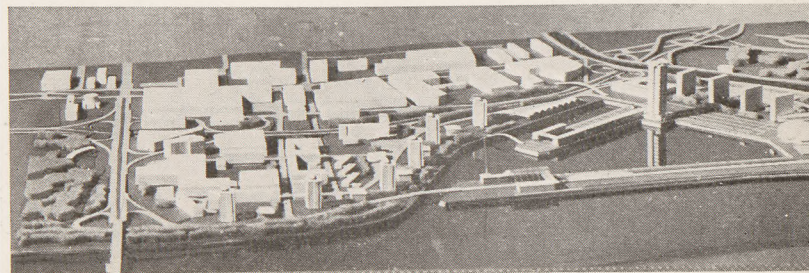
Praca nr 24, nagroda V

Autorzy architekci: Barbara Kuszell, Krystyna Rudzińska i Romuald Welder z zespołem.
Praca wyróżnia się prawidłowym ujęciem układu komunikacyjnego. Na podkreślenie zasługuje w szczególności prawidłowa klasyfikacja arterii oraz prosty pomysł powiązania trasy mostowej w kierunku na Nowo-Jagiellońską i Targową, jakkolwiek przepuszczenie ruchu w poprzek Jagiellońskiej wymagałoby skrzyżowania dwuprzelotowego.
Praca odznacza się ponadto znacznym wykorzystaniem terenów dla celów mieszkaniowych i stwarza prawidłowe warunki w poszczególnych jednostkach osiedlowych. Brakiem pracy jest rozproszenie funkcji ośrodka usługowego. Skala zalewu utrzymana jest we właściwym rozmiarze.
Program terenów zielonych jest przemysłany.
Propozycje rozwiązań architektonicznych budzą daleko idące zastrzeżenia. Potwierdzają to dobitnie schematy rozwinięć, które obniżają wartość pracy.
Stosunek wyburzeń do uzyskanej kubatury jest korzystny.
W etapie praca słusznie zwraca do uporządkowania dużych partii nabrzeży i terenów Pragi, niesłusznie natomiast przedwcześnie likwiduje użytkową część portu.

Praca nr 1, wyróżnienie I stopnia (Na prawo 2 ilustr. od dołu)

Autorzy architekci: J. Piaseczny, S. Philipp, B. Cofta i H. Witanis z zespołem.
Praca dąży do powiększenia przestrzeni związanej z zalewem w celu wykorzystania jej w części południowej dla stworzenia ośrodka usług wielkomiejskich powiązanych z wodą. Ta słuszną w zasadzie tendencją plastyczną w przyjętym rozwiązaniu odbija się niekorzystnie na mało realnym i kosztownym przeprowadzeniu trasy mostowej na brzegu praskim. Przyjęta koncepcja, jakkolwiek plastyczna uzasadniona, odbiła się również szkodliwie na zbytym rozbić funkcji usługowych.
Rozwiązanie układu komunikacyjnego odznacza się zbytą rozrzutnością, np. duże wyburzenia na trasie N. Jagiellońskiej.
Na skutek zbyt mechanicznego wykorzystania budynków mieszkalnych jako akcentów plastycznych — w pracy nie udało się stworzyć prawidłowych jednostek mieszkalnych.
Przestrzeń wodna zalewu ujęta we właściwej skali, natomiast wskutek przyjętej koncepcji, tereny zielone zostały zanadto rozdrobione i trudne do zagospodarowania, szczególnie w południowych partiach.
Praca nie daje dobrych efektów nowej kubatury w stosunku do proponowanych wyburzeń.
Prawidłowo również co do skali potraktowany został pierwszy etap, z wyjątkiem kosztownych robót inżynierskich (komunikacja).
Praca została wyróżniona za wyrównany poziom opracowania i próbę postawienia koncepcji jednorodnego skomponowania obszaru związanego z wodą.

Praca nr 17, wyróżnienie I stopnia (Na lewo 2 ilustr. od góry)

Autorzy architekci: Ryszard Karłowicz, Ireneusz Rolek i Zdzisław Knap z zespołem. Koncepcja rozwiązania tej pracy oparta jest na próbie połączenia przestrzeni zalewu z Wisłą w organiczną całość. Jakkolwiek koncepcja ta nasuwa wątpliwości pod względem wykorzystania istniejącego układu fizjograficznego, to jednak wykazuje korzystne możliwości kształtowania zabudowy nabrzeżnej w powiązaniu z Wisłą. Ośrodek usytuowany po obu stronach ul. N. Jagiellońskiej nasuwa zastrzeżenia funkcjonalne.

Układ komunikacyjny mimo prawidłowego przeprowadzenia trasy Jagiellońskiej — w szczegółach wadliwy. Zastrzeżenia budzi poza tym rozrzucone zajęcie terenów przez komunikację, kosztem zagospodarowania terenów zielonych oraz wadliwe powiązanie ul. Targowej z trasą mostową.

Projekt słusznie różnicuje traktowanie terenów mieszkalnych na części adaptowane przy starannym porządkowaniu wnętrza w blokach i nowe jednostki o prawidłowych warunkach mieszkaniowych.

Stosunek nowej kubatury do wyburzeń nie nasuwałby zastrzeżeń, gdyby nie proponowane wyburzenie w sąsiedztwie trasy N. Jagiellońskiej tylko dla porządkowania architektonicznego.

Etap potraktowany w skali prawidłowo, z wyjątkiem nieuzasadnionego rozbudowania komunikacji i likwidacji wartościowych urządzeń portowych.

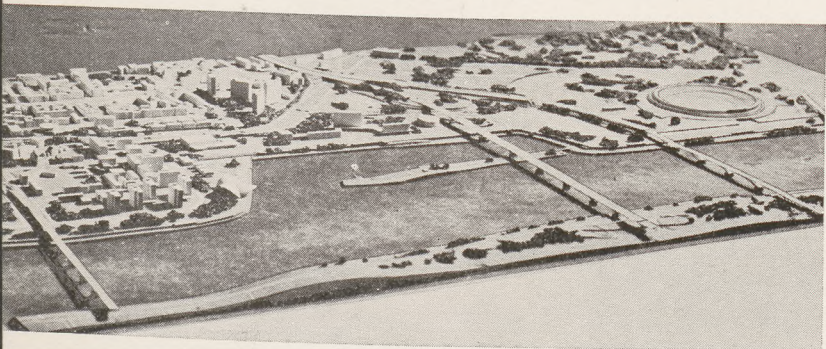
Praca została wyróżniona za interesującą próbę przestrzennego poszerzenia Wisły i powiązania z nią architektury nowej Pragi.

Praca nr 12, wyróżnienie II stopnia

Autorzy architekci: Stanisław Jankowski i Kazimierz Marczewski z zespołem.

Praca zmierza do funkcjonalnego wykorzystania obszaru otaczającego zalew. Kompozycję cechuje jednak przerost powierzchni komunikacyjnych i zbytne rozdrobnienie i przemieszanie elementów zabudowy, skwerów i parkingów. Pracę cechuje słuszną dążność do adaptacji istniejącej zabudowy oraz dość duża ilość nowej kubatury, w stosunku do oszczędnych wyburzeń.

Duże efekty uzyskane w etapie i osiągnięte uporządkowanie nabrzeża Wisły.

Praca nr 13, wyróżnienie II stopnia

Autorzy architekci: Marian Kuźniar, Jerzy Luba i Andrzej Rolke z zespołem.

Dążenie do zbyt romantycznej formy zalewu odbiło się niekorzystnie na prowadzeniu trasy mostowej i niesłusznych korektach istniejących nabrzeży. Układ komunikacyjny w wielu punktach budzi zastrzeżenia. Między innymi brak trasy nadbrzeżnej obciąża Nowo-Jagiellońską dodatkowym ruchem kolizyjnie na nią wprowadzonym. Praca wykazuje tendencje do znacznego wykorzystania terenów dla celów mieszkaniowych. Skala realizacji w etapie nie nasuwa zastrzeżeń. Na pozytywną ocenę i wyróżnienie zasługuje propozycja rozwiązania ośrodka wiążącego ul. Targową z nabrzeżem.

Praca nr 16, wyróżnienie II stopnia

Autorzy architekci: Henryk Dąbrowski, Stanisław Tobolczyk i Kazimierz Zieliński z zespołem.

Pracę cechuje niedostateczne wykorzystanie terenów otaczających zalew. Porządkowanie w zabudowie śródmieścia Pragi praca usiłuje wprowadzić przez zbyt lapidarne ustawienie paru wielkich budynków mieszkaniowych. Ich rozlokowanie w przestrzeni nie opanowuje jednak kompozycyjnie obszaru zadania, zwłaszcza wobec konkurencji zabudowy pierwszoplanowej przyczółka trasy W—Z.

Układ komunikacyjny oparty na prawidłowym w zasadzie schemacie, w szczegółach budzi zastrzeżenia. Kosztowny węzeł dwupoziomowy Trasy mostowej z N. Jagiellońską nie pozwala na prawidłowe skrety w lewo.

Bardzo niekorzystny stosunek nowej zabudowy do wyburzeń.

Na wyróżnienie zasługują usiłowania lapidarnego ukształtowania dominant architektonicznych nowej Pragi

Praca nr 18, wyróżnienie II stopnia (Ilustr. na prawo u góry)

Autorzy architektki: Jan Drużyński, Zdzisław Łuszczynski, Jerzy Skrzypczak, Witold Wojczyński i Bohdan Zwoliński z zespołem.

Przeprowadzona w pracy próba powiększenia przestrzeni wodnej nie dała dobrego wyniku, przede wszystkim z uwagi na program robót kosztowny i nieuzasadniony gospodarczo.

Praca dąży do znacznego wykorzystania terenów dla celów mieszkaniowych, jednak nie bez znacznych wyburzeń, np. przy prowadzeniu trasy N. Jagiellońskiej.

Pravidłowe i korzystne plastycznie zlokalizowanie ośrodka w nawiązaniu do obszaru wodnego.

Praca daje w etapie duże możliwości zlokalizowania budownictwa mieszkaniowego, nie próbuje jednak porządkowania nabrzeży.

Praca nr 14, wyróżnienie II stopnia (Ilustr. na lewo)

Autorzy architektki: Grzegorz Chruścielewski i Zygmunt Stepiński.

Pracę cechuje dążenie do funkcjonalnego wykorzystania terenu i wycucie prawidłowej lokalizacji obiektów usługowych.

Układ komunikacyjny budzi szereg zastrzeżeń, np. dowolność kształtowania skrzyżowań o różnej przelotowości wzdłuż trasy mostowej. Błędne zakończenie arterii nadbrzeżnej (nierealne koty mostu 7,50) i równorzędne potraktowanie Nowo-Jagiellońskiej i północnej partii bulwaru nadbrzeżnego.

Niekorzystny stosunek wyburzeń do nowej kubatury oraz przesadna skala realizacji w etapie.

Na pozytywną ocenę i wyróżnienie zasługuje staranne wyszukanie i opracowanie elementów arch. urb. przyczołka Trasy W—Z oraz ośrodka praskiego wiążącego ul. Targową z dalekimi widokami Wisły.

Praca nr 27, wyróżnienie II stopnia

Autor arch. Bogumił Plachecki z zespołem.

Ogólna koncepcja przestrzenna bez większych walorów kompozycyjnych ze sztywnym, nieuzasadnionym plastycznie założeniem wzdłuż ul. N. Jagiellońskiej.

Układ komunikacyjny dopuszczalny lecz z błędnymi detalami rozwiązania ul. N. Jagiellońskiej.

Ogólnie praca nie wnosi dostatecznych wartości do zagadnienia urbanistyki Praги, lecz zwraca uwagę dużą ilością nowej kubatury i prawidłowym gospodarowaniem wyburzeniami, terenami zielonymi i mieszkalnymi.

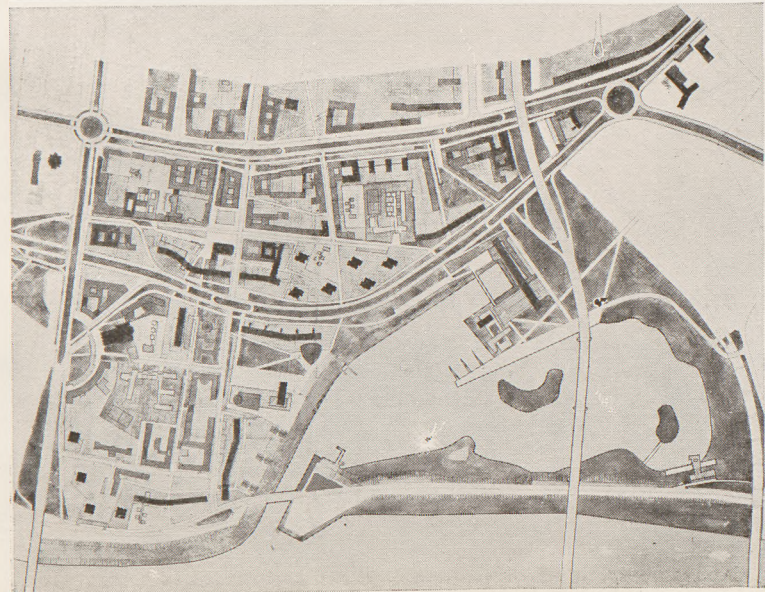
Praca nr 34, wyróżnienie II stopnia

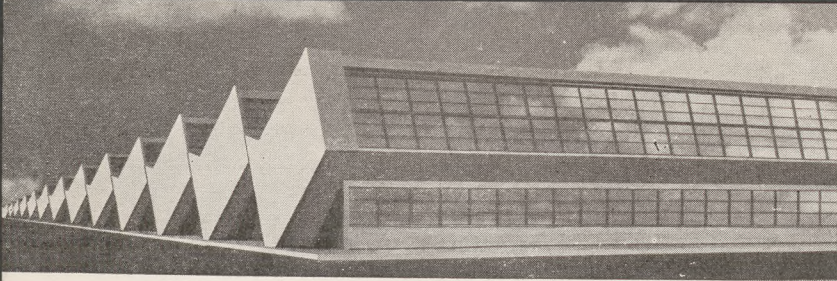
Autorzy architektki: Bogusław Chyliński i Jerzy Dąbrowski.

Koncepcja oparta jest na prawidłowym schemacie komunikacyjnym, jednak nie bez błędów w szczegółach (brak powiązania trasy mostowej z arterią nadbrzeżną) oraz znacznym wykorzystaniu terenów na cele mieszkaniowe.

Rozwiązanie ośrodka w postaci wydłużonego ciągu między ulicami Okrzei i Wójcicka zakończonego głównym akcentem nad wodą właściwe i prawidłowe kompozycyjnie. Znaczne wydłużenie mostu poprzez projektowany nadmierny zalew jest kosztowne, a jednocześnie niedostatecznie uzasadnione plastycznie.

Wskutek znacznej powierzchni wodnej, tereny zielone są rozproszone i nie pozwalają na właściwe zagospodarowanie. Stosunek wyburzeń do nowej kubatury na ogół korzystny, choć w kilku przypadkach wyburzenia nie są dostatecznie uzasadnione. Skala realizacji w etapie nieuzasadniona i nierealna.

TKALNIA W KALISZU

Architektura: JERZY GŁÓWCZEWSKI i STANISŁAW SIKORSKI
 Konstrukcja: WACŁAW ZALEWSKI

Na terenie Biura Studiów i Projektów Typowych Budownictwa Przemysłowego — wbrew jego nazwie — opracowano i zrealizowano wiele interesujących tematów potraktowanych bardzo nowatorsko i indywidualnie.

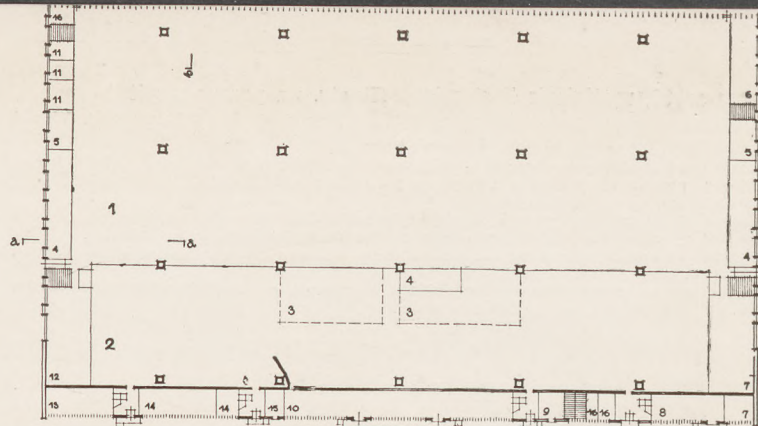
Jednym z nich jest omawiany poniżej projekt tkalni w Kaliszu. Coraz rzadziej spotykamy się z dopasowywaniem projektów do zbyt sztywnych i krótkowzrocznych założeń technologicznych. Również i tutaj dzięki właściwemu przeanalizowaniu zagadnienia przez projektantów udało się stworzyć obiekt, który zawsze pozostanie przydatny niezależnie od zmian w przebiegu procesu produkcji czy wprowadzenia innego typu maszyn. Cel ten został osiągnięty przez zastosowanie dużej siatki słupów (30×31,5 m). Konstrukcja ta przy stosunkowo niewiele większym koszcie (koszt 1 m² rzutu przy siatce 30 × 31,5 m wynosi ca 1200 zł, przy siatce 12 × 12 m wynosi ca 1000 zł, Celowo podano cenę za 1 m², gdyż ceny za 1 m³ byłyby tu niemiarodajne) zamortyzuje się szybko, gdyż pozwala na ustawienie znacznie większej ilości krosien na tej samej powierzchni.

Układ funkcjonalny jest prosty. Parterowa, produkcyjna hala szedowa posiada z trzech stron pomieszczenia pomocnicze o charakterze administracyjnym, usługowym, składowym, technicznym itp.

Pomieszczenia boczne wydzielone są z hali za pomocą ścianek działowych, przylegające zaś od południa zostały rozwiązane w dwóch poziomach i odmiennej konstrukcji. W kondygnacji niższej znajdują się wszystkie główne wejścia związane z procesem produkcji.

Wszystkie elementy konstrukcyjne hali wykonane są jako prefabrykaty żelbetowe. Hala opiera się na słupach o przekroju 2 × 2 m i grubości ściennej 20 cm. W górnej części słupy przechodzą w płytę o wymiarach 3 × 3 m w rzucie, podpartą w narożach trójkątnymi wspornikami. Słupy wewnętrzne w kierunku poprzecznym do osi hali połączone są więzarami kablobetonowymi, z segmentów prefabrykowanych, o rozpiętości 30 m, po dwa na każdym słupie w rozstawie 3 m. Obudowana przestrzeń między więzarami wykorzystana jest na główne kanały wentylacyjne i na instalację odprowadzającą wodę deszczową do słupów.

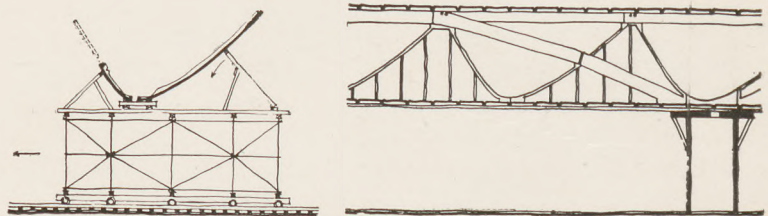
W kierunku poprzecznym do więzarów ułożone są szedy o długości 28,5 m składające się ze sprężonych kablami półtorametrowych segmentów łupinowych. W przypadku elementów skrajnych szedy oparte są na elementach więzarów kablowych ustawionych na podporach ukośnych. Część budynku przylegająca od południa wykonana jest z cegły pełnej i dziurawki. Stropy i dach wykonane z panwi typowych prefabrykowanych. Żelbetowe słupki międzyokienne usztywnione wieńcem przenoszą ciężary stropów.

Tkalia w Kaliszu. Rzut tkalni w poziomie parteru. Legenda: 1 — hala krosien, 2 — snowalnia i wążkarnia, 3 — skład osnów, 4 — komory wentylacyjne, 5 — tkalo, 6 — art. techniczne, 7 — przegładnia, 8 — skład tkanin, 9 — wymienniki ciepła, 10 — magazyn przędzy, 11 — warsztaty, 12 — magazyn części zamiennych, 13 — wzorcownia, 14 — skład płoch produkcji, 15 — pomieszczenie wod.-kan., 16 — pokoje mistrzów i kier.

2 rys. na prawo

Schemat przekroju wzdłuż kanału pomiędzy więzarami kablowymi (rys. górny) oraz widok na konstrukcję ściany szczytowej (rys. dolny), która została wykonana z tych samych elementów co więzary wspartych na skośnych podporach

Rusztowanie przesuwne do montażu łupiny (szedu). Po naciągnięciu kabli w łupinie rusztowanie przesuwa się w lewo (część rusztowania na prawo od łupiny opuszczona). Łupina składa się z segmentów, pomiędzy które po ustawieniu następuje wstawia się kątowniki stalowe tworzące konstrukcję okien (na rysunku oznaczone linią przerywaną)

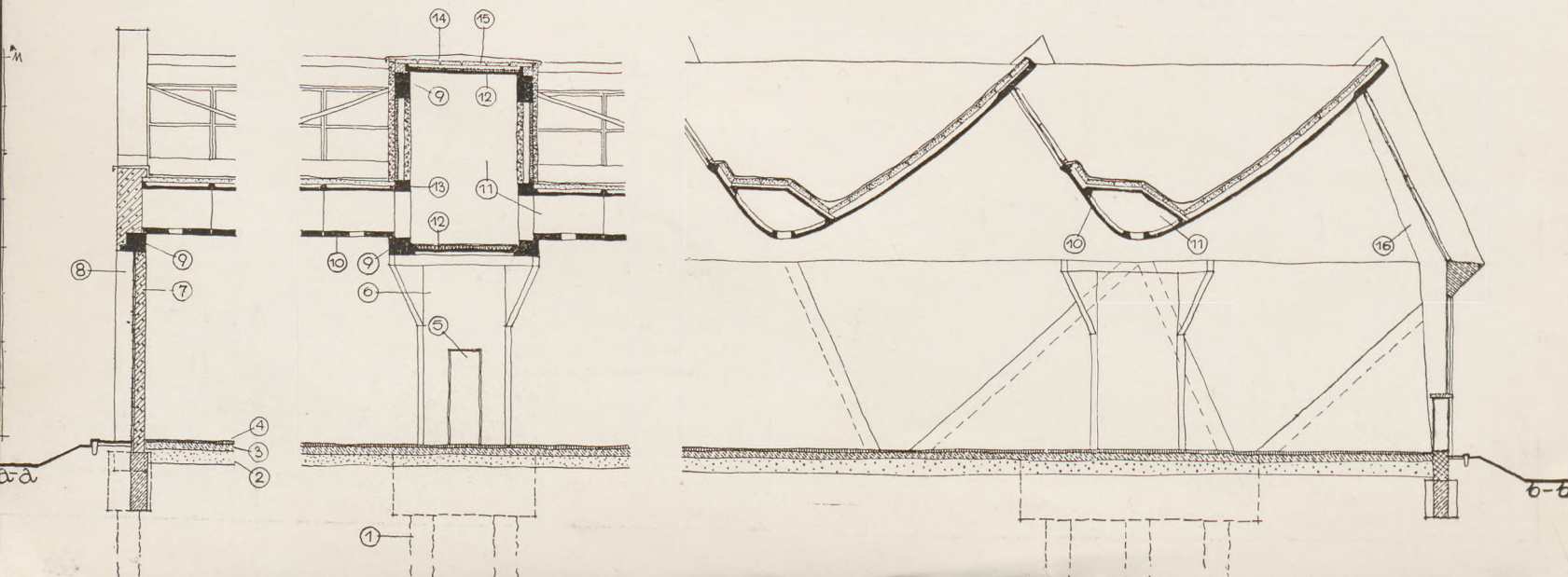
Montaż hali będzie wymagał pomocy ciężkiego sprzętu (żurawie gąsienicowe, kołowe i rusztowania przesuwne). Prace są wykonywane w następującej kolejności:

1. roboty ziemne, fundamentowe, gospodarka podziemna
2. splantowanie i wykonanie podłoża
3. montaż słupów głównych
4. montaż rusztowania pod dźwigary kablobetonowe
5. montaż dźwigarów
6. montaż ścian szczytowych
7. wykonanie rusztowania przesuwnego
8. montaż łupin szedowych
9. montaż przybudówki

Czynności te poprzedza, oczywiście, produkcja samych prefabrykatów, które ze względu na znaczne wymiary, duży ciężar i niedogodne do transportu kształty są wykonane na placu budowy.

Olgiard A. Sawicki

Fragmety przekroju poprzecznego i podłużnego (a-a i b-b). Legenda: 1 — pal Franki, 2 — piasek, 3 — żwiroboton, 4 — szlichta, 5 — wejście do kanału, 6 — słup żelbetowy prefabrykowany, 7 — gazobeton, 8 — skośna podpora prefabrykowana, 9 — więzary kablobetonowy prefabrykowany, 10 — łupina szedowa prefabrykowana, 11 — kanał wentylacyjny, 12 — płyta żebrowa prefabrykowana ocieplona wełną szklaną, 13 — beleczka żelbetowa prefabrykowana, 14 — wyrównanie gruzobetonem, 15 — płyty pianobetonowe, 16 — słup prefabrykowany podtrzymujący skrajny szed

Kombinat mięsny w Białymstoku

TADEUSZ MIECZKOWSKI

Przemysł spożywczy jest jedną z ważniejszych gałęzi produkcji w naszym kraju. Zagadnienia architektoniczne związane z projektowaniem i budową zakładów przetwórstwa spożywczego połączone są z trudnym zadaniem pogodzenia złożonych wymagań technologicznych i ekonomicznych.

Procesy technologiczne są tu skomplikowane, a poznanie ich wymaga dłuższych studiów. Słuszne jest zatem, że projekty dla tego działu budownictwa wykonywane są przez specjalizowane biura. Jedną z bardziej aktywnych placówek tego rodzaju jest Biuro Projektów Przemysłu Mięsnego, którego działalność ilustrujemy w niniejszym numerze dwoma przykładami. Pierwszy z nich, to duży kombinat mięsny w Białymstoku (w realizacji) z obszernym komentarzem autorskim głównego projektanta, kol. T. Mieczkowskiego, drugi — to rzeźnia usługowa w Łęczycy, charakterystyczna dla miast średniej wielkości (powiatowych).

Projekty wykonane zdradzają duży wysiłek architektów włożony w usystematyzowane rozwiązanie bryłowe skomplikowanej funkcji zakładu.

(Redakcja)

Projekt wykonany w Biurze Projektów Przemysłu Mięsnego. Zespół projektowy architektoniczny:

gł. proj. mgr inż. T. Mieczkowski, arch. K. Nowicki, arch. W. Gronek i proj. E. Płoński

O konieczności budowy kombinatu miesnego w Białymstoku zdecydowały następujące warunki gospodarcze:

1. Charakter województwa jest wybitnie rolniczy.
2. Wielkość podaży żywca jest duża (ca 5% ogólnej podaży).
3. W chwili obecnej nadwyżki surowcowe w postaci żywca są wysyłane do rejonów deficytowych lub ośrodków konsumpcyjnych, co pociąga za sobą wielkie koszty transportu, straty w wadze, jakości mięsa i skór, sprzyja rozwlekaniu się chorób oraz powoduje inne niekorzystne zjawiska gospodarcze, jak np. przeciążenie transportu kolejowego przy jego jednoczesnym niepełnym wykorzystaniu.
4. Teren województwa cechuje niedobór zdolności produkcyjnych w stosunku do wielkości bazy surowcowej.
5. Stan techniczny zakładów mięsnych na terenie województwa jest prymitywny (brak odpowiednich warunków sanitarnych i chłodniczych).
6. Zbudowana w latach 1950—52 chłodnia składowa (o zdolności zamrażania i chłodzenia 5500 ton mięsa i wędlin) stwarza dogodne warunki kooperacji i zabezpiecza pełne zmagazynowanie rezerw.

Program.

Postawione przed zespołem projektującym zadanie można sprecyzować następująco.

Nowoprojektowany kombinat mięsny powinien zapewnić możliwość uboju nadwyżek z zaplecza surowcowego, zaopatrzenie pełne m. Białegostoku i powiatu białostockiego, zaopatrzenie niepełne ludności rolniczej w granicach rejonu zaopatrzenia, przerzuty nadwyżek do chłodni i okręgów deficytowych w postaci mięsa wychłodzonego lub zamrożonego, przetworów mięsnych oraz produkcję eksportową konserw.

Po przeprowadzeniu analizy ekonomicznej rejonu ustalono następujący program produkcyjny kombinatu:

- a) ubój 20 000 t/rocznie,
- b) wędliny 1 500 t/rocznie,
- c) konserwy krajowe i eksportowe 2 500 t/rocznie,
- d) smalec i tłuszcze topione 2 300 t/rocznie,
- e) mięso mrożone w blokach 5 500 t/rocznie

Lokalizacja

Lokalizację ogólną na terenie miasta Białegostoku można uzasadnić przez:

- a) centralne położenie miasta w stosunku do bazy surowcowej,
- b) dogodny węzeł dróg komunikacyjnych i możliwość doprowadzenia bocznicą kolejowej,
- c) możliwość dostawy energii elektrycznej i podłączenie się do nowobudowanego kolektora miejskiego,
- d) bliskość chłodni składowej,

- e) możliwość rekrutacji i skompletowanie licznej załogi (1200 osób),
- f) możliwość uzyskania terenu, będącego własnością państwa i posiadającego odpowiednie warunki fizjologiczne.

Działka, przewidziana pod budowę kombinatu posiada 17 ha powierzchni, z czego wydzielono 10 ha na zagospodarowanie jako teren przemysłowy, pozostałe zaś 7 ha (w dwóch częściach) przeznaczono na kolonię mieszkaniową i pasy izolacyjne.

Wskaźnik zabudowy terenu przemysłowego wynosi około 26%.

Teren przemysłowy o wymiarach 200 × 500 m usytuowano dłuższą osią w kierunku wschód—zachód. (Kierunek przeważających wiatrów od zachodu i płn.-zachodu). Teren ukształtowany jest na wzniesieniu. Najwyżej położona część znajduje się w miejscu usytuowania budynku produkcyjnego. Możliwość doprowadzenia bocznicą kolejowej na poziomie ściśle określonym „usztywniła” w pewien sposób koncepcję rozwiązania przestrzennego. Koncepcja zagospodarowania terenu przewiduje jego podział na cztery zasadnicze części:

- a) część gospodarczą
- b) „ produkcyjno-energetyczną
- c) „ administracyjno-socjalną
- d) „ usługową

Wszystkie części powiązane są między sobą główną drogą wewnętrzną, prowadzącą od strony głównego wjazdu produkcyjnego w kierunku zachód—wschód oraz bocznicą kolejową.

Część gospodarcza ma za zadanie przyjęcie i zmagazynowanie żywca oraz zabezpieczenie należytego wypoczynku żywca przed ubojem, co w dużej mierze wpływa na jakość uzyskanego mięsa.

W tym celu zaprojektowano następujące urządzenie i budynki:

- a) wjazd gospodarczy z portiernią kontrolną (1),
- b) plac manipulacyjny przed rampą przyjęcia żywca,
- c) magazyny „letnie” (otwarte) i „zimowe” (obudowane) (4. 5. 6.) dla trzody i bydła,
- d) magazyn paszy i ściółki (3),
- e) pochylnia (7),
- f) gnojownik (9),
- g) oddział rzeźni sanitarnej i topialni tłuszczów technicznych (8).

Część gospodarcza jest częścią „brudną” zakładu i z tego powodu została wydzielona od części produkcyjnej izolacyjnym pasem zieleni. W części produkcyjno-energetycznej zaprojektowano obiekty:

- a) blok rzeźni i produktów ubocznych uboju (10)
- b) chłodnię rzeźnianą i produkcyjną (11)
- c) przetwórnię i konserwiarnię (12)
- d) kotłownię (17)
- e) magazyn węgla i żużlu (16. 18)
- f) basen rozbrzygowy, służący celom chłodniczym i ppoż. (13)

Przy głównym wjeździe produkcyjnym, usytuowano część administracyjno-socjalną z następującymi budynkami:

- a) budynek administracyjno-socjalny (19)
- b) portiernie z wagą wozową (20, 21)
- c) plac manipulacyjny przed rampą ekspedycyjną

Część usługową stanowi teren usytuowany w pld-zach. narożu działki z budynkami:

- a) garaże dla samochodów ciężarowych, osobowych i samochodów — chłodni (15)
- b) warsztaty naprawcze i pralnie

Rozwiązanie dróg i placów o twardej i gładkiej nawierzchni umożliwia prawidłową komunikację wewnątrzzakładową i zapewnia utrzymanie warunków postulowanych przez władze san.-epid..

Teren ogrodzony jest prefabrykowanym ażurowym parkanem żelbetonowym od strony wschodniej, północnej i południowej. Od strony głównej ulicy dojazdowej zaprojektowano parkan z siatki w ramach stalowych. Część parkanu przy obu wjazdach zaprojektowano w konstrukcji stalowej w nawiązaniu do rozwiązania architektonicznego obu portierni.

Budynki gospodarcze i usługowe zaprojektowano jako budynki parterowe, co jest zgodne z ich funkcją, przeznaczeniem i przesłankami ekonomicznymi dla tego rodzaju budownictwa. Rozwiązanie magazynów żywca nosi cechy powtarzalności, co podkreśla:

- a) zastosowanie modułu przemysłowego 6 × 6 m
- b) całkowita prefabrykacja stopodachów

c) typowe wyposażenie wewnętrzne w oparciu o wymagania technologiczne

Budynek produkcyjny składa się z pięciu zasadniczych części: rzeźni, chłodni, przetwórci i maszynowni chłodniczej z trafostacją, bloku szatni dla pracowników.

Koncepcję rozwiązania przestrzennego oparto o zasadę grawitacyjnego ruchu surowca.

Wykorzystano siłę żywotną zwierząt, projektując pochylnię, która pozwoli na ich przepędzanie z poziomu parteru na poziom I piętra, gdzie usytuowano halę uboju. Na tej samej kondygnacji zaprojektowano w bloku chłodzonym, wychładzalnię i chłodnię mięsa oraz rozbieralnię z trybownią.

Produkty uboczne (jelita, szczecina, włosie, rogowizna i skóry) będą przemieszczane grawitacyjnie do dwóch niższych kondygnacji (przy pomocy zsuwów, których wloty znajdują się w miejscach odbioru), gdzie poddane zostaną dalszej obróbce do momentu ich ekspedycji na zewnątrz. Poziom boczny kolejowej jest nawiązany do poziomu podłogi w piwnicach, skąd następuje ekspedycja półfabrykatów i produktów na wagony.

Na rampę kolejową odbywa się też wyładunek z wagonów produktów pomocniczych, skrzyń oraz puszek do magazynów usytuowanych w piwnicy budynku produkcyjnego.

W rozbieralni i trybowni mięso przemieszczane jest przy pomocy zsuwów do zaprojektowanych na niższej kondygnacji (parterze) pomieszczeń peklowni, ociekalni, zamrażalni i magazynów mięsa w elementach.

Zasadniczo produkcja wędlin i konserw odbywa się na kondygnacji parteru. Pomieszczenie obróbki maszynowej, termicznej i dojrzewanie usytuowano w bloku „ciepłym”, opasującym chłodnię od strony południowej. Magazyny chłodzone wędlin znajdują się na parterze bloku chłodni, magazyny zaś chłodzone konserw w piwnicy. Ekspedycja wędlin, mięsa i tłuszczu na potrzeby miasta odbywa się z parteru na rampę i plac manipulacyjny wyniesiony o jedną kondygnację w stosunku do poziomu rampy kolejowej.

Całość procesów technologicznych i transportu międzyoddziałowego jest zmechanizowana, a obsługa chłodni zautomatyzowana. W ten sposób zasada grawitacyjnego toku produkcyjnego została konsekwentnie przeprowadzona od momentu uboju do ekspedycji gotowych produktów.

Wkomponowanie w blok budynku pomieszczeń maszynowni i trafostacji tłumaczy się przesłankami ekonomicznymi, łatwością obsługi i względami instalacyjnymi („środek ciężkości” odbiorów czynnika chłodzącego i energii).

Zaprojektowanie magazynów pomocniczych w piwnicy budynku produkcyjnego pozwala na wydatne skrócenie dróg transportu wewnętrznego w zakładzie.

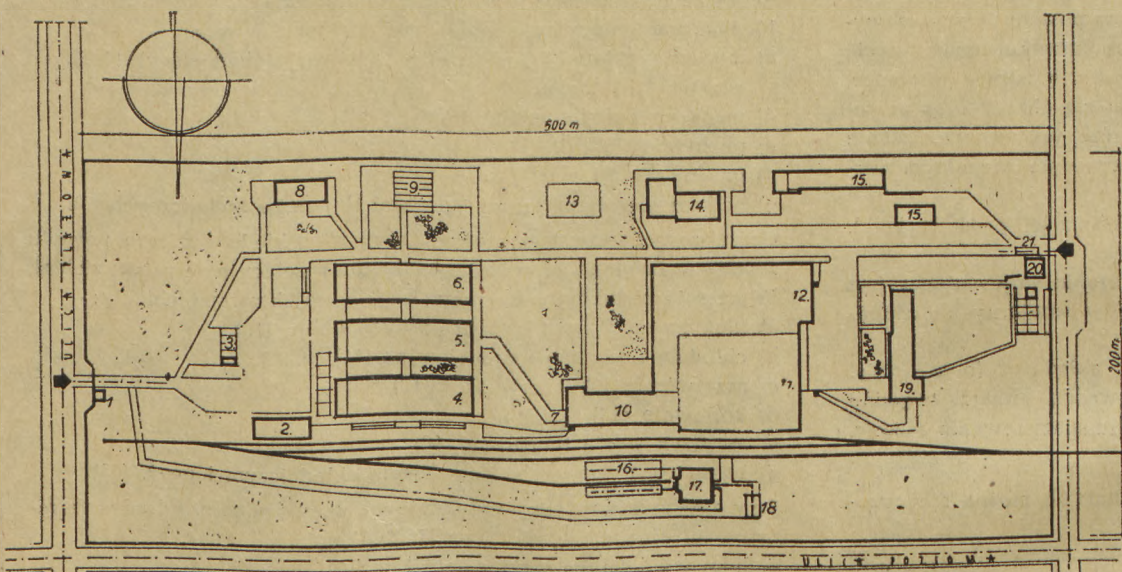
Taka koncepcja przestrzenna budynku produkcyjnego pozwoliła na uzyskanie scentralizowanego, prostopadłościennego bloku chłodni, obudowanego z trzech stron z pozostawieniem niezastłoniętej północnej ściany chłodni, co z punktu widzenia chłodniczego (straty ciepła) stanowi właściwe rozwiązanie.

Budynek administracyjno-socjalny składa się z trzech zasadniczych części: dwupiętrowy blok administracyjny, stołówka — świetlica, kuchnia z zapleczem.

Wysiłki architektów poszły w kierunku zadośćuczynienia żądaniom branż współpracujących i powiązania wszystkich zagadnień w jedną logiczną całość. Przez cały czas projektowania zespół architektoniczny starał się nie wypuszczać z rąk inicjatywy w koordynacji międzybranżowej, aby móc konsekwentnie przeprowadzić swoje zamierzenia urbanistyczne i plastyczne.

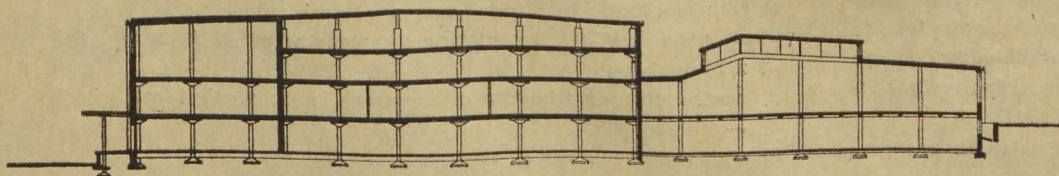
Oprócz dużych kombinatów mięsnych, B.P.P.Ms. zajmuje się także wykonywaniem projektów rzeźni terenowych, mających za zadanie ubój usługowy dla potrzeb małych miast powiatowych. Przykładem takiego zakładu jest rzeźnia w Łęczycy, którą publikujemy poniżej obok kombinatu białostockiego.

Zespół projektowy rzeźni w Łęczycy: architekci Włodzimierz Groniek i Kazimierz Nowicki, konstr. inż. A. Majewski.

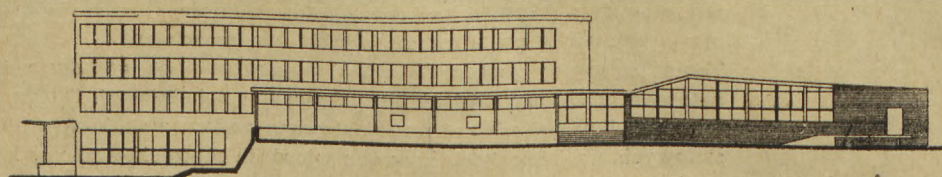

Stan zagospodarowania Z. M. w Białymstoku. Skala 1 : 4000, powierzchnia terenu 100.000 m². Procent zabudowy 26%:

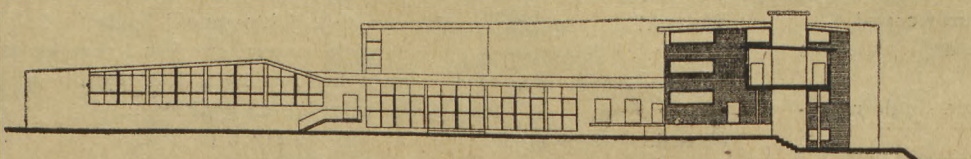
1 — portiernia kontrolna, 2 — magazyn paszy i ściółki, 3 — mycie samochodów i wozów, 4 — magazyn trzody, 5 — magazyn trzody i bydła, 5 — magazyn trzody i bydła, 6 — magazyn bydła, 7 — pochylnia, 8 — rzeźnia sanitarna, 9 — gnojowniki, 10 — hala uboju, 11 — chłodnia, 12 — przetwórcia, 13 — basen chłodniczy, 14 — warsztat i pralnie, 15 — garaże, 16 — magazyn węgla, 17 — kotłownia, 18 — skład żużla, 19 — budynek administracyjny, 20 — portiernia główna, 21 — waga samochodów i wozów

Przekrój poprzeczny

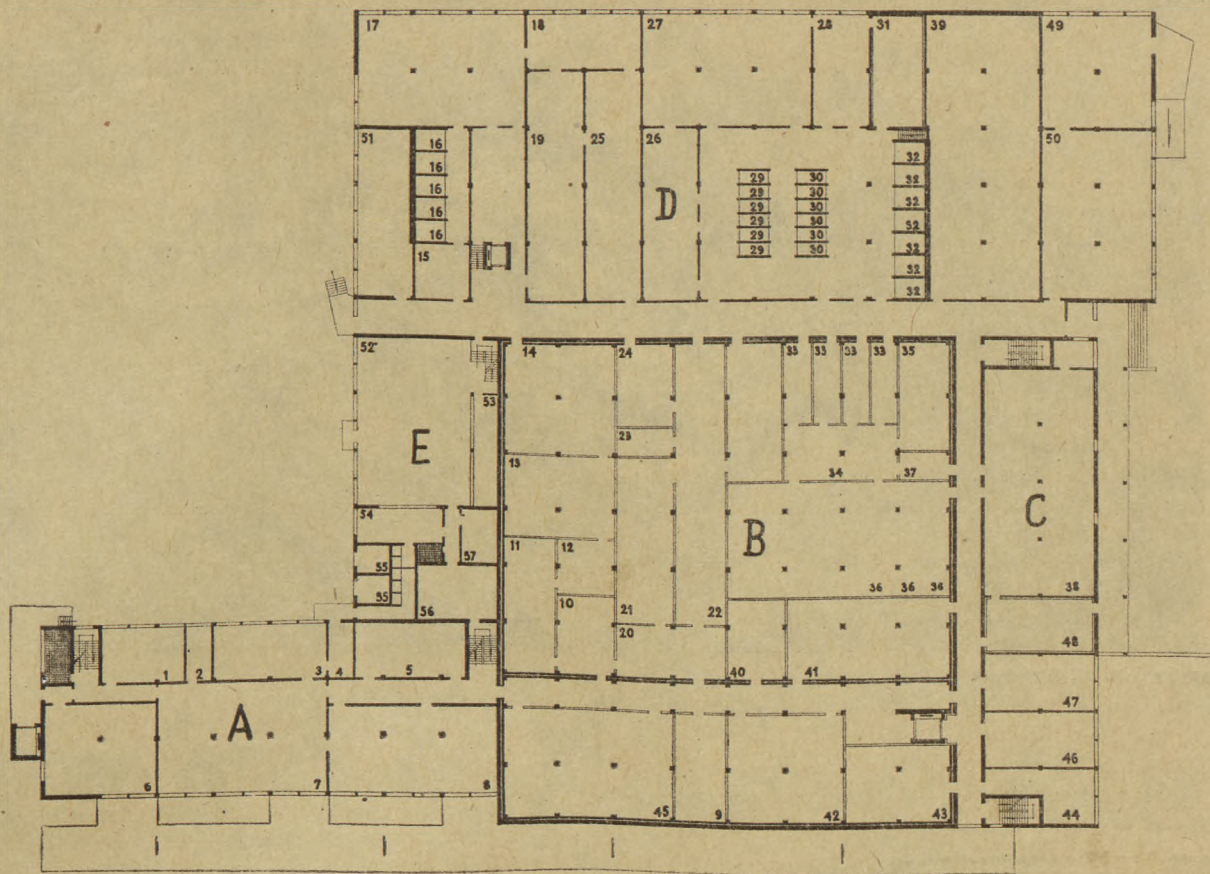
Elewacja zachodnia

Elewacja wschodnia

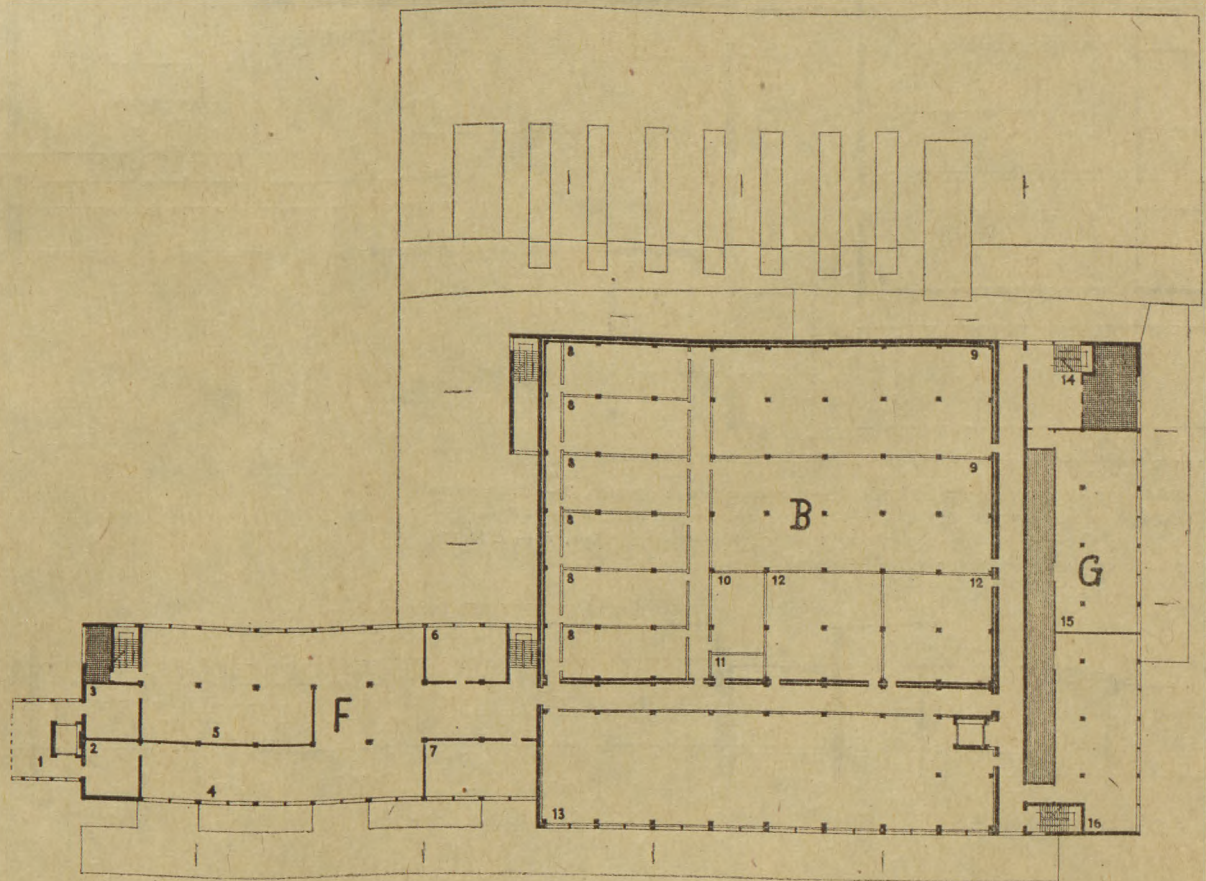
Rzeźnia w Białymstoku. Rzut przyziemia. 1 — gruczolarnia, 2 — mierzwiwnia, 3 — ilaczarnia, 4 — konfiskator, 5 — obróbka pęcherzy, 6 — hala obróbki włośia i rogowizny, 7 — jeliczarnia, 8 — hala obróbki kości na osseine, 9 — przyjęcie mięsa z rozbieralni i trybowni, 10 — przyjęcie szynki, 11 — wychładzalnia szynki, 12 — zastrzykiwanie szynki, 13 — peklownia szynki, 14 — ociekalnia szynki, 15 — mycie szynki, 16 — wędzarnie zimne szynki, 17 — hala produkcji szynki konserwowych, 18 — vacuum aparat, 19 — hala sterylizacji i pasteryzacji konserw, 20 — rozdrobienie mięsa, 21 — peklownia sucha, 22 — peklownia mokra, 23 — wychładzalnia solanki zastrzykowej, 24 — peklownia i ociekalnia mięsa na konserwy, 25 — hala produkcji konserw, 26 — dział usługowy hali produkcji wędlin i wyrobów wędliniarskich, 27 — hala produkcji wędlin i wyrobów wędliniarskich, 28 — magazyn wózków wędzarnianych, 29 — oparzelnik, 30 — wędzarnie gorące, 31 — dojrzewalnia wędlin trwałych, 32 — wędzarnie zimne, 33 — wychładzalnia wędlin, 34 — etyk. wędlin, 35 — magazyn wyrobów wędliniarskich, 36 — magazyn wędlin, 37 — obróbka końcowa wędlin, 38 — ekspedycja, 39 — dojrzewalnia wędlin trwałych, 40 — magazyn kości, 41 — magazyn mięsa w elementach, 42 — magazyn jelit, 43 — hala produkcji mięsa w blokach, 44 — mycie form i odtajanie, 45 — rozlewnie smalcu i wychładzalnie, 46 — mycie i dezynfekcja wózków z rozbieralni, 47 — garmazernia, 48 — magazyn ekspedycyjny półtuszy, 49 — myjalnia skrzyń, 50 — magazyn skrzyń czystych, 51 — laboratorium, 52 — maszynownia chłodnicza, 53 — rozdzielnia amoniaku, 54 — rozdzielnia NN, 55 — transformatory, 56 — generator lodu, 57 — warsztat.

A — uboczne produkcje uboju, B — chłodnie, C — ekspedycje, D — przetwórnice, E — blok energetyczno-chłodniczy, F — hala uboju, G — szatnia

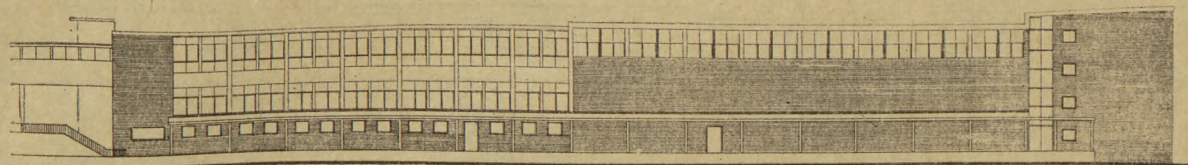
Rzut przyziemia

Rzut I-go piętra. 1 — pochylnia, 2 — magazyn przedubojowy trzody, 3 — magazyn przedubojowy trzody, 4 — hala uboju trzody, 5 — hala uboju trzody, 6 — trychinoskopia, 7 — smalcownia, 8 — wychładzalnia mięsa, 9 — chłodnie mięsa, 10 — magazyn tłuszczu poubojowego, 11 — chłodnie mięsa zakwestionowanego, 12 — chłodnia podrobów, 13 — rozbieralnia i trybownia, 14 — palarnia, 15 — szatnia brudna, 16 — szatnia czysta

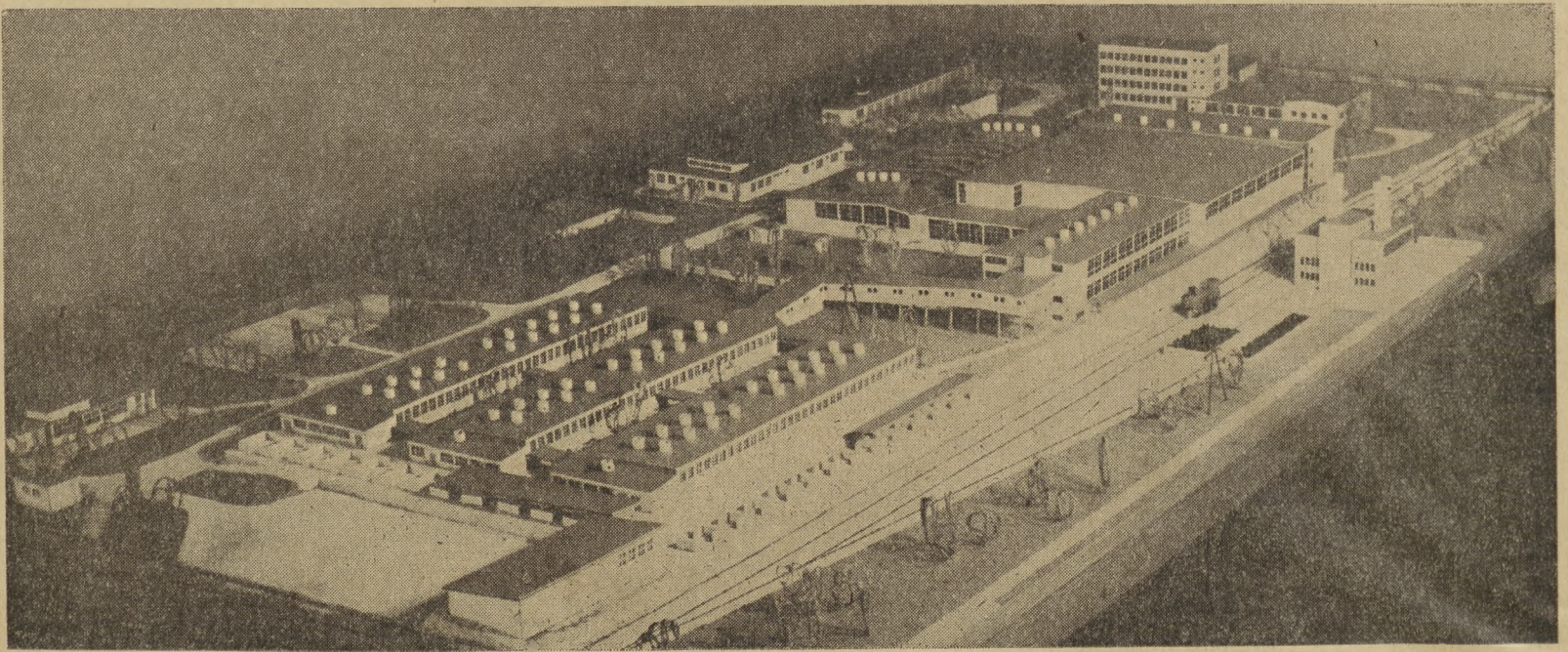
Rzut I piętra

Elewacja północna

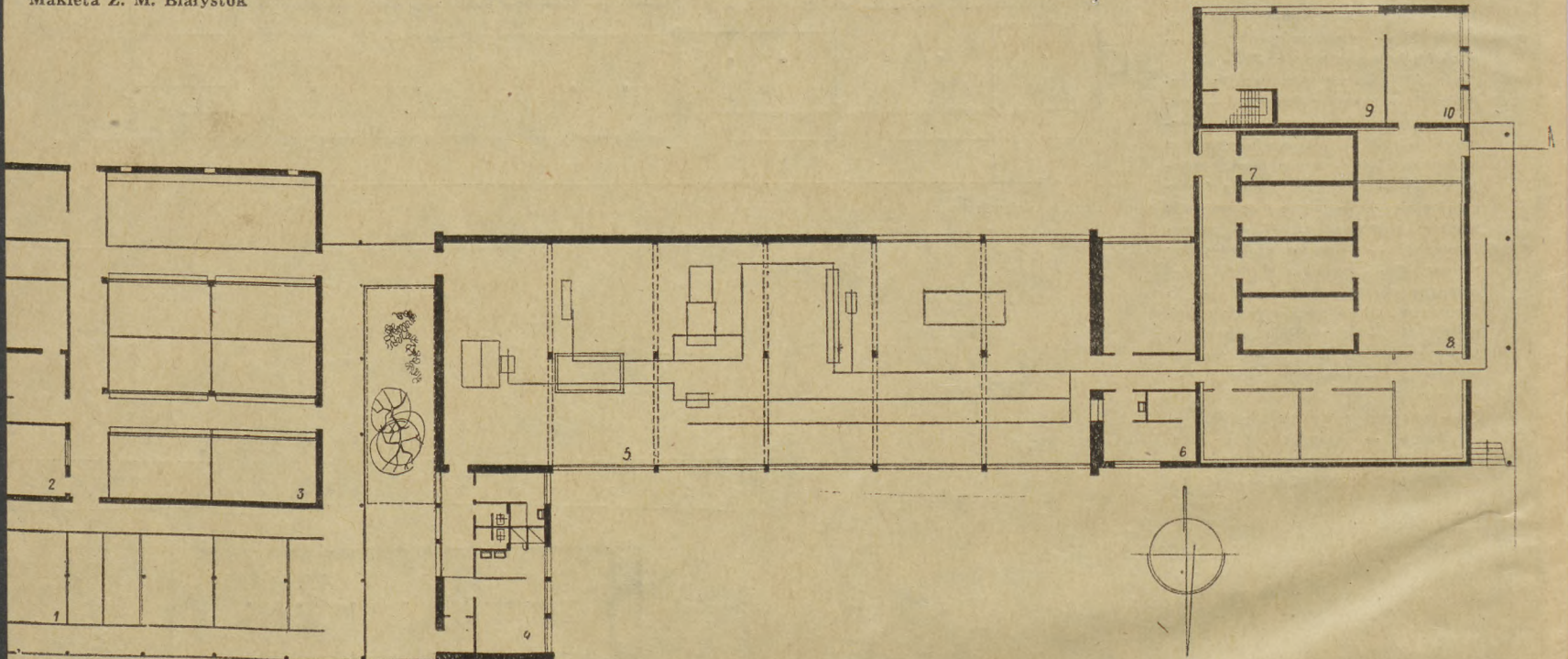

Elewacja południowa

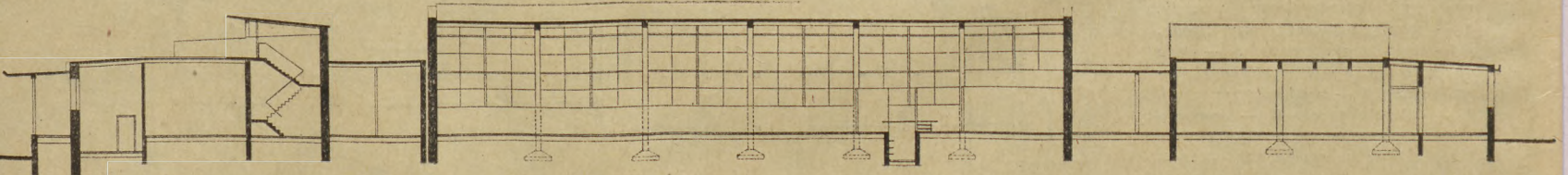

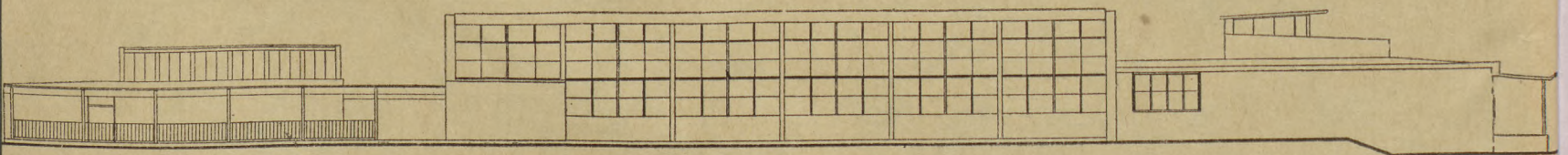
Makieta Z. M. Białystok

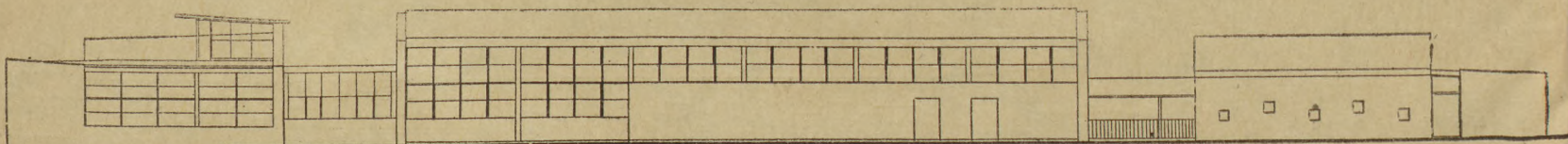
Rzeźnia w Łęczycy. Rzut przyziemia. 1 — magazyn żywca otwarty, 2 — pomieszczenia usługowe magazynu żywca, 3 — magazyn żywca zamknięty, 4 — szatnie, 5 — hala produkcyjna, 6 — trychinoskopia i lekarz, 7 — wychładzalnia, 8 — chłodnie, 9 — maszynownia chłodnicza, 10 — generator lodu

Przekrój podłużny

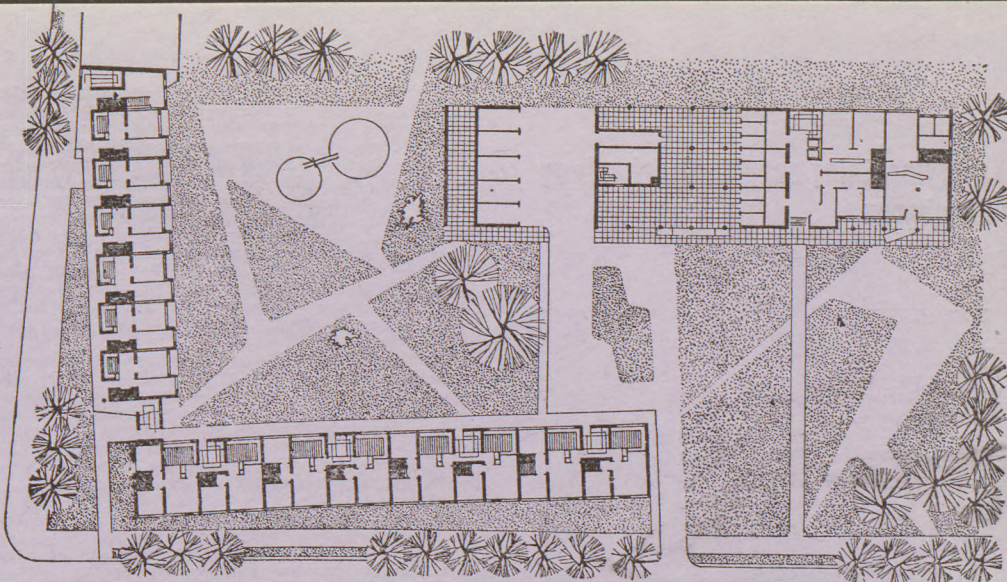
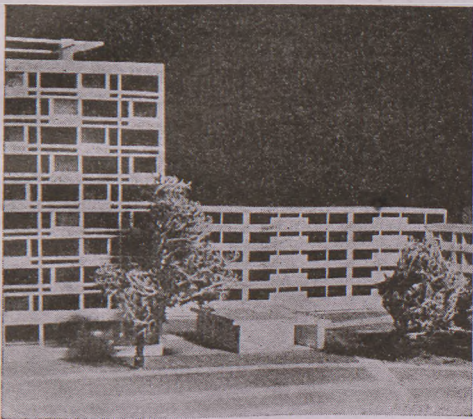

Elewacja zachodnia

Elewacja południowa

Zespół budynków mieszkalnych w Siemianowicach (k. Katowic)

Sytuacja zespołu budynków mieszkalnych w Siemianowicach

Autorzy architekci: **ANDRZEJ KOCIĘCKI i JÓZEF ŚWIĘCICKI**

Kubatura całości 47 000 m³.

A) Założenia ogólne:

Projekt przedstawia zespół trzech budynków mieszkalnych położony w centrum miasta na terenie wolnym, płaskim, otoczonym starodrzewem. Program zespołu obejmuje galeriowiec — 4 kondygnacje w orientacji płn.-płd., klatkowiec — 5 kond. i budynek trzytraktowy 2 kondygnacje o orientacji wsch.-zach.

Mieszkania zaprojektowano dla rodzin od 1 do 6 osób, przy tym oparto się o standard 11 m² powierzchni użytkowej na mieszkańca.

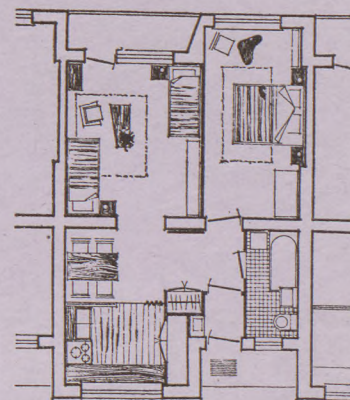
Program socjalny zespołu wypełnia parter budynku trzytraktowego. Mieszczą się tam garaże samochodowe, garaże motocyklowe, boksy na rowery i wózki dziecięce, mieszkanie dozorczy, biuro administracji, świetlica z wypożyczalnią książek oraz stacja trafo.

b) Budynek klatkowy: 4 sekcje oparte na ścianach poprzecznych wykonanych z żużłobetonu w przesuwnym deskowaniu. Stropy jak w budynku galeriowym. Ściany zewnętrzne z gazobetonu, z częściową okładziną zewnętrzną wykonaną z płyt barwnego, polerowanego lastrico.

c) Budynek szkieletowy: konstrukcja słupowa, wylewana o module 4,30×5,20 m. Parcia poziome w kierunku poprzecznym przeniesione przez ściany wiatrowe. Stropy jak w budynku galeriowym. Ściany zewnętrzne kurtynowe, wykonane z lekkich materiałów osłaniających i warstwy Iporki, częściowo licowanych płytami barwnego i polerowanego lastrico.

C) Wysokość kondygnacji we wszystkich budynkach 2,60 w świetle. Podłogi wykładzinowe z polichlorku winylu.

D) Instalacje. Teren uzbrojony w sieć wod.-kan., gaz, elektryczność. Ogrzewanie zespołu z centralnej kotłowni umieszczonej w budynku wysokim.

Budynek galeriowy. Mieszkanie dla 4-ch osób. Sień wejściowa — 1,43, wnęka licznikowa — 0,25, przedpokój — 3,36, aneks jadalny — 4,95, kuchnia — 5,25, kredens-spiżarnia — 1,08, szafa ubraniowa — 0,54, łazienka — 3,71, sypialnia — 12,50, pokój mieszkalny — 14,00. Razem pow. mieszkania — 47,07 m².

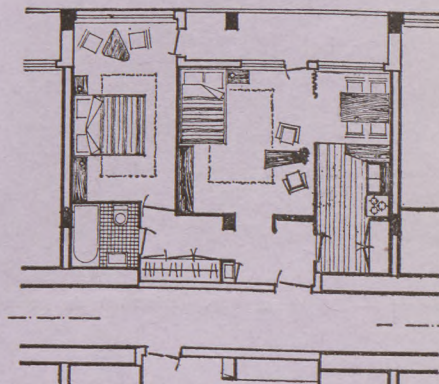
J. Ś.

Budynek klatkowy. Mieszkanie dla 6 osób. Przedpokój — 3,15, szafa ubraniowa — 1,23, kuchnia — 10,75, aneks jadalny — 4,51, pokój dzienny — 19,46, sypialnia — 10,42, sypialnia — 11,22, łazienka — 3,20, WC — 0,95, korytarz — 3,00. Razem pow. mieszkania — 67,87 m².

Mieszkanie dla 5 osób.

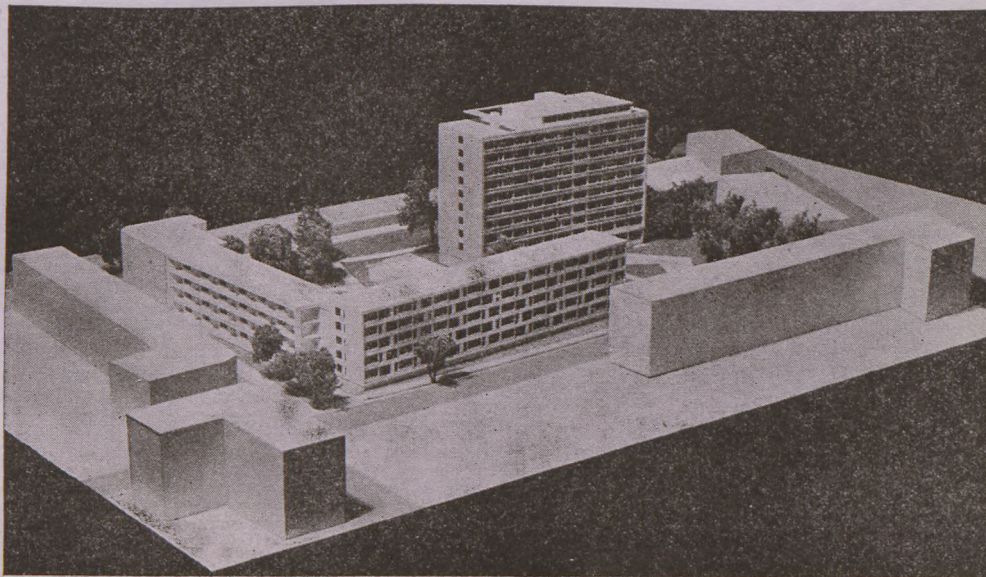
Przedpokój — 3,15, szafa ubraniowa — 1, kuchnia — 10,75, spiżarnia — 1,05, pokój dzienny — 19,46, aneks sypialny — 3,36, sypialnia — 10,42, łazienka — 3,04, korytarz — 2,08. Razem pow. mieszkaniowa — 54,54 m².

Budynek szkieletowy. Mieszkanie dla 4-ch osób. Przedpokój — 6,30, wnęka licznikowa — 0,25, szafa ubraniowa — 1,26, sypialnia — 13,09, pokój mieszkalny — 13,65, aneks jadalny — 3,80, kuchnia — 5,50, spiżarnia — 0,68, łazienka — 3,06. Razem pow. mieszkania — 47,62 m².

B) Konstrukcja i materiały:

a) Budynek galeriowy: konstrukcja murowa, oparta na ścianach podłużnych. Strop lekki, betonowany na rozpiętej między prefabrykowanymi beleczkami żelbetowymi łupinie z twardej płyty spłisnionej z podwieszonym od spodu suchym tynkiem wraz z izolacją akustyczną.

Blok mieszkalny dla rodzin dziecięcych

Konstrukcje i materiały zastosowano podobnie jak w budynkach opisanych wyżej, a koszt jednego mieszkania wyniósł 1.270 £ — 1.280 £. Dyskusje nad układem mieszkań dla starych ludzi wykazały, że należy jeszcze zwiększyć powierzchnię użytkową o ok. 1,8 m² i zmienić wymiarowanie szaf. Pokój dla gości odwiedzających mieszkańców małych mieszkań mieści się w budynku dla starych ludzi. Posiada on również jak i inne mieszkania osobne, zewnętrzne wejście, mały przedpokój z szafą na walizki, pokój mieszkalny o pow. ok. 13 m², na dwa miejsca sypialne oraz klozet z umywalką. Wyposażenie i umeblowanie pokoju jest własnością stowarzyszenia. Mieszkania dla osób samotnych znajdują się w budynku parterowym, niepodpiwniczonym, ustawionym ze względu na spadek terenu częściowo na podsypnym terenie (rys. 3, fot. 4, 8, 9), przez co do niektórych z nich wchodzi się po schodkach zewnętrznych.

Blok mieszkalny

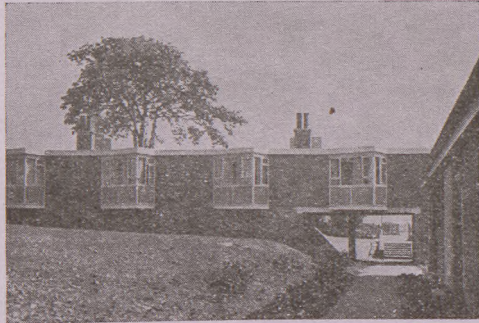
Mieszkania charakteryzują się brakiem wewnętrznych drzwi. Wchodzi się od strony wschodniej do małego przedpokoj, w którym wbudowane są różnego rodzaju szafy i schowki. Przy samych drzwiach wejściowych znajduje się komórka na odpadki. Mała kuchnia (4,1 m²) z pełnym wyposażeniem oraz z piecem ogrzewającym mieszkanie otwarta jest do pokoju mieszkalnego. Łazienka posiada prysznic z miejscem siedzącym, małą wannę i klozet. Wejście do pokoju mieszkalnego o pow. 19 m² jest osłonięte zastoną, która równocześnie kryje część sypialną z dużą wbudowaną szafą garderobianą, przez co duża część uzyskuje charakter pokoju mieszkalnego, grupująca się około kominka. Pokój ten posiada wielkie, nadwieszane okno o skośnych szybach, przez co otrzymuje on również południowe promienie słoneczne. Powierzchnia użytkowa całego mieszkania wynosi ok. 35 m², a koszt budowy jednego mieszkania wyniósł 1.105 £.

Architektura całego opisanego zespołu mieszkalnego wykonanego z czerwonej cegły, urozmaicona kolorowymi szklanymi podokiennikami, wprowadza nastrój pogodny, odróżniając się od szarej kamiennej architektury szkockiej. Okna o kolorowych, jasnych futrynach, zamknięte szarymi nadprożkami, umieszczone w płaszczyźnie ścian zewnętrznych, skromne gzymsy — podkreślają prostotę brył budynków. Polaka zwiedzającego ten zespół mieszkalny, poza bardzo dobrym wykonawstwem i stosowaniem nowych, u nas często nieznanymi materiałami, uderzają rów-

Wejście do mieszkań jednoosobowych. Na pierwszym planie projektant zespołu arch. J. Roy Mc Kee

niez inne sposoby projektowania mieszkań, wynikłe z innych niż nasza tradycja, z innego sposobu życia. I tak, chociażby dwupoziomowe mieszkania w blokach w Wielkiej Brytanii jest czymś całkiem normalnym i dawnym. A równocześnie stosowanie kominków, wydzielanie wewnątrz mieszkania, izolowanie się od sąsiadów stosując oddzielne wejścia do poszczególnych mieszkań już z ulicy, nawet brak połączeń pomiędzy poszczególnymi pokojami, czy też otwieranie drzwi „od ściany” — charakteryzują zamknięte życie Brytyjczyków, niezbyt chętnie przyjmujących gości w mieszkaniu, a chętnie oddzielających się w swoim pokoju od współmieszkańców. A równocześnie bielizna susząca się przed domem przypomina polskie współczesne budownictwo bez strychów, chociaż w omawianych budynkach w każdym mieszkaniu znajdują się suszarnie bielizny. Ale tradycja i w tym wypadku jest silniejsza niż nowe, często dobre pomysły architektów.

Dom dla pojedynczych osób, na prawo dom dla ludzi starych. Dojście piesze pod budynkiem

Budujący — architekt — wykonawca

Jednym z czynników efektywności inwestycji i ekonomiczności budowy jest stosunek budującego, zwanego u nas inwestorem, do spraw projektu i przebiegu procesu budowy: ich przygotowania, możliwości wprowadzenia zmian, czasu ich trwania itp. Dlatego będzie dla nas bardzo interesujący pewien dokument (dość już stary, bo datujący się z roku 1951), ale dzięki swej aktualności wciąż młody. Jest to oświadczenie, wydane przez Królewski Instytut Brytyjskich Architektów (R. I. B. A.) wspólnie z Krajowym Związkiem Przedsiębiorców Budowlanych (N. F. B. T. E.) pt. „Właściciel budynku i przygotowanie projektu przed rozpoczęciem budowy” skierowane do wszystkich władz państwowych, lokalnych i innych właścicieli budynków.

Otóż na podstawie wyników badań prowadzonych w Wielkiej Brytanii i USA — Król. Inst. Arch. Bryt. i Kraj. Zw. Przeds. Bud. doszły do wniosku, że należy położyć nacisk na znaczenie kompletnego przygotowania projektu przed rozpoczęciem budowy, co zapewni niewątpliwie oszczędności w kosztach budowy. Stwierdzono, że w USA architekci mają więcej szczęścia niż w W. Brytanii, jeżeli chodzi o przekonanie klientów o ważności następujących zasad:

1. projektowania przed rozpoczęciem budowy,
 2. ścisłego trzymania się raz ustalonego projektu.
- W USA należy oceniać fakt, że im dłuższy jest okres przygotowania projektu budowy, tym krótszy jest okres jego budowy. Znakomitą ilustracją rezultatów, jakie może dać należyte przygotowanie koncepcyjne projektu i przebiegu samej realizacji budowlanej, mogą być dwie fotografie znajdujące się w budowie budynku firmy Davis w New Yorku: jedna przedstawia stan prac o godz. 6,30 rano, druga o godz. 16,00 po południu. Obie fotografie wykonano tego samego dnia. Sześć specjalnie wyznaczonych brygad roboczych, liczących po 6 osób każda, rozpoczęło równocześnie w sześciu punktach budynku montaż 676 dwupiętrowych płyt ściany kurtynowej — i ukończyło montaż w ciągu jednego dnia. Lepszego dowodu dla głoszonej tezy chyba nie trzeba. (Dane o budowie i fotografii zaczerpnięto z artykułu C. E. Saundersa „Some Effects of Prefabrication on Post War Building” — The Structural Engineer, sierpień 1957 r.). Dalej czytamy w oświadczeniu, że warunkiem dobrze wykonanego projektu (przed rozpoczęciem budowy) jest całkowite wzajemne zrozumienie pomiędzy architektem i jego klientem, aby ten ostatni wiedząc, że wybrany przez niego architekt zna doskonale wszystkie ekonomiczne czynniki projektu, chciał usłuchać jego rad odnośnie rozmaitych rozwiązań, które nasuwają się w czasie projektowania każdego budynku. Z chwilą osiągnięcia obopólnego porozumienia i zaufania — klient i architekt mogą dokładnie ustalić rodzaj i zakres wymaganych usług. W tym celu klient musi przedstawić architektowi swoje wymagania i życzenia i określić sumę pieniędzy, które może wydać. Architekt musi mieć dostateczny okres czasu, aby rozważyć różne warianty projektu, które mogą być w danym wypadku odpowiednie i przygotować wstępne plany i ewentualnie perspektywiczne rysunki. Ważne jest, aby porozumienie, dotyczące dokładnych

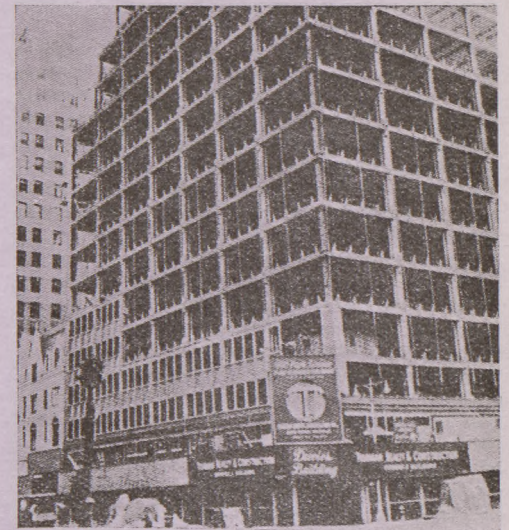
wymagań i życzeń klienta, było możliwie jak najdalej idące. Po osiągnięciu takiego porozumienia klient powinien być zobowiązany, możliwie jak najbardziej stanowczo, do niewprowadzania jakichkolwiek zmian, które przyjdą mu na myśl po niewczasie. Budujący musi sobie całkowicie zdawać sprawę z tego, że trzymanie się projektu uzgodnionego z architektem leży w jego własnym (klienta) interesie i że wszelkie odstępstwa od tego projektu i jego zmiany są źródłem opóźnienia, przykrości i straty dla obojga stron.

Sprawy oczywiste (i to nie nowe) na całym świecie wciąż przypominane! W tej samej Anglii w 1930 r., a więc 21 lat wcześniej, odbył się w Londynie międzynarodowy kongres budowlany, na którym podobnie określono w kilku punktach obowiązki budującego. Oto one:

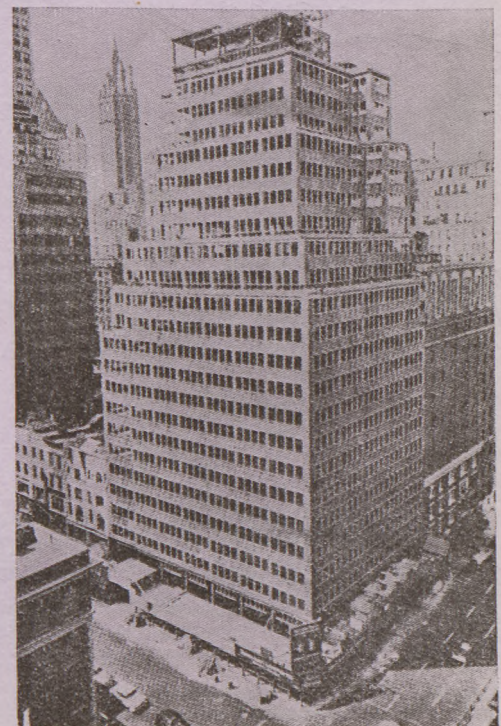
1. We wczesnym okresie powinien klient dostarczyć architektowi dokładnych informacji co do projektu jak i kosztu budowy.
2. Klient powinien współpracować z architektem i przedsiębiorcą przy rozwiązywaniu ewentualnych trudności oraz przy ujawnianiu możliwych oszczędności kosztów i czasu.
3. Klient powinien rozumieć, że z chwilą ustalenia projektu, planów i specyfikacji, nie może być większych odchyłań od nich i zmian nawet w szczegółach dekoracji, które spowodowałyby opóźnienie budowy lub ewentualne zakłócenie jej przebiegu.
4. Klient powinien zdawać sobie sprawę z tego, że brak współpracy z jego strony w zakresie wspólnej kontroli i zsynchronizowania poczynań architekta i przedsiębiorcy oznacza zaprzaczenie możliwości zmniejszenia kosztów budowy. Innymi słowy, klient płaci w rezultacie za brak porozumienia i współpracy.

Nauczmy się więc i my tych oczywistych prawd, wymagamy od innych ich respektowania i przede wszystkim — stosujemy się do nich sami.

(Z. K.)

Budynek firmy Davis w New Yorku w czasie budowy o godz. 6,30 i o godz. 16,00 tego samego dnia. (Rok 1957).

André Lurçat

Dla architekta każda zrealizowana budowa jest nie tylko rozwiązaniem nałożonych nań zadań, lecz również krokiem naprzód w rozwoju koncepcji jego twórczości. Jeśli spojrzeć na tę twórczość od strony ewolucji architektury, jest ona odpowiedzią na zadania konstrukcyjne, urbanistyczne i architektoniczne, jakie stawia przed nim epoka.

Rozpatrywane pod tym kątem prace urbanistyczne i architektoniczne, związane z projektowaniem i odbudową miast Maubege i Saint-Denis, są wynikiem poszukiwań właściwego rozwiązania konkretnych zadań. Przy tych pracach usiłowalem rozwiązać szereg problemów zarówno teoretycznych jak i praktycznych. Są między nimi problemy, nad rozwiązaniem których pracować powinien przede wszystkim architekt. Mam tu na myśli problemy o istotnym znaczeniu w architekturze i urbanistyce, a przede wszystkim problem organizowania przestrzeni w mieście.

Na organizację przestrzeni wpływa szereg takich czynników, jak charakter i zasady strefowania, układ zabudowy, rozmieszczenie brył i kubatur, sieć komunikacyjna i wreszcie — jako logiczny wynik — zagadnienie ekspresji, widoku i harmonijnego połączenia różnorodnych form.

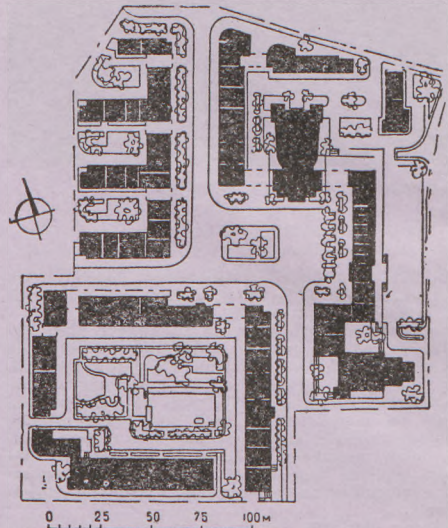
Pod tym kątem widzenia teoretyczne poszukiwania architekta powinny być dostosowane i powiązane z rzeczywistością. Tylko na budowie można sprawdzić swoje założenia oraz dowieść ich słuszności.

Stała kontrola własnych założeń może być zrealizowana wyłącznie w oparciu o zasadę dialektyczną — od teorii do praktyki i od praktyki do teorii. Wówczas tylko można je precyzować i poprawiać, nadając im charakter obowiązującego prawa.

Doświadczenia osiągnięte przy dwóch tak różnych co do programu i treści budowach, jakimi były Maubege i Saint-Denis, wykazują, z jaką giętkością architekt powinien stosować swoje założenia teoretyczne, aby odpowiadały rzeczywistości i uwzględniały rozliczne przypadki i trudności, wynikłe w trakcie realizacji konkretnego zadania. Należy podkreślić, że każdy z rozpatrywanych przykładów dzięki specyficznym elementom jest na swój sposób indywidualny.

Z powyższego wynika, że założenia teoretyczne nie mogą być stosowane w obu wypadkach według tej samej metody i że w każdym mieście założenia te muszą być powiązane z konkretnymi warunkami miejscowymi. To właśnie czyni założenia teoretyczne żywymi i swoistymi, nadając im oryginalność w poszczególnych przypadkach. W ten sposób teoria i praktyka oddziałują na siebie, dopełniając się i kontrolując wzajemnie.

Na podstawie przytoczonych przykładów będzie można objaśnić i sprecyzować szereg zasad, którymi należy się posługiwać przy opracowywaniu planu miasta lub

Maubege: śródmieście przed rekonstrukcją i po rekonstrukcji

dzielnicy. Przykłady te mogą się również przyczynić do ustalenia sposobu stosowania naszej metody w każdym konkretnym przypadku, z uwzględnieniem postawionych zadań.

W Maubege mieliśmy do czynienia z niewielkim prowincjonalnym miasteczkiem, prawie całkowicie zniszczonym podczas drugiej wojny światowej. W Saint-Denis zadanie dotyczyło budowy i zagospodarowania dużego miasta, dotychczas jeszcze nie w pełni zrealizowanego.

Już ta wstępna charakterystyka warunkuje indywidualne rozwiązanie, dotyczące organizowania przestrzeni w mieście oraz uwzględnienia specjalnych cech, jak: sposobu życia mieszkańców w tych miastach, komunikacji, rodzaju zabudowy, rozmieszczenia brył i kubatur w zespołach mieszkaniowych, uzbrojenia i urządzeń komunalnych, charakteru architektury, widoku i innych.

W istocie, w każdym przypadku występują specjalne zadania, wymagające różnorodnych rozwiązań.

Krótką analizą tych dwóch przykładów wykazuje, że niektóre założenia są podobne, inne zaś odmienne. Ponieważ jeden i ten sam autor sporządził założenia projektowe dla obu miast, przy porównaniu można znaleźć wspólne momenty. Niezależnie jednak od jednolitych założeń projektowych realizacja wykazuje, że swoiste cechy miast wymagają odmiennego podejścia przy ich rozwiązywaniu.

Na tym polega sens porównania tych dwóch przykładów. Każdy z nich zawiera elementy o charakterze przejściowym oraz elementy stałe, przy czym niektóre z nich są identyczne w obu przypadkach. Zadanie polega na uwzględnieniu w każdym przypadku cech takich jak klimat, teren, strefowanie, uzbrojenie, organizacja ruchu, rozmieszczenie terenów zielonych, budynków użyteczności publicznej oraz problemy wrażliwe architektoniczne. Jest rzeczą szczególnie ważną i istotną, aby zewnętrzny wygląd miasta odpowiadał warunkom życia mieszkańców.

Przykłady Maubege i Saint-Denis świadczą o tym, jak różne mogą być aspekty tego samego zadania. Jak wychodząc z jednakowych założeń teoretycznych można dać odmiennie rozwiązania projektowe. A wreszcie, jak w wyniku realizacji tych dwóch miast sformułowane zostały nowe tezy w dziedzinie teorii organizowania przestrzeni w miastach.

Najpierw rozpatrzmy przykład Maubege. Po raz pierwszy zdarzyło mi się realizować tak duże roboty. Należy podkreślić, że praca nad Maubege okazała się o wiele trudniejsza niż praca nad Saint-Denis. Przyczyną tego był fakt, że w Maubege w całej ostrości wystąpił problem własności prywatnej placów i budynków, podczas gdy w Saint-Denis wskutek specyficznych okoliczności zagadnienie to nie wystąpiło w ogóle.

Jak bowiem zaprojektować prawidłowo nowoczesne miasto w warunkach panującego systemu własności prywatnej ziemi, systemu stanowiącego nieprzeciętną przeszkodę dla racjonalnego rozwiązania planu miasta? Jak można było w warunkach Maubege zastosować nasze założenia teoretyczne, przyjmując za punkt wyjścia całkowite oczyszczenie terenu?

Zadanie to zostało rozwiązane przede wszystkim dzięki temu, że wszystkie tereny, na których podczas woj-

ny zabudowa uległa zniszczeniu, zostały scalone na mocy specjalnych przepisów prawnych.

Scalenie działek zostało dokonane pod wpływem nacisku na prywatnych właścicieli. Jak to się stało, że prywatni właściciele zgodzili się na pewne uszczuplenie swych praw na rzecz samorządu miejskiego?

Nie stało się to, oczywiście, w wyniku jakichkolwiek poczynań dyktatorskich ze strony budowniczych, jak by to mogło się wydawać na pierwszy rzut oka. Prywatni właściciele poszli na pewne ustępstwa, ponieważ udało nam się wykazać korzystne strony nowego projektu również i dla właścicieli działek. Pozwoliło nam to sporządzić racjonalny plan miasta zgodny z przyjętymi założeniami. Zadanie urbanisty nie polegało, oczywiście, na tym, aby korzystając z okazji, zastosować w praktyce jakieś abstrakcyjne założenie teoretyczne, lecz na odbudowie zniszczonego miasta w oparciu o konkretne potrzeby i konkretne warunki. Należy zwrócić uwagę na bardzo istotną okoliczność. Urbanista tylko wówczas zdoła wprowadzić w życie swoje koncepcje, gdy będą one zgodne z istniejącymi warunkami.

Tak więc, jeżeli zadaniem urbanisty jest zorganizowanie przestrzeni w mieście, powinien on stworzyć

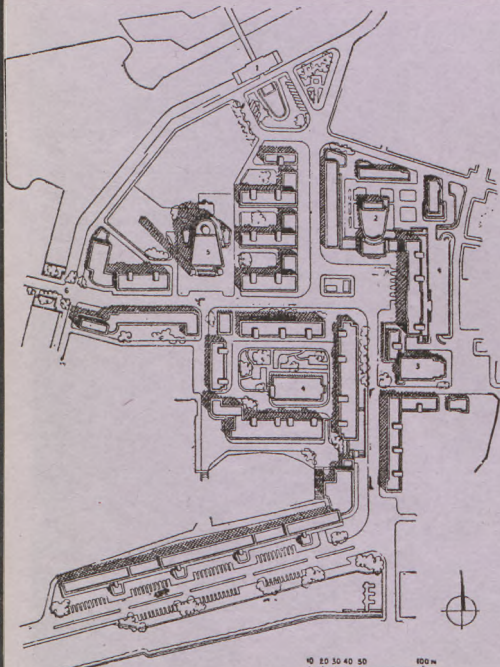
Maubege; widok zespołu mieszkaniowego w północnej części miasta

korzystną sytuację i walczyć o urzeczywistnienie swojej idei. Na tym polega sens realizacji w praktyce założeń teoretycznych.

Oczywiście, by stworzyć korzystną sytuację dla swobodnej twórczości, urbanista nie może nawet podświadomie ulec woli prywatnych właścicieli wznoszonych budynków. Urbanista powinien umiejętnie i kompleksowo rozplanować teren zgodnie z ogólnymi potrzebami miasta i rozwiązać w pierwszym rzędzie takie problemy, jak: układ zabudowy i komunikacyjny, rozmieszczenie budynków użyteczności publicznej i urządzeń komunalnych oraz architektoniczne zharmonizowanie całości. Na tej podstawie będzie można rozwiązać schemat miasta i inne elementy.

Studia nad układem miast antycznych wykazują, że były one budowane na jednakowych zasadach, a domy mieszkalne rozmieszczone były wzdłuż ulic. Nie-

*) Artykuł napisany dla miesięcznika „Architektura SSSR” — nr 3/1958

Maubege; plan zespołu mieszkaniowego w północnej części miasta; 1 — brama Monsa; 2 — teatr; 3 — kino; 4 — garaż; 5 — kościół

zależnie od tego, czy plan miasta był regularny lub nieregularny, czy miasto powstało w jednym czasie lub w różnych epokach, widzimy zawsze jednakową zasadę układu zabudowy i rozmieszczenia budynków, a mianowicie, zwartą zabudowę po obu stronach ulicy o różnym gabarycie i różnym charakterze architektonicznym każdego budynku.

Zachodzi konieczność ustalenia przyczyn trwałości tego systemu, który zachował swoją strukturę i jednolitość poprzez epokę niewolnictwa, feudalizmu i kapitalizmu.

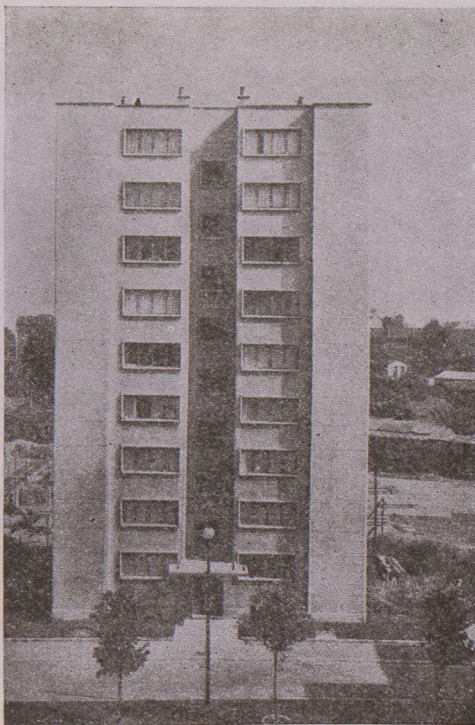
Szczegółowa analiza tych przyczyn wykazuje, że źródłem ich była własność prywatna terenów. Stąd pochodziło rozdrobnienie terenów i podporządkowanie interesów miasta tej anarchii. Tylko wąski pas terenów miejskich, ciągnących się wzdłuż ulic, mógł korzystać z takich udogodnień, jak sieć kanalizacyjna, wodociąg, gaz, elektryczność itp. Podejścia do działek i budynków tylko od strony ulicy.

Taki system podziału terenów miejskich był możliwy w warunkach prywatnej chałupniczej gospodarki, natomiast w warunkach ustroju kapitalistycznego system ten stał się ciężkim hamulcem dla rozwoju miasta, zwłaszcza wówczas gdy praca chałupnicza we własnym domu została zastąpiona pracą w fabrykach. Proces produkcyjny został uspołeczniony, ale prywatna własność terenów hamuje rozwój miast. Nie należy zapominać, że w ustroju kapitalistycznym prawo broni własności prywatnej, stanowiącej bazę strukturalną ustroju. Musimy się więc z tym liczyć i wynajdywać sposoby, aby czy to za zgodą osób zainteresowanych, czy też jakąś inną drogą — umożliwić całkowite lub choćby częściowe dysponowanie terenami miejskimi; następnie zaś tereny racjonalnie zaprojektowanej zabudowy powinny być podzielone między poszczególnych właścicieli działek.

Scalenie terenów przeznaczonych pod zabudowę, rozplanowanie budynków, stworzenie racjonalnego układu komunikacyjnego, trasowanie magistrali i rozmieszczenie budynków użyteczności publicznej, zastosowanie nowoczesnych metod wykonawstwa, i wreszcie, rozdzielenie działek budowlanych z pewnym uszczupleniem prawa własności na korzyść dobra ogólnego — wszystko to udało się przeprowadzić w Maubège.

Z kolei opowiemy o Saint-Denis, gdzie zadania i warunki były odmienne.

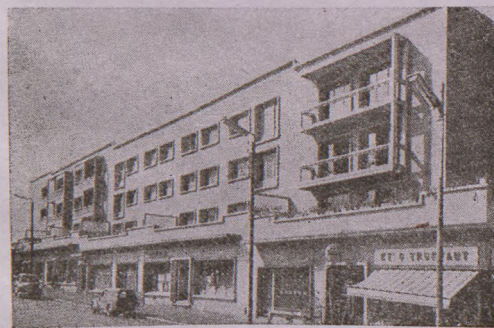
Sporządziłem ogólny plan tego miasta. Zniszczenia wojenne nie były duże, wobec czego nie można było całkowicie zmienić układu głównej sieci komu-

Saint-Denis: wieżowiec

Saint-Denis, widok wnętrza zespołu

abc — Maubège; widoki zabudowy od ulicy i od wnętrza

nikacyjnej. Należało ustalić zasady strefowania i przewidzieć perspektywiczny rozwój miasta, tak aby mogło ono się rozwijać w ramach rozsądnego planu. Należało również, co miało wielkie znaczenie, wybudować wiele mieszkań dla ludzi mieszkających w nieodpowiednich warunkach. Należało zaprojektować i wybudować szereg budynków użyteczności publicznej oraz szereg urzędów usługowych i socjalnych, niezbędnych z chwilą przesiedlenia mieszkańców.

Dokładna inspekcja miasta i jego otoczenia wykazała, że w północnej części znajdują się dość duże niezabudowane tereny. Ze względu na ich niską jakość nikt tam dotychczas nie budował, okoliczność ta nie mogła jednak być przeszkodą w zagospodarowaniu tych terenów. Opracowano projekt przewidujący uzbrojenie ich i wzniesienie tam racjonalnie rozplanowanych zespołów mieszkaniowych.

Przede wszystkim trzeba było uregulować sprawę własnościową, to jest umożliwić zarządowi miasta wykupienie tych terenów i ich zagospodarowanie. W ten sposób powstała możliwość rozbudowy i przebudowy miasta według nowych współczesnych zasad polegających na oderwaniu się od obrzędnej zabudowy wzdłuż ulic i zastosowaniu swobodnego układu zabudowy, prawidłowego rozmieszczenia kubatur, racjonalnej organizacji ruchu, wydzieleniu dużych terenów zielonych, dostępnych dla wszystkich mieszkańców.

Z powyższego wynika, że trzeba było wzniesić zespoły nowego typu, zaprojektować na przyszłość przebu-

downą starej części miasta i w miarę usuwania istniejących ruder przystąpić do zagospodarowania tych terenów według nowych zasad.

Polityka gruntowa stosowana w Saint-Denis w ciągu ostatnich lat dziesięciu stworzyła szerokie perspektywy dla działalności urbanistów. Wytyczne projektu miały na celu racjonalne zorganizowanie przestrzeni na północnych terenach miasta. Było to możliwe dzięki temu, że gospodarzem terenów został zarząd miejski. Autor mógł stosować swoje założenia i dysponować trzema przestrzennymi wymiarami. W nowej dzielnicy kubatury zostały prawidłowo rozplanowane, budynki dobrze zorientowane i otoczone powietrzem. Różnorodność architektury została wzbogacona przez wkomponowanie w zabudowę mieszkaniową budynków socjalnych i użyteczności publicznej.

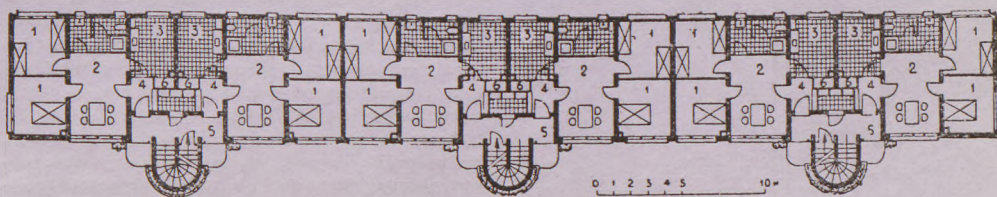
Analiza projektów Maubège i północnych dzielnic Saint-Denis wykazuje, że wychodząc z jednakowych założeń uzyskano odmienne rozwiązania.

W Saint-Denis głównym zadaniem było stworzenie dzielnic mieszkaniowych odpowiednio wyposażonych w urządzenia usługowe. W Maubège należało się liczyć z zakorzenionymi tradycjami miasta handlowego, z koniecznością zlokalizowania prywatnych pomieszczeń handlowych w domach mieszkalnych. W Saint-Denis usługi handlowe są wyraźnie oddzielone od domów mieszkalnych i każdy rodzaj usług ma swój odrębny wyraz.

Teraz porównamy szereg następujących po sobie etapów realizacji zespołów w Saint-Denis, aby zrozumieć, w jaki sposób praktyka koryguje założenia teoretyczne, posiadające niekiedy abstrakcyjny charakter. Rzecz jasna, że w każdym poszczególnym przypadku warunki miejscowe wpływały a nawet dyktowały przyjęte rozwiązania. W zespole Fabiana rozmieszczenie kubatur nie jest tak wyraziste jak w zespole Pawła Langevin. W dzielnicy Fabiana dysponowaliśmy wydłużonym i zacieśnionym terenem. Z powodu dużej gęstości zaludnienia i równoległego usytuowania budynków rozmieszczenie brył pod względem urbanistycznym nie było korzystne. Spróbowałem urozmaicić to przymusowe rozplanowanie kubatur przez zróżnicowanie wysokości budynków i różnorodności ich kształtów oraz przez wkomponowanie małych brył, kontrastujących swoją wielkością.

Saint-Denis: dom mieszkalny widziany od frontu i od tyłu

Saint-Denis; widok i rzut parteru budynku mieszkalnego: 1 — pokoje sypialne; 2 — pokój dzienny; 3 — kuchnia; 4 — przedpokój; 5 — daszek nad wejściem; 6 — wbudowane szafy

Saint-Denis; fragment zespołu mieszkaniowego

W zespole imienia Pawła Langevin rozporządzałem większym i bardziej przestrzennym terenem; umożliwiło to większe urozmaicenie kompozycji przestrzennej, pomimo że ze względów ekonomicznych należało odstąpić od ostrych kontrastów kubaturowych, jakie daje mieszana zabudowa, w której obok małych budynków występują wieżowce i długie wielosegmentowe budynki.

Zorganizowanie przestrzeni w zespole imienia Pawła Langevin umożliwiło poznanie tego, co rozumiem pod prawidłowym rozmieszczeniem kubatur na określonym terenie. Zastosowane rozstawy między budynkami i wolna niezabudowana przestrzeń przystosowane są do potrzeb człowieka. Skala człowieka wyrażona jest w rozmiarach wolnej przestrzeni, dzięki czemu człowiek czuje się częścią kompozycji urbanistycznej. W zespole Fabiana skalę tę uzyskano za pomocą niewielkich przybudówek do dużych kubatur — wjazdów do garaży. Kubatura budynków nigdy nie powinna się kłócić ze skalą człowieka, nie powinna przygniatać go swoją masą. Doświadczenie wykazuje, że czasami pewne rozwiązania oddziałują silnie na przyjęte założenia, na idee.

Przebywamy dialektyczną drogą od teorii do praktyki i od praktyki do teorii w celu skorygowania omyłek i założeń teoretycznych, sprawdzenia ich w praktyce, ulepszenia treści, a w rezultacie i jakości. Wnikliwa analiza układu starych miast umożliwia ustalenie różnicy między sposobem ich rozplanowania a nowymi założeniami, opartymi na współczesnych możliwościach naszej epoki i na perspektywach dalszego rozwoju.

Metoda rozmieszczenia budynków wzdłuż ulic prowadzi do monotonii w organizacji przestrzennej miasta. Wystarczy popatrzeć na zdjęcia lotnicze starych miast, aby się przekonać, do czego doprowadza obrzeźna, zwarta zabudowa wzdłuż ulicy.

Tego rodzaju zabudowa daje w rezultacie zamkniętą przestrzeń, w której tylko środkowa część jest niezabudowana, przestrzeń zacięśniona otaczającymi ją wysokimi ścianami, gdzie zieleń rośnie z trudem, przy czym tylne elewacje, nie powiązane z ulicą, są zaniedbane zarówno pod względem architektonicznym jak i konserwacyjnym. Bardzo rzadko spotyka się duże wnętrza, które mogłyby być właściwie zagospodarowane, wyposażone i zazielenione. Tylko nieliczne zespoły mieszkaniowe sprawiają dodatnie wrażenie, są dobrze zagospodarowane i przewietrzane, ale i te wyjątkowe zespoły mogą być właściwie wy-

korzystane tylko przy rozsądnej eksploatacji i systematycznej konserwacji. Tego rodzaju zespoły znajdują się z reguły w rękach prywatnych właścicieli. W konkluzji możemy stwierdzić, że system zabudowy, który istniał od wielu wieków i istnieje obecnie, na szczęście, nie wszędzie nie wykorzystuje w pełni przestrzeni miasta, lecz tylko w dwóch wymiarach.

Dlaczego w dwóch wymiarach? Dlatego, że w większości przypadków mieszkańcy miast biorą pod uwagę tylko dwa wymiary, które wyznaczają elewację frontową, a mianowicie — jej długość i szerokość. Zabudowa w głąb jest brana pod uwagę tylko w tych wyjątkowych przypadkach, kiedy architekci nie ogranicza się tylko do rozwiązania frontowej elewacji i nie uważa za konieczne wyeksponowanie jej za wszelką cenę.

Prawie wszystkie budynki w starych miastach komponowane były pod kątem frontowej elewacji, a przy zwartej zabudowie obrzeźnej bryła budynku była wprost nieuchwytna. Przestrzeń miejska jest tam rozwiązana w postaci liniowych perspektyw i niezabudowanych terenów; ale wykorzystanie tych terenów jest na ogół bardzo ograniczone, gdyż otoczone są budynkami, rozmieszczonymi wzdłuż ulic i wokół placów.

Przestrzeń miejska nie przedstawia w tym przypadku logicznie powiązanych ze sobą elementów, które dopełniają się wzajemnie i tworzą jedną całość; jest raczej sumą sprzecznych i niezależnych elementów, które nie mogą tworzyć zharmonizowanej, jednolitej kompozycji. Różnorodność interesów odbija się na charakterze miasta, na jego strukturze i wyglądzie.

Rzecz jasna, że te sprzeczności stanowią istotny hamulec w rozwoju miasta i ograniczają działalność urbanisty. Urbanista mógłby tu zastosować racjonalne założenia, które zapewniłyby lepszą pod względem użytkowym i estetycznym organizację przestrzeni w mieście, czyli mógłby wypełnić swoją podstawową funkcję tylko w tym przypadku, gdyby jego możliwości dyspozycyjne były istotnie rozszerzone.

Jakież to są możliwości, którymi trzeba dysponować, aby móc pracować mądrze, aby nadać zarówno starym, rekonstruowanym jak i nowo wznoszonym miastom pełnowartościową strukturę, umożliwiającą zmianę i ulepszenie warunków mieszkaniowych i pozwalającą na stworzenie nowego wyglądu miasta? Jakimi uprawnieniami trzeba dysponować, aby można było jak najlepiej zorganizować przestrzeń w mieście?

Przede wszystkim należy zapewnić swobodne dysponowanie terenami miejskimi, aby móc operować nie tylko dwoma wymiarami — szerokością i wysokością — lecz trzema wymiarami przestrzennymi — wysokością, szerokością i głębokością. W tych 3 wymiarach porusza się i żyje człowiek, te 3 wymiary pozwalają wykorzystać wszystkie możliwości w urbanistyce i architekturze.

Dzięki trzeciemu, tak bardzo istotnemu wymiarowi, jakim jest głębokość, będzie można swobodnie kształtować perspektywy w mieście i to w dowolnych kierunkach. Będzie można różnorodnie rozmieszczać budynki, orientować je jak najwłaściwiej, otoczyć zielenią i zaprojektować niezbędne podejścia, upiększyć wszystkie wnętrza bloków i dziedzińce, które dotychczas są raczej szkodliwe dla zdrowia ludności. Można będzie również jak najracjonalniej zorganizować układ funkcjonalny i odsunąć sieć komunikacyjną od budynków mieszkalnych. I wreszcie, w warunkach swobodnej dyspozycji terenami będzie można

właściwie lokalizować budynki socjalne i urządzenia użyteczności publicznej.

Tylko swobodna dyspozycja gruntami otwiera szerokie perspektywy dla twórczej działalności architekta. Dysponujemy niezbędnym zasobem danych potwierdzających wyrażone tu myśli i świadczących o ich realności. Czy istnieje możliwość praktycznego urzeczywistnienia tych założeń, których niezbędność została wykazana, założeń opartych na danych statystycznych, biologicznych i psychologicznych?

Przykłady Maubege i Saint-Denis, jak zresztą wielu innych miast, wykazują, że takie możliwości, aczkolwiek bardzo ograniczone, istnieją. Trzeba je umieć znaleźć i w każdym przypadku dążyć do uzyskania maksymalnego efektu.

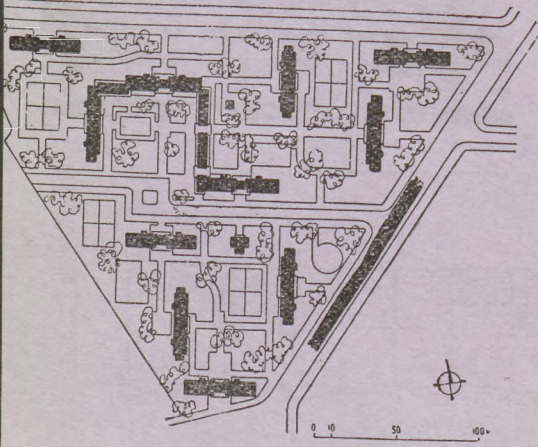
Tak więc w Maubege, dzięki skomunalizowaniu terenów, udało się stworzyć zespół, w którym poczyniono pierwsze kroki w kierunku nowoczesnej urbanistyki, wyrażającej się w nowoczesnym sposobie rozmieszczenia budynków i w lepszym wykorzystaniu trzech wymiarów przestrzeni miejskiej. Oczywiście, nie wszystkie zrealizowane zespoły są wzorowe z punktu widzenia założeń naukowej urbanistyki.

Omawiane tu realizacje urbanistyczne są widomym dowodem dążności ludzkiej do prawidłowego organizowania przestrzeni w swoich miastach, dążności wypływającej nie tylko z zamiłowania człowieka do harmonii, ale przede wszystkim z faktu, że stare miasta nie są już dostosowane do potrzeb życia, i niestety, nie mogą być ulepszone bez zasadniczej rekonstrukcji. W budownictwie nowe zespoły mieszkaniowe stanowią wyraz naszych możliwości technicznych, które znalazły wreszcie zastosowanie. Wprawdzie możliwości te nie są jeszcze w pełni wykorzystane i powinny być w szerszym zakresie wprowadzane, powodują bowiem radykalne zmiany w poziomie życia ludzi. Nikt nie wątpi, że miasta, które będą przebudowane i zagospodarowane w myśl wymienionych zasad i możliwości, przy pełnym uwzględnieniu potrzeb mieszkańców, będą przedstawiać obraz, jaki trudno sobie dziś wyobrazić. Niestety, przez długi jeszcze czas będą stosowane, rzecz jasna, przestarzałe schematy i systemy, przeżytki utrzymujące się na skutek struktury naszego społeczeństwa i zakorzenionych nawyków.

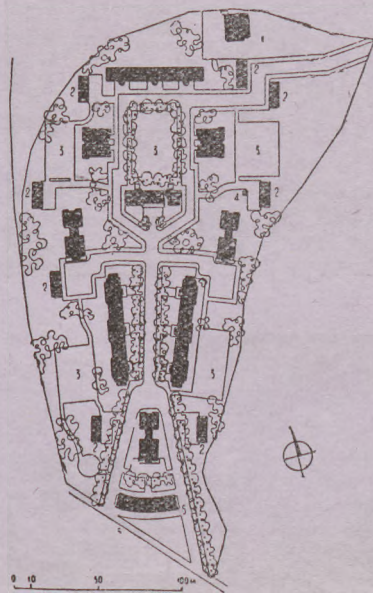
Czy można więc dzisiaj — w świetle wykonanych prac stanowiących wyraz postępu w strukturze i wyglądzie miast — przedstawić sobie, jak miasta te będą się rozwijać w najbliższej przyszłości?

Oczywiście tak. Podstawowa zasada rozmieszczenia budynków mieszkalnych wzdłuż ulic, ta najistotniejsza cecha strukturalna starych miast, została już odrzucona przynajmniej w większości przypadków. Rzecz jasna, zasady tej nie można całkowicie przekreślić, ponieważ w niektórych okolicznościach tego rodzaju zabudowa jest dopuszczalna. Zasady rozmieszczenia budynków w mieście powinny przewidywać dużą różnorodność. W Maubege i Saint-Denis zastosowano różne układy zabudowy.

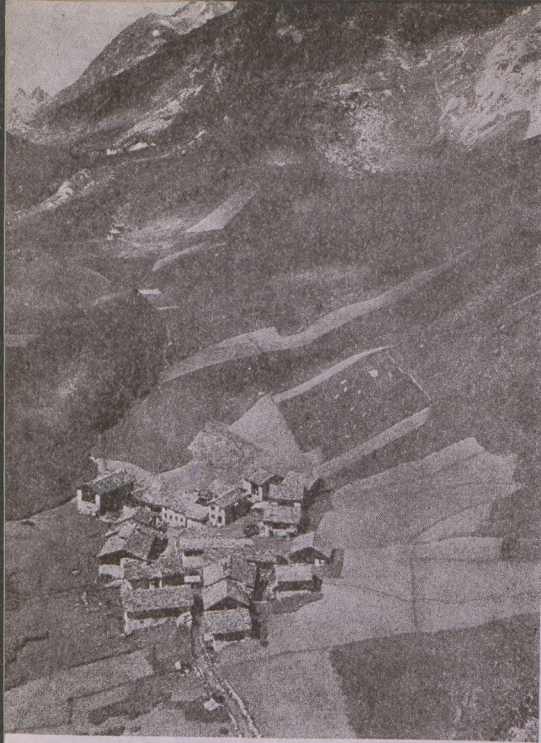
Zmiana systemu rozmieszczenia budynków wymaga zrewidowania zasad projektowania sieci komunikacyjnej. Przy stosowaniu trzeciego wymiaru „w głąb” odpada sztywność układu komunikacyjnego. W zależności od charakteru ruchu, arterie, małe uliczki,

Saint-Denis; plan zespołu mieszkaniowego o 250 mieszkaniach

Saint-Denis; plan zespołu mieszkaniowego o 310 mieszkaniach; 1 — kotłownia; 2 — garaże; 3 — placiki zabawowe dla dzieci; 4 — transformator; 5 — sklepy

Wieś góriska Cravasalvas koło Maloja

rodzimą architekturę, można na minimalnej przestrzeni tego kraju zebrać maksimum wiadomości. W konstrukcji Szwajcarzy dotarli do granic, które my dziś na nowo odkrywamy. Posługując się prostymi zasadami estetyki, potrafili oni wykonać projekty, przy których powstałe gdzie indziej wydają się mdłe i niezdecydowane. Chodzi tu o tworzywa rodzime. Sposób, w jaki materiały te są tutaj stosowane, będzie, miejmy nadzieję, bodźcem dla innych narodów.

Profesor Mies van der Rohe w swoim inauguracyjnym przemówieniu, które w roku 1938 wygłosił jako dyrektor instytutu technologicznego stanu Illinois, powiedział: — „Prowadźmy naszych studentów do pracy, twórczej drogą dyscypliny materiałowej, poprzez funkcję. Wprowadźmy ich w świat zdrowych metod budownictwa, w którym każde uderzenie siekiery ma swoje znaczenie, każdy cios dłuta — swój wyraz... Gdzie można znaleźć większą przejrzystość konstrukcji niż w starych drewnianych budowlach? Czy spotykamy gdzie indziej większą jednolitość materiału, konstrukcji i formy? Tu właśnie nagromadzona jest mądrość całych pokoleń. Jakież wycucie materiału i moc wyrazu kryje się w tych budowlach! Ile piękna i ciepła zawierają one w sobie! Wydają się one być echem dawnych pieśni... A budownictwa w kamieniu? Jakże naturalnym uczuciom daje ono wyraz! Jakże trafne wycucie materiału! Jak pewnie wykonano w nich wiązania! Ile tam zrozumienia, gdzie można użyć kamienia, a gdzie nie można! Gdzie znajdziemy większą różnorodność konstrukcji? Gdzie więcej naturalnego zdrowego piękna? Z jaką łatwością układano belkowane stropy na tych starych kamiennych murach i z jakim wycuciem wycinano w nich otwory drzwiowe!... Czyż można znaleźć lepsze przykłady dla młodych architektów? Gdzie poza tym mogliby oni uczyć się prostego i zdrowego rzemiosła, jak nie od tych bezimiennych mistrzów?..”

Oto mapa Szwajcarii z podziałem na tereny zamieszkałe przez ludność mówiącą po francusku (zachód), niemiecku (punktiki), włosku (oznaczenie ciemne) i romańsku (kratka).

Kanton walijski (Valais). Śpichrz na zboże ze składem narzędzi u dołu. Góra przeznaczona jest na skład żywności i magazyn ogólny. Często w kantonie walijskim składowanie odbywa się w budynku stanowiącym własność gminy — tak jak istnieją wspólne lasy i pastwiska w niektórych rejonach Alp.

Liczne składy i spichrze mają obszerne ganki na wysuniętych wspornikach używane jako suszarnie zboża.

Wszystkie budynki takie jak magazyny, spichrze i stodoły są oddzielone od kompleksów mieszkaniowych, gdyż w rejonach uprawy pszenicy domy skupiają się przeważnie we wsiach, a budynki gospodarcze rozmieszczone są na skraju pól uprawnych. Rolnik walijski ma zawsze dwa magazyny, jeden na zboże, drugi na chleb, ser i suszone mięso — podstawowy pokarm ludności. Czasami piecze się zapas chleba na całe miesiące, osiąga on wówczas twardość skały!

Urocze, otoczone murami, podcienione miasto Morat, jedno z najlepiej zachowanych w Szwajcarii, wykazuje wyraźnie wpływy francuskie, charakterystyczne dla budowli miejskich tego rejonu. Wsie położone z dala od arterii komunikacyjnych mają wygląd bardziej pierwotny i posiadają mniej cech stylowych.

Od kwiecistych i wybujałych tradycji pluszowej ery wiktoriańskiej i romantycznego „stylu alpejskiego” — w latach 30-tych bieżącego stulecia zwrócili się Szwajcarzy ku logice, wygodzie i wstrzemięźliwemu pięknu współczesnej architektury, ulegając początkowo wpływom sąsiadów. Nowa twórczość Szwajcarii stopniowo krzepła i dojrzewała. Dziś faktycznie wszystkie nowe budynki użyteczności publicznej i większość prywatnych mają charakter współczesny. Mało jest krajów na świecie mogących się pochwycić takimi osiągnięciami w architekturze jak Szwajcaria. Aczkolwiek wyczuwa się w nich pewną oschłość, to jednak szwajcarskie zrozumienie skali i ludzkiego modułu, plastyka w detalowaniu, wysoka jakość wykonawstwa i stosunek do przyrody stawia je na najwyższym poziomie architektonicznym.

Szwajcaria odziedziczyła na każdym kilometrze kwadratowym więcej złej architektury niż jakikolwiek inny bez wątpienia kraj na świecie. Brzegi jej jezior i uzdrowiska górskie są obficie udekorowane „torami ślubnymi” z przybraniem z kutego że-

laza, a romantyczne ustronia przekształcone są na hotele i zajazdy. Przy jej bocznych drogach aż się roi od przestylizowanych pamiątek starego świata, które mogłyby wprawić w zachwyt nawet najbardziej fanatycznych uczniów Walpole'a i Rousseau. Ukształtowana rękami ludzkimi część krajobrazu aż dyszy od „nastroju”, lecz to rodzime jest tak olśniewające, otaczająca przyroda tak pobudzająca natchnienie, a czynniki wywołujące irytację tak zastąpione kwiatami i flagami, że ostatecznie przyroda tryumfalnie góruje nad wszystkim.

Ta atmosfera przyozdobiona kwiatami i chylącą się do upadku architektury, aczkolwiek zanurzonej w ukwieconej przyrodzie, wydawałaby się początkowo nieodpowiednią oprawą dla bardziej powściągliwych i logicznych linii współczesnych projektów. Atoli Szwajcarzy wkrótce zrozumieli, że ich kapitał naturalny, niezrównany scenariusz, domaga się przejrzystej, odpowiadającej otoczeniu architektury, a nie czegoś wywrózonego z lektury przy szklance herbaty, lub wyrwanych na chybił trafił urywków z uniwersalnego sennika dla romantyków architektury

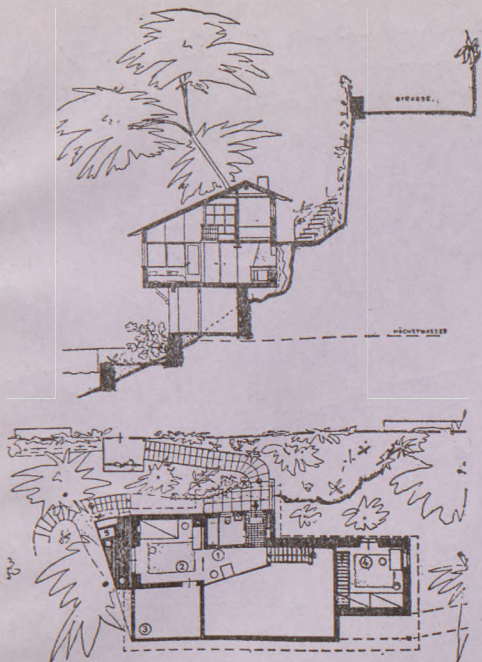
Pierwsze, nieliczne budynki współczesne dały ciężko pracującym Szwajcarom pewne wskazówki co do tego, czego można się po nich spodziewać. A gdy następnie wybudowali oni jasne, słoneczne szkoły i uznali je za dostosowane, nie do ambicji gminy, lecz do potrzeb dzieci, gdy postawiono domy czynszowe z przystępnymi cenami komornego, gdy wzniesiono proste i szczerze w wyrazie kościoły, a na zboczach gór zaczęły się pojawiać wielkie sanatoria z obszernymi balkonami, przyciągając ku sobie cały świat — wówczas przestano mówić o tym, że Szwajcarzy w dalszym ciągu popierają tradycyjne niekonsekwencje budowlane.

Mieszkalnictwo szwajcarskie, dążące do zachowania skali i mas w możliwie niewielkich rozmiarach, położyło nacisk na planowanie wolnostojących 2 lub 3-kondygnacyjnych budynków na przedmieściach i wyższych wyposażonych w windy obiektów w samym centrum miasta. Białe tynki zewnętrzne, pochylone, kryte czerwoną ceramiką dachy, okiennice i liczne ukwiecone balkony — oto cechy charakterystyczne słusznych, lecz rzadko kiedy wydatnie różniących się między sobą rozwiązań.

Od roku 1943 połowę mieszkalnictwa w całym kraju subsydiuje państwo. Pomoc ta wynosząca średnio około 1/3 kosztów budowy jest bardzo istotna, gdyż szybko wzrastające i zmienne koszty wykonawstwa poważnie zmniejszyły budowę domów mieszkalnych o niskich czynszach.

Domek weekendowy niedaleko Ascony. Skłonność Szwajcarów do spędzania „week-end'ów” w uroczych zakątkach górskich lub nad jeziorami tłumaczy się łatwo na przykładzie tego pięknie położonego domu na szwajcarskim brzegu Lago Maggiore. Obrócony ku południowi dom stoi na 45-procentowym zboczu tuż nad linią wysokiego poziomu wód na jeziorze, z dala od hałasów i zgiełku arterii komunikacyjnych.

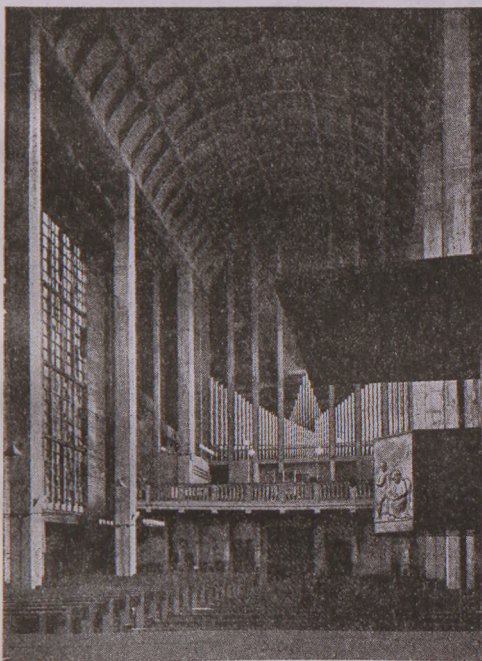

Wielki urok budynku wypływa nie tylko z jego wnętrza lecz również z elementów zewnętrznych — od pomostu tworzącego przystań dla łodzi do małej altany znajdującej się przy domu od strony wschodniej. Projekt jako całość znakomicie kojarzy się z otaczającą przyrodą.

*

Revolucja w architekturze sakralnej miała miejsce w latach 20-tych bieżącego stulecia najpierw we Francji i w Niemczech. Od tego czasu Szwajcaria wzniosła cały szereg współczesnych budowli kościelnych. Jest to dziś bodaj jedyny kraj na świecie, gdzie tradycyjne formy budowlane w nowych kościołach zostały zupełnie zarzucone.

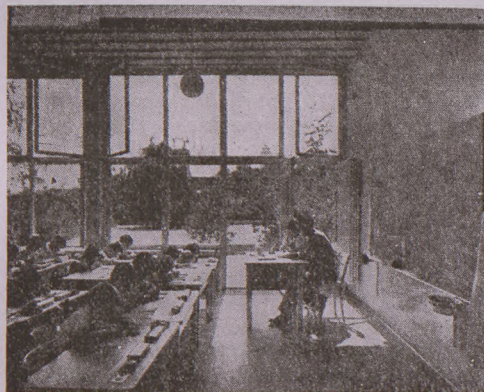
Formy nowe nie osiągnęły jednak jeszcze stanu nienaruszalnej doskonałości. Wiele kościołów Szwajcarii trąci jeszcze ubóstwem i rutyną. W każdym razie sprawa weszła w fazę decydującą i Szwajcaria może bez wątplenia rościć sobie prawo do tytułu najbardziej żywotnego warsztatu architektury kościelnej dzisiejszych czasów.

Kościół św. Antoniego jest jedną z większych świątyń w Europie, a po wybudowaniu w r. 1927 stał się niezwykle silnym bodźcem do wskrzeszenia całej szwajcarskiej architektury kościelnej. Był to pierwszy konsekwentnie wykonany przykład architektury współczesnej w całym kraju, stanowiący punkt zwrotny w architekturze kościelnej i świeckiej.

Chociaż widoczne są w nim ślady Perret'a (Perret był bliskim przyjacielem Moser'a i kilka lat przedtem wykonał swój kościół w Raincy), to jednak kościół św. Antoniego góruje nad wszelkimi zewnętrznymi wpływami równie przekonująco, jak przed 20 laty. Jest to odważna wypowiedź bez ostronek w nieotynkowanym betonie, o imponującym wyrazie i podniosłym nastroju.

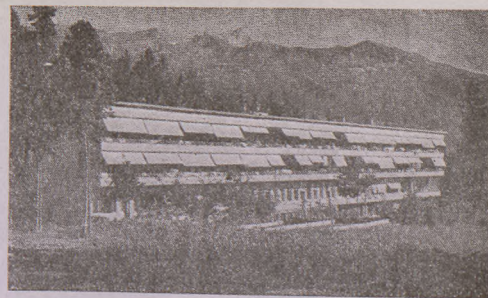
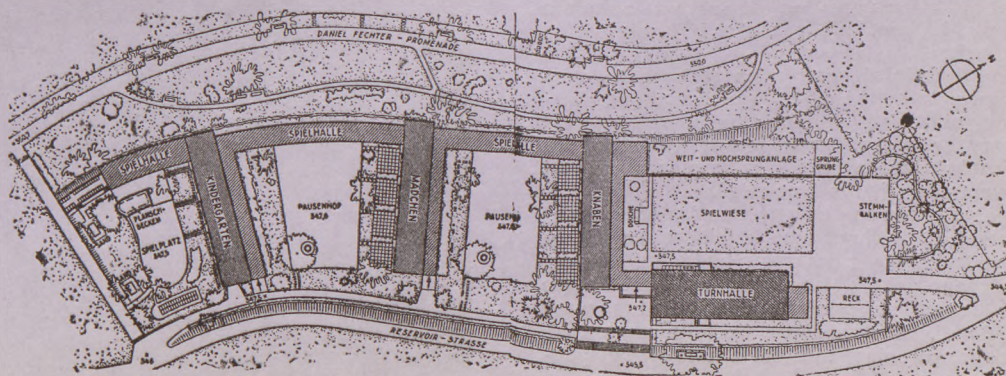
Największy udział w szwajcarskim szkolnictwie mają szkoły podstawowe. Chociaż wzniesiono szereg pięknych szkół wyższych i kolegiów, to jednak wykonano je przeważnie z zachowaniem starych form. Tymczasem w odniesieniu do młodszych roczników szkolnych pedagogika szwajcarska wprowadziła nowe poglądy na wychowanie. Za zadanie postawiono sobie stworzenie modelu najmniejszego gospodarstwa uzasadnionego typu szkoły. Największe zapotrzebowanie jest na budynki trzy- lub cztero-klasowe, położone w sąsiedztwie siedzib mieszkalnych, a jeśli jednostka taka nie wystarcza na pomieszczenie wszystkich dzieci, to powiększa się ją przez dodanie drugiej jednostki szkolnej na tej samej działce. Dostosowana do dzieci skala i przyjazny swojski wygląd zastąpiły tu imponujące masy i napuszone fasady dawnych budowli.

Szkoła Bruderholz w Bazylei, architekt Hermann Baur. Jedną z najbardziej nowatorsko zaplanowanych szkół w Szwajcarii i jedną z tych, które wywarły silny wpływ na teorię wychowawczą. Wzniesiono ją w roku 1939. Z powodu wojny nie doszło do budowy innych szkół opartych na tym samym planie pawilonowym. Pomieszczenia klasowe mają w świetle wysokość 12 stóp, korytarze nie wiele więcej ponad 8 stóp, co umożliwia przestrzalne przewietrzanie i dwustronne oświetlenie. Jak widać z fotografii, ściana od ogrodu jest niemal wyłącznie z szyb szklanych, podzielonych poziomo na dwie części. Wentylację zapewniają przede wszystkim skrzydła górne, gdyż one pozwalają na wymianę powietrza bez przeciągów, przez wysoko położone okna w przeciwległej ścianie.

Korytarz szkolny typowy dla większości szkół szwajcarskich ma ściany z wieszakami na ubrania. Dzieci są częściej wypuszczane na dwór niż w szkołach amerykańskich i z tej przyczyny otwarte wieszaki są znacznie wygodniejsze i tańsze od szafek na ubrania.

Rzut szkoły

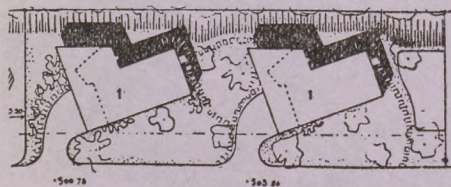
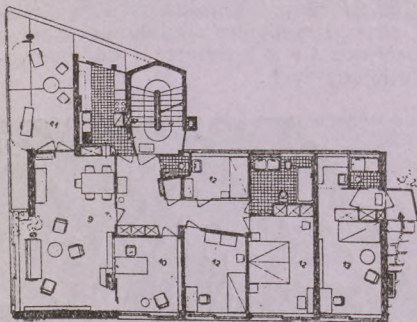
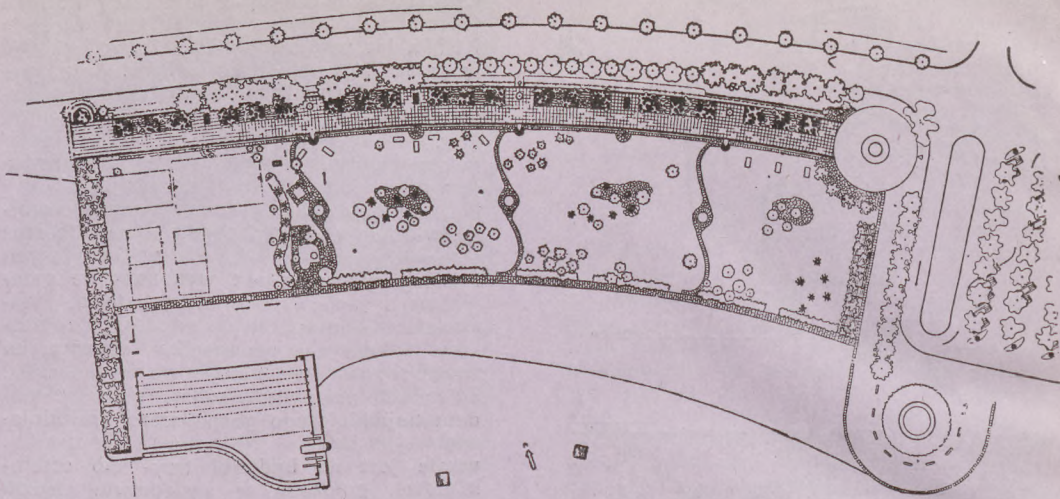
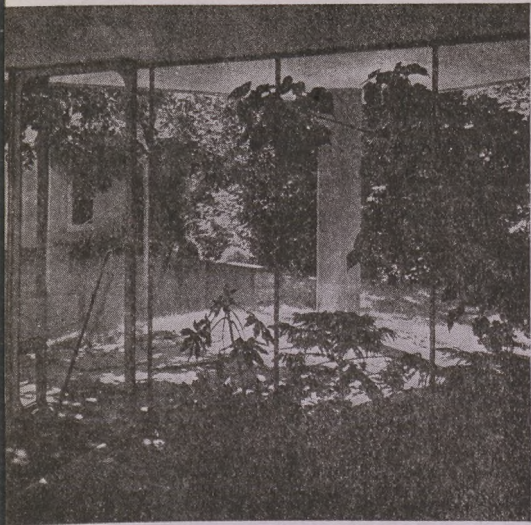
Góra, sanatorium Valaisain, Montana, Raymond Wander architekt. Sanatorium, jedno z ostatnio wykonanych w tym rejonie, przewidziane jest na 120 łóżek dla zaawansowanych gruźlików

Położenie 4 400 stóp nad poziomem morza, w najjaśniejszej, najbardziej nasłonecznionej, najzdrowszej części Szwajcarii, ze wspaniałym widokiem na dolinę Wallis z najwyższymi alpejskimi szczytami (Matterhorn i Monte Roba w kierunku południowym). Niezwykle szerokie balkony (7'4") umożliwiają cyrkulację lekarzom i pielęgniarce również przy rozstawionych leżakach. Nawet gdy pacjenci znajdują się w swoich pokojach, szerokie okna i porte-fenetry zapewniają im rozległy i piękny widok.

Specjalny nacisk położono na izolację dźwiękową, aby do minimum zredukować hałas przedostające się z korytarza i od przewodów instalacyjnych.

Budynek „Bleicherhof” w ZÜRICHU, architekt profesor O. R. Salvisberg. Ten biurowy budynek, ukończony w 1940 roku, jest ostatnim dziełem profesora Salvisberga, który jest nie tylko wyróżniającym się architektem, ale jednocześnie i wychowawcą wielu przedstawicieli obecnego pokolenia architektów w uniwersytecie technicznym. Płodna twórczość Salvisberga przejawiała się we wszystkich odmianach nowoczesnej architektury Szwajcarii, poczynając od surowych przykładów w betonie wzmiankowanych w przedmowie, a kończąc na tym wysoce plastycznym, „wibrującym” bloku biurowym, którego wzór przypominający plaster wosku miał wydatny wpływ na wiele następných projektów.

Dom mieszkalny Dolderal w Zürichu, architektki Alfred i Emil Roth przy współpracy Marcellego Brenera. Bliźniacze te budynki z komfortowymi mieszkaniami (wzniesione przed 13 laty dla profesora Zygryda Giediona, mieszkającego w przyległym domu) zaliczają się dziś jeszcze do najlepszych przykładów domów mieszkalnych we współczesnej architekturze. Były one tak troskliwie zaplanowane i tak dobrze wykonane, że dziś wyglądają jeszcze lepiej niż bezpośrednio po wybudowaniu.

Plan zawiera dwa lokale mieszkalne, dwie pracownie dla artystów i po jednym mieszkaniu jednopokojowym w każdym budynku (ze wszystkimi urządzeniami i wygodami). Budynki położone są w strefie willowej, w której nie wolno budować powyżej dwóch pięter, a maksymalna długość budynku nie może przekraczać 20 metrów.

Na parterze mieszczą się wyłącznie garaże, centralne ogrzewanie i składy. Wejście do klatki schodowej jest jednym z pierwszych, i jak dotąd najlepszych przykładów, połączenia zewnętrznej przestrzeni z wnętrzem za pośrednictwem szklanej ściany przecinającej pięknie rozplanowany ogród. Główny pokój mieszkalny wychodzi na południe i ma balkon, który może być obsługiwany z kuchni.

Konstrukcję stanowi rama stalowa ze stropami z żelbetu i gipsowymi ściankami działowymi. Ściany zewnętrzne niezależnie od ramy są z cegły z wyprawą wapienną. Ta niezależność powłoki zabezpiecza ją od ewentualnych rys i pęknięć.

Specjalną uwagę poświęcono izolacji dźwiękowej. Izby kuchenne i klatkę schodową wyodrębniono z masywu budynku, podłogi położono jako „pływające” (nie dotykające do ścian) na podłożu z korka lub waty szklanej, ze skrawkami wołtoku na krawędziach, rurociągi ułożono z korkowymi podkładkami.

Plaża Bellevive w Lozannie, architekt Marek Piccard. Piękna plaża obiegająca łukiem dokoła północnego brzegu Jeziora Genewskiego, wykonana jako część przebudowy całego wybrzeża. Choć budynek ma przeszło 700 stóp długości, wyglądem swoim nie sprawia on wrażenia przytłaczającego ani ciężkiego. Niewysoki, podzielony poziomo śmiało wysuniętymi na wspornikach balkonami, o sylwecie złagodzonej u góry ażurową kratą, w kierunku poziomym jest przerywany przez umiejętnie rozmieszczone grupy drzew. Ogólnie odnosi się wrażenie obszernego, dobrze rozplanowanego terenu wypoczynkowego, z nasłonecznionymi tarasami górującymi nad szerokim pasem zieleni przechodzącym w białą rozległą plażę.

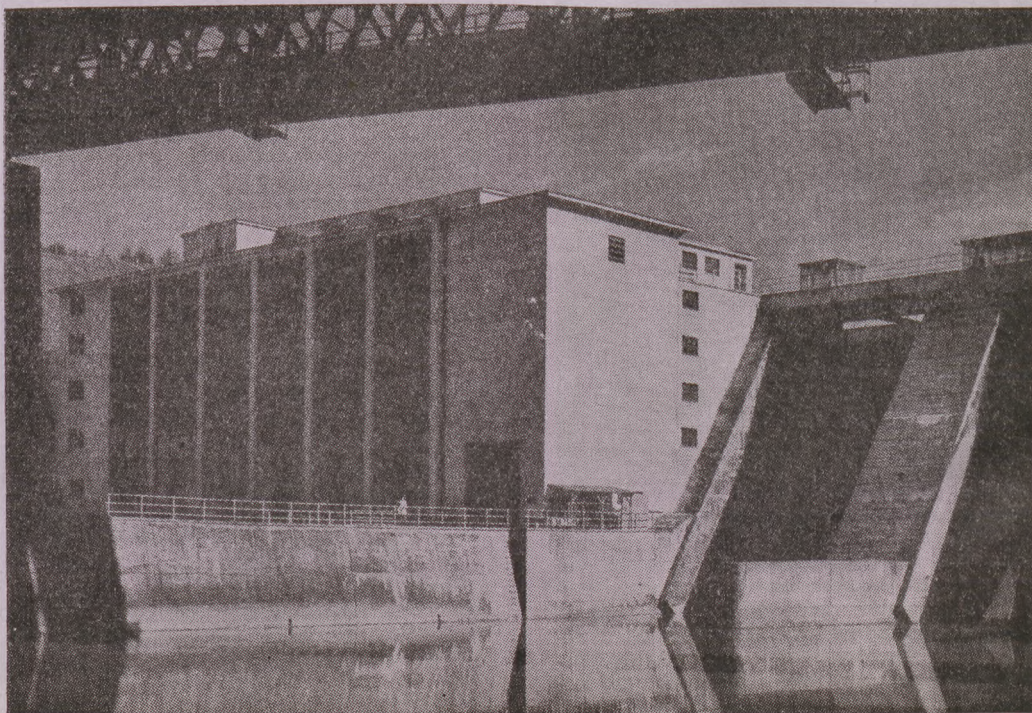
Siłownia elektro-wodna w Wettingen, architektki bracia Pfister. Siłownia ta i zapora, aczkolwiek skromne pod względem rozmiarów, są przykładem dobrej architektury przemysłowej.

Stanowi ona konstrukcyjnie przedłużenie zapory i jest umieszczona nad trzema szerokimi kanałami prowadzącymi od jeziora do generatorów. Sala generatorów o wymiarach 144 na 36 stóp, wysoka na 69 stóp ma ścianę południowo-wschodnią całą ze szkła. Projekt został wykonany w roku 1929, a wybudowany w latach 1930—1933. Tym wczesnym pochodzeniem tłumaczy się jego dosyć oschły wygląd.

Opracował Kazimierz Tymiański

Uzupełnienie

W nr 8 „Architektury” 1958 zdjęcia konkursu na Pomnik Bohaterów Warszawy wykonał E. Kupiecki.

Two Warsaw Printing Works. The article concerns two large printing works which, though built shortly after the war, still at present merit commenting. In the building of the October Revolution Printing Works, the generally adopted system of a vertical arrangement of the individual departments has been abandoned. According to the traditional arrangement, in the lowest storey printing machines were usually accommodated, while the higher ones, mounting upwards, housed the bookbinding, graphical and other preparatory departments. In the Works referred to, all the main departments, i. e. the type setting, machine and bookbinding departments, are accommodated on one level — on the ground floor. In the Army Press Printing Works the basic production cycle is also concentrated on one level. Interesting information on that building designed seven years ago, is given by one of the designers, architect K. Marczewski. Only those decisions have justified themselves which were the outcome of technical or plastic considerations; others proved insufficiently grounded and are open to alteration. The decision reached as to the size of the works, accepted after much discussion as the optimum one, has in practice justified itself in the long years of operation of the works. As to the architectural aspect of the design, the author is of the opinion that, though the trend at that time followed originally appealed to the designers, some details could now be changed which would reduce the building costs. Generally taking, the authors support their design made seven years ago.

A Competition for a Design for the Praga District Centre in Warsaw. Praga, the eastern part of Warsaw, situated on the right bank of the river, has not been devastated in the course of war operations. Although the development in the capitalist era was altogether faulty in the entire district, post-war development embraced only areas which at that time were not built-up. Thus, the difficult problem of remodelling the central part of the district still remains open. Development is highly unsuccessful here and, on the other hand, the Praga centre is of particular value to the entire city, having a convenient traffic network and offering great landscape and plastic possibilities, due to being linked with the Vistula, the river harbour waters and green spaces. The main object of the competition was a design for a long-range plan for the year 1980. The authors of the work which was awarded the 1st prize, were the architects G. Rekwirowicz and T. Tyszyńska.

Design for a Meat Processing Factory at Białystok, by the architects T. Mieczkowski, K. Nowicki, W. Groszek and E. Płoński. The factory is planned to process 20,000 tons of meat yearly, the production including sausages, meat preserves, fats and frozen meat. The works occupies an area of 10 hectares.

Design for a Weaving Mill at Kalisz, by the architects J. Głowczewski, S. Sikorski and W. Zalewski. A characteristic feature of the design is the wide spacing of pillars in the network (30 × 31.5 m.) which despite slightly higher costs per 1 sq. m. of area, enables a considerably larger number of looms to be installed. The construction is totally prefabricated. In the assembly, heavy equipment will have to be used, such as caterpillar cranes and shifting scaffolds.

The Kolo — Sowiński District of Warsaw. The design concerns the development of one of the new, western districts of Warsaw, planned to accommodate 15 thousand residents. Buildings — 4 to 12 storeys high; area — 38.5 hectares. A characteristic feature of the composition of this system is dispersed development in which the buildings form more or less secluded interiors intended for recreational and economic purposes, arranged around a large green space. Conventional construction of the buildings involves longitudinal load bearing walls of brick. The design was prepared by a team working under the direction of the architect A. Kirow.

Household Routine Work — Evolution in Ideas. This problem is raised by the architects J. Mass and M. Referowska. A general tendency towards eliminating laborious household routine work manifested itself already some years ago. A great number of improvements and new solutions introduced since, have proved that housework can even be a pleasure. Progress made in this field enables twofold use to be made of the various modern equipment evolved and of the mechanisation and rationalisation methods adopted: — in the work of an individual, completely self-sufficient household; — in that of highly specialised service units undertaking all types of housework. Effects of both these trends on designing residential districts and their physical structure, as well as on designing individual housing blocks and flats, are discussed by the authors who point out that the number of families tending to set up their own independent households will always be prevailing. Against this general background, the respective situation as applying to Poland is presented. The standard of living, at present not high enough in Poland, and thus the impossibility of introducing the various improvements in housework, otherwise already available, seem to imply that the idea of managing households individually is gradually dying down in this country; this, however, should not mislead the reader.

The **News Column** presents an experimental residential unit in Edinburgh. A detailed review is also given of the book "Switzerland Builds" by G. E. Kidder Smith.

INHALTS — ZUSAMMENFASSUNG

Zwei Grossdruckereien in Warszawa. Der Artikel betrifft zwei kurz nach dem Krieg erbaute Druckereien, die es jedoch auch gegenwärtig noch verdienen besprochen zu werden. Beim Bau der Oktoberrevolution-Druckerei wurde von dem bekannten Muster der verschiedenen Abteilungen senkrecht übereinander zu staffeln Abstand genommen. Gemäss dieses Schemas wurden gewöhnlich die Maschinen im Erdgeschoss und über denselben die Buchbinderei, Setzerei,

chemigraphische und sonstige Abteilungen untergebracht. Auf diese Weise wird das Druckerei-Gebäude in die Höhe gestaffelt. Im gegebenen Falle wurden alle vorgenannten grundsätzlichen Abteilungen der Druckerei im gemeinsamen Erdgeschoss in einer Ebene untergebracht. Analog findet im Hause der Wehrmachts-Pressen der hauptsächlichliche Produktionszyklus ebenfalls in einer Ebene statt. Architekt K. Marczewski, einer der Mitschöpfer des Hauses der Wehrmachtspressen gibt interessante Einzelheiten über dieses vor sieben Jahren entworfene Bauwerk an. Es haben nur diejenigen der damaligen Entschlüsse die Probe der Zeit überstanden, die durch technische oder künstlerische Notwendigkeiten bedingt waren, andere erwiesen sich als zeitgebunden und eben diese legen heute den Gedanken an Änderungen nahe. Und so hat die seinerzeit heiss umstrittene Frage der damals gewählten Grösse der Druckerei in langjähriger Nutzung ihre Bestätigung gefunden. Was den Charakter der Architektur betrifft, so ist der Verfasser der Ansicht, dass die vor Jahren eingeschlagene damalige Richtung seinerseits interessieren konnte, gegenwärtig würde man gerne verschiedene Details anders gestalten, was auch Einfluss auf die Herabsetzung des Kostenaufwandes haben würde. Im allgemeinen sind die Verfasser geneigt, die Richtigkeit dessen was sie vor sieben Jahren schufen weiterhin aufrecht zu erhalten.

Wettbewerb für einen Entwurf des Zentrums von Praga, eines Stadtteiles von Warszawa. Praga ist der östliche, am rechten Weichselufer gelegene Teil von Warszawa, der während des letzten Krieges keine wesentlichen Zerstörungen erlitt. Trotzdem dieser Teil der Stadt zur Zeit des Kapitalismus nur sehr schlecht bebaut war, wurden durch die Nachkriegsbebauung vorläufig nur Freiflächen in Angriff genommen. Dagegen blieb das schwierige Problem des Umbaus des Stadtkerns weiterhin ungelöst. Hier ist die bestehende Bebauung besonders schlecht, trotzdem das Zentrum von Praga Werte höherer Ordnung für die Gesamtstadt aufweist. Das Zentrum von Praga stellt nämlich ein Stadtkern-Gebiet mit allseitig bequemen Verkehrsverbindungen dar, das ausserdem dank seiner günstigen Lage zur Weichsel, zum Flusshafen und zu bestehenden Grünflächen grosse landschaftliche und künstlerische Gestaltungsmöglichkeiten darbietet. Eigentliche Aufgabe des Wettbewerbes war die Gewinnung eines Perspektiv-Planes für das Jahr 1980. Verfasser des mit dem I. Preis ausgezeichneten Entwurfes sind die Architekten G. Rekwirowicz und T. Tyszyńska.

Projekt eines Fleischkombinates für Białystok. Verfasser sind die Architekten: T. Mieczkowski, K. Nowicki, W. Groszek und E. Płoński. Es ist dies eine Anlage der Fleischindustrie, die das Schlachten und die Verarbeitung zu Wurstwaren, Fetten, Konserven und Gefrierfleisch von rd. 20.000 t Schlachtvieh jährlich zur Aufgabe hat. Gelände des Kombinates 10,0 ha.

Projekt einer Weberei in Kalisz. Verfasser sind die Architekten J. Głowczewski, St. Sikorski und Ing. W. Zalewski. Eine kennzeichnende Eigenschaft des Projektes ist der grosse Säulenabstand (30 × 31,5 m). Er gestattet — bei verhältnismässig geringer Kostensteigerung für den m² bebauter Fläche — das Aufstellen einer bedeutend grösseren Zahl von Webstühlen. Die Konstruktion besteht vollständig aus Fertigteilen. Die Montage wird den Einsatz von schwerem Baugerät wie Raupen- Kettenkrane und verschiebbarer Gerüste erfordern. **Stadtteil Kolo-Sowińskiego.** Es ist dies der Entwurf für die Bebauung eines der neuen Stadtteile im Westen von Warszawa — für 15.000 Einwohner. Die Bebauungshöhe beträgt von 4 bis zu 12 Geschossen. Das zur Bebauung vorgesehene Gelände umfasst 38,5 ha. Kennzeichnend für die Komposition dieses Ensembles ist die freizügige und lockere Anordnung der Gebäude, die mehr oder weniger ausgesonderte Raumkompositionen für Erholungs- und wirtschaftlich Zwecke bilden, die wiederum in freier Anordnung um grosse Grünflächen gelagert sind. Die Konstruktion der Häuserblöcke ist traditionsgemäss, mit tragenden Langwänden aus Ziegeln. Verfasser des Projektes: Arbeitsgemeinschaft unter Leitung des Architekten A. Kirow.

Die Hauswirtschaft — Evolution der Anschauungen. Es ist dies eine Problembesprechung der Architekten J. Mass und M. Referowska. Die Verfasser stellen fest, dass vor Jahren die allgemeine Tendenz bestand sich von häuslichen Arbeiten loszusagen, da man die für dieselben verwandte Zeit als verloren betrachtete. Die hiermit verbundenen Tendenzen zur Vereinfachung von Haushalts-Arbeiten bewirkten die Einführung so vieler technischer Erleichterungen dass schliesslich Hausarbeiten beinahe zum angenehmen Zeitvertreib wurden. Der gegenwärtig auf dem Gebiet der Haushaltsarbeiten erzielte Fortschritt gestattet die organisatorische Rationalisierung derselben in hauptsächlich zwei Richtungen. Einmal können dieselben insgesamt durch hochspezialisierte Dienstleistungs-Betriebe ausgeführt werden. Zum anderen können sie im Rahmen eines einzelnen Haushaltes gewissermassen autonom geleistet werden. Die Verfasser besprechen im weiteren die Folgen, die sich aus dieser verschiedenen Art von Haushaltsführung für die räumliche Planung von Wohnungen, Wohnhäusern und Wohngebieten ergeben. Sie sind jedoch der Ansicht, dass die Zahl der Familien, die einen selbständigen Haushalt anstreben werden immer die Mehrzahl der Hauswirtschaften bilden wird. Nach Schilderung dieser allgemein fortschrittlichen Tendenzen, wird im weiteren die diesbezügliche Lage in Polen besprochen. Hier erschweren die gegenwärtig noch bescheidenen wirtschaftlichen Möglichkeiten und die aus denselben resultierende Verlangsamung in der Einführung des technischen Fortschrittes auf dem Gebiete der Hauswirtschaft eine klare Erkenntnis der Entwicklung. Immerhin scheint die von den Verfassern als schädlich erkannte Hemmung in der Modernisierung und Weiterentwicklung derselben nur aus den genannten zeitbedingten Ursachen hervorzugehen.

In der Chronik wird eine experimentelle Gruppe von Wohnungen aus Edinburgh besprochen. Dieselbe enthält ausserdem eine umfangreiche Rezension des Buches „Die Schweiz baut“ von G. E. Kidder Smith.

**Architektom, Pracownikom Biur
Projektowych, Studentom
architektury**

Wydawnictwo „ARKADY“

poleca:

Budownictwo przemysłowe. Poradnik architekta. Praca zbiorowa pod redakcją prof. dr. S. Sienickiego. 1956. s. 220, rys. 368, zł 43.-

Praca zawiera wytyczne, schematy i normatywy dotyczące projektowania budynków dla przemysłu.

Mączyński Z.: Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym. 1956, s. 535, ilustr. 1079, zł 35.-

Książka daje wnikliwy przegląd najważniejszych elementów i detali architektonicznych, ich genezy funkcjonalnej i konstrukcyjnej aż do czasów obecnych. Podano w niej zwięzłe wiadomości dotyczące wielu mistrzów architektury oraz sposobów rozwiązywania różnych elementów w obiektach przez nich stosowanych. Oprócz przykładów w najciekawszych budowlach świata uwzględniono również zabytki architektury polskiej.

Mączyński Z.: Poradnik budowlany dla architektów. Wyd. 2 1954 s. 844, rys. 474, zł 74.50

Praca zawiera wiadomości ogólne dotyczące projektowania poszczególnych ustrojów budowlanych. Część pierwsza obejmuje zagadnienie dotyczące budynków w stanie surowym, część druga — roboty wykończeniowe.

* * *

Z cyklu: „**Detale architektoniczno-budowlane.**“

Dla pracowników biur projektowych, jako podstawa do opracowywania rysunków wykonawczych i pomoc naukowa dla słuchaczy szkół technicznych.

Dachy, elementy pokrycia, odwadniania i wyposażenia. 1956, s. 83, zł 20,-

Praca obejmuje dział elementów pokrycia, odwadniania i wyposażenia dachów.

Balustrady schodowe, balkonowe, okienne i tarasowe. 1955, s. 48, zł 15,-

Praca obejmuje dział balustrad schodowych, balkonowych, okiennych i tarasowych.

Podłogi i tarasy. 1956, s. 31, zł 18.80

Praca obejmuje dział podłóg wykonanych z różnych materiałów oraz tarasy.

Ściany zewnętrzne. 1957, s. 112, zł 60,-

Praca obejmuje dwa tematy z działu ścian zewnętrznych, a mianowicie: rozbudowywanie ościeżnic w otworach okiennych i drzwiowych ścian zewnętrznych oraz wyprawy ścian zewnętrznych.

**Do nabycia w księgarniach technicznych
„Dom Książki“**